



Projektas „Kūrybiškumo ugdymas: tyrimai ir metodika“  
Nr.VP1-2.2-ŠMM-05-K-02-029

## **UGDYMO PROGRAMŲ IR MOKYMŲ PRIEMONIŲ ANALIZĖ**

Vilnius

2012

Projektą „Kūrybiškumo ugdymas: tyrimai ir metodika“ (SFMIS Nr. VP1-2.2-ŠMM-05-K-02-029) finansuoja Lietuvos Respublika. Projektą iš dalies remia Europos Sąjunga.

**Projektą vykdo**

Kauno rajono švietimo centras

VšĮ Šiuolaikinių didaktikų centras

Kauno r. Domeikavos gimnazija

Klaipėdos Vydūno vidurinė mokykla

Trakų r. Onušio vidurinė mokykla

Ukmergės r. Siesikų vidurinė mokykla

Vilniaus Gerosios Vilties vidurinė mokykla

**Tyrimo (analizės) vykdytojas** VšĮ Šiuolaikinių didaktikų centras

**Tyrimą (analizę) atliko ir ataskaitą rengė:**

Girdzijauskienė Rūta

Jarienė Raimonda

Sruoginis Laima Vincė

## TURINYS

<b>Įvadas</b> .....	4
<b>1. Ugdymo programų ir mokymo priemonių analizės metodika</b> .....	5
<b>2. Ugdymo programų ir mokymo priemonių analizės rezultatai</b> .....	9
<b>2.1. Ugdymo programos</b> .....	9
<b>2.2. Mokymo priemonės</b> .....	18
<b>Išvados</b> .....	54
<b>Literatūra</b> .....	56
<b>1 priedas. 4 klasės mokymo priemonių analizė</b> .....	58
<b>2 priedas. 8 klasės mokymo priemonių analizė</b> .....	64
<b>3 priedas. 11 klasės mokymo priemonių analizė</b> .....	76

## Įvadas

Kūrybiškumas – sudėtingas ir daugiamatis fenomenas. Sudėtingi ir jo valdymo bei plėtotės procesai. Mokslininkų darbuose išskiriama daug kūrybiškumui įtaką darančių veiksnių (gabumai, gebėjimai, žinios, kūrybinės veiklos patirtis, motyvacija, aplinka ir kt.). Tačiau vieningai pripažįstama, jog kūrybiškumas yra asmens įgimtų savybių ir ugdymo rezultatas. Nuo to, kuria linkme bus kreipiama asmens veikla, kaip bus panaudojamos ir įprasminamos įgytos žinios bei gebėjimai, didele dalimi priklauso ir kūrybiškumo raida. Todėl ugdymo procesų, ugdymo programų bei mokymo priemonių analizei tiek mokslinėje literatūroje, tiek ir ugdymo praktikoje skiriama daug dėmesio (Ferrari, Cachia, Punie, 2009) <sup>1</sup>.

Projekto „Kūrybiškumo ugdymas: tyrimai ir metodika“ pirmame etape vykdyto tyrimo „Kūrybinio mąstymo ugdymui palanki aplinka“ rezultatai parodė, kad beveik penktadalis tyrime dalyvavusių mokytojų kaip vieną iš svarbiausių kūrybiškumo ugdymui palankios aplinkos charakteristikų nurodo mokymo priemones. Vertindami kūrybiškumo ugdymo mokykloje trukdžius, pusė mokytojų kritiškai atsiliepia apie ugdymo programas, o paprašyti pateikti siūlymus, kaip būtų galima tobulinti kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo ugdymo mokykloje procesus, penktadalis įvardijo mokymo programų koregavimą ir ugdymo metodų bei proceso organizavimo inovatyvumo didinimą.

Šiame dokumente pristatoma ugdymo programų ir mokymo priemonių analizė kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo ugdymo aspektu. Atsižvelgiant į teorinės literatūros analizės bei empirinio tyrimo duomenis, išsikeltas tikslas atsakyti į klausimą: *ar ir kokių laipsniu sudaromos prielaidos ugdyti(s) kūrybiškumą ugdymo programose ir mokymo priemonėse*. Ši analizė sudarys prielaidas kryptingiau ir tikslingiau planuoti ir rengti kūrybiškumo ugdymo metodiką. Ji taip pat gali padėti mokytojams kritiškai įvertinti turimas priemones, suteikti tam tikrų išvalgų naujų programų ir mokymo priemonių kūrėjams.

---

<sup>1</sup> Ferrari, A., Cachia, R., Punie, Y. (2009). Innovation and Creativity in Education and Training in the EU Member States: Fostering Creative Learning and Supporting Innovative Teaching. Literature review on Innovation and Creativity in E&T in the EU Member States. ICEAC.

## 1. Ugdymo programų ir mokymo priemonių analizės metodika

**Tyrimo metodo pasirinkimas.** Mokslinėje literatūroje, aptariančioje vadovėlių ir mokymo priemonių analizės metodus, teigiama, jog iš esmės analizės pobūdis priklauso nuo to, kokius tikslus tyrėjai kelia, į kokius probleminius klausimus siekia atsakyti, kokiomis metodologinėmis nuostatomis grindžiamas tyrimas, kiek laiko ir finansinių išteklių skiriama analizei ir pan. (Kojanitz, 2009)<sup>2</sup>. J. Mikk (2000)<sup>3</sup> skiria tris vadovėlių kokybės vertinimo metodus: respondentų nuomonę, eksperimentą, vadovėlių analizę. Lietuvių kalbos ir literatūros programų ir mokymo priemonių aptarčiai kūrybinio mąstymo ir kūrybiškumo ugdymo aspektu pasirinktas trečiasis metodas.

**Ugdymo programų analizės pobūdis.** Analizuojant Lietuvos bendrojo ugdymo programas keltas klausimas, ar programų autoriai pateikia pakankamai gairių/įžvalgų/nuorodų mokinių kūrybiškumui ir kūrybiniam mąstymui ugdyti. Kūrybiškumo ugdymo aspektu analizuojamos ugdymo programų struktūrinės dalys: bendrosios nuostatos; tikslas, uždaviniai, struktūra; programos įgyvendinimas (integravimo galimybės, didaktinės nuostatos, mokymosi aplinka); mokinių pasiekimai, turinio apimtis, vertinimas.

**Mokymo priemonių analizės pagrindimas.** Siekiant išsiaiškinti, ar ir koku laipsniu sudaromos prielaidos ugdyti(s) kūrybiškumą mokymo priemonėse, sukurta originali tyrimo metodika. Remiantis A. Reints ir H. Wilkens (2011)<sup>4</sup> tyrimais, išskirtos trys struktūrinės mokymo priemonių analizės dalys: tekstų turinys, didaktika, dizainas ir medžiagos pateikimas. Probleminiai klausimai kiekvienoje iš jų formuluoti remiantis kūrybinį mąstymą, kūrybiškumą ir jo ugdymą tyrinėjusių mokslininkų įžvalgomis (Simonton, 1999; Sternberg, Lubart, 1999; Sternberg, 1988; Taylor, 1999; Runco, Treffinger, 1986; Guilford, 1950; Torrance, 1988; MacKinnon, Barron, 1969; Wallas, 1926; Piirto, 1999; Treffinger, 1979; Dungan, 1994; Jakobson, 1934; Russ, 1999; Amabile, 1999; Newell, 2006; Csikszentmihályi, 2004; ir kt.).

---

<sup>2</sup> Kojanitz, L. (2009). Learning-Centered Quality Assessment. In: Mike Horsley & Jim McCall *Peace, Democratization and Reconciliation in Textbooks and Educational Media*. Tonsberg: IARTEM.

<sup>3</sup> Mikk, J. (2000). Textbook: Research and Writing. *Baltische Studien zur Erziehungs- und Sozialwissenschaft. Band 3*. Wien: Peter Lang Europaischer Verlag der Wissenschaften.

<sup>4</sup> Reinas, A., Wilkens, H. (2009). Evaluating the quality of textbooks from the perspective of the learning process. *Local, National and Transnational Identities in Textbooks and Educational Media. 10th International Conference on Textbooks and Educational Media*. International Association for Research on Textbooks and Educational Media, IARTEM.

**Mokymo priemonių analizės metodikos aprašas.** Ieškant atsakymo į klausimą, ar ir koku laipsniu sudaromos prielaidos ugdyti(s) kūrybiškumą mokymo priemonėse, išskirtos trys struktūrinės analizės dalys: tekstų turinys, didaktika, medžiagos pateikimas ir dizainas. Šioms dalims aprašti įvardyti konkretesni aspektai. Siekiant išsamaus ir nuoseklaus nagrinėjimo kiekvienam iš aspektų sukurti analizę fokusuojantys klausimai.

## **I. TEKSTŲ TURINYS**

Tekstas suprantamas kaip vadovėlyje pateikiama skaitymo medžiaga (kūriniai ar jų ištraukos, recenzijos, pokalbiai ir kt.). Šioje dalyje nenagrinėjamas klausimų/užduočių pobūdis.

Tekstų turinys analizuojamas dviem aspektais:

### **1. Kūrybiškos asmenybės savybių pristatymas mokymo priemonėse pateikiamuose tekstuose.**

Siekama atsakyti į klausimą, *ar pateikiami skaityti tekstai sudaro galimybę pažinti kūrybiškas asmenybes, ar pateikiamuose skaityti tekstuose „matomos“ pagrindinių veikėjų ar kitaip pristatomų asmenų kaip kūrybiškų asmenybių, savybės* (atvirumas naujam patyrimui, smalsumas, žinių troškimas, idėjų gausa, turtinga vaizduotė, originalumas, pasitikėjimas savo kūrybinėmis galiomis ir kt.)? *Kurios iš kūrybiškos asmenybės savybių išryškėja dažniausiai?*

Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepristatoma.

### **2. Kūrybos proceso pristatymas mokymo priemonėse pateikiamuose tekstuose.**

Siekama atsakyti į klausimą, *ar pateikiama informacijos apie kūrinių autorių kūrybos procesą* (pvz., kaip ir kokiomis aplinkybėmis kūrė, kas inspiravo sukurti vieną ar kitą kūrinį, su kokiais sunkumais susidūrė ir pan.)?

Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepristatoma.

## **II. DIDAKTIKA**

Analizuojama mokiniams pateikiamų užduočių, klausimų kryptingumas kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo ugdymo aspektu. Skiriamos trys didaktikos analizės dalys: kūrybinio mąstymo skatinimas, kūrybos proceso ir rezultato pateikimo skatinimas, metakognityvinio mąstymo skatinimas.

### **1. Kūrybinio mąstymo skatinimas.**

Siekiant išsiaiškinti, ar vadovėliuose pakankamai dėmesio skiriama kūrybinio mąstymo ugdymui, keliami šie klausimai:

- *Ar pateikiama užduočių, skatinančių mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes ir kūrybos proceso reprezentacijas? Ar mokinys skatinamas jas apmąstyti, suvokti jų vertingumą?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.

Daroma prielaida, jog analizuojant tekstus svarbu ne tik susipažinti, bet ir tikslingai aptarti kūrybiškos asmenybės savybes, suvokti jų vertingumą. Tam reikalingos kryptingos mokytojo ir mokinių pastangos, kurias pažadinti gali vadovėlyje pateikiami klausimai, užduotys.

- *Ar yra klausimų/užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.

Daugiau nei vieno atsakymo reikalaujantys klausimai skatina interpretuoti, pateikti argumentus, išsakyti nuomonę, požiūrį, vaizdinius, reakcijas.

- *Ar yra užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūriniių, su mokinių asmenine patirtimi (pvz., palyginti, pateikti pavyzdžius)?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.
- *Ar yra užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais (pvz., kurti teatro scenas, pritaikyti muziką, pristatyti knygą televizijos laidos forma ir pan.)?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.
- *Ar yra užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.
- *Ar yra užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.

## **2. Kūrybos proceso ir rezultato pateikimo skatinimas**

Kai kurių kūrybiškumo ugdymo tyrinėtojų manymu, kūrybos procesas kartais yra svarbiau nei jo metu sukurtas produktas. Be tikslingo kūrybos proceso sunku tikėtis ir tinkamų kūrybos rezultatų. Todėl viena iš analizės sričių skirta išsiaiškinti, ar mokymo priemonėse pakankamai dėmesio skiriama kūrybos proceso išgyvenimo patirčiai ir rezultato pateikimo formoms. Kelti šie probleminiai klausimai:

- *Ar pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, ar mokiniams sudaroma galimybių tą procesą „patirti“?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.

Daryta prielaida, jog mokymo procese mokiniai turėtų būti supažindinami su kūrybos proceso etapais, jiems pateikiamos rekomendacijos, kaip turėtų būti kuriama, t. y. nuo ko pradėti, kaip planuoti darbą ir t.t. Taip pat mokiniams turėtų būti pristatomas rašymo, rengimosi kalbėti, klausymosi ir skaitymo procesas, nuosekliai per kūrybos proceso etapus „vedančios“ užduotys.

- *Ar yra užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.

Kūrybos produktas gali būti rašinys, eilėraštis, esė, projektas ir pan. Svarbu, kad mokiniai suvoktų kūrybos rezultatą kaip vertingą, reikalaujantį susitelkimo, kryptingo ir nuoseklaus

darbo. Tai natūraliai vyksta tada, kai mokiniai skatinami savo darbus pristatyti platesnei auditorijai, ne tik mokytojui.

- *Ar skatinama bendradarbiavimo kultūra?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.

Analizuojama, ar mokymo priemonėse skatinama pagarba kitų kūrybai, patirčiai; ar mokoma bendradarbiauti, konstruktyviai teikti vieni kitiems atsaką, tartis dėl vertinimo ir pan.

### **3. Metakognityvinio mąstymo skatinimas**

Keliamas klausimas, *ar mokymo priemonėse yra užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus?* Analizuojama, ar mokiniai skatinami įsivertinti, apmąstyti, kas ir kodėl jiems pasisekė, kokių sunkumų kilo, kaip jie sprendė iškilusias problemas, ką kitą kartą darytų kitaip, kokius mokymosi uždavinius keltų ir pan. Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai, nepateikiama.

### **III. DIZAINAS IR MEDŽIAGOS PATEIKIMAS**

Analizuojamas vadovėlio turinio maketavimas – tekstų pateikimo aiškumas, reikšminių žodžių išskyrimas, išryškinimas, spalvinis tonavimas, informacijos išdėstymas puslapyje ir pan. Siekiama atsakyti į klausimus, *ar vadovėlio turinys pateikiamas įdomiai, išradingai, aiškiai? Ar iliustracijos padeda suvokti informaciją, išvelgti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus?* Vertinimo kriterijus: pakankamai, nepakankamai.

**Mokymo priemonių atranka.** Siekiant išsiaiškinti, kokias mokymo priemones mokydami gimtosios kalbos naudoja projekte dalyvaujančių mokyklų pedagogai, mokytojų prašėme pateikti jų sąrašą. Gauta informacija nustebino naudojamų priemonių gausa. Vien pradinėse klasėse pateikta daugiau nei 80 pozicijų. Todėl, atsižvelgiant į projekto apraše formuluojamas užduotis tyrėjams, buvo apsispręsta analizuoti tik pagrindinius mokomųjų priemonių komplektus (vadovėlis, mokytojo knyga, pratybos), naudojamus visose projekte dalyvaujančiose mokyklose mokant gimtosios kalbos 4, 8, 11 klasėse. Vertinti naujausi mokymosi priemonių leidimai. Iš viso analizuota 40 pozicijų (žr. literatūros sąrašą).



## **2. Ugdymo programų ir mokymo priemonių analizės rezultatai**

### **2.1. Ugdymo programos**

Ugdymo programos analizuojamos siekiant atsakyti į klausimą, kokias kūrybiškumo ugdymo prielaidas galima išvelgti atskirų koncentrų (3-4, 7-8, 11-12 klasių) lietuvių kalbos programose, kokia tų prielaidų raiška: jos aiškiai ir tiesiogiai įvardytos ar numanomos. Įžvalgos pateikiamos aptariant struktūrines Ugdymo programų dalis: bendrosios nuostatos; tikslas, uždaviniai, struktūra; programos įgyvendinimas: integravimo galimybės, didaktinės nuostatos, mokymosi aplinka; mokinių pasiekimai, turinio apimtis, vertinimas. Kadangi nagrinėjamų programų struktūra šiek tiek įvairavo, tai tais atvejais, kai lietuvių kalbos dalyko programa kurios nors dalies neturėjo, nagrinėtas srities įvadas: 3 –4 klasių koncentro atveju nagrinėtas pradinio ugdymo įvadas, 7–8, 11–12 klasių atveju – kalbinio ugdymo įvadas.

#### **4 klasė**

##### **I. Bendrosios nuostatos**

Bendrosiose nuostatose nurodoma ypatinga lietuvių gimtosios kalbos paskirtis ugdymo procese – ji ne tik mokymo(si) dalykas, bet ir priemonė kitiems dalykams mokytis, kalbinių gebėjimų plėtotė siejama su komunikacinės kultūros ugdymu(si) ir asmenybės branda. Taigi lietuvių gimtosios kalbos paskirtis suvokiama gana plačiai, numanu, kad orientacija į komunikacinės kompetencijos ugdymą(si) ir asmenybės brandą gali sudaryti palankų kontekstą kūrybinio mąstymo ugdymui, tačiau kūrybiškumo ugdymo kaip siekinio tiesioginės raiškos šioje programos dalyje nėra.

##### **II. Tikslas, uždaviniai, struktūra**

Lietuvių gimtosios kalbos mokymo(si) *tikslas* pradinėse klasėse – padėti mokiniui įgyti komunikavimo ir kultūrinės kompetencijos pagrindus, kurie sudarytų sąlygas mokomajai ir asmeninei veiklai pradinio mokymo(si) pakopoje ir prielaidas tolimesniam ugdymuisi. Orientavimasis į kompetencijų pagrindų įgijimą suponuoja tam tikras kūrybiškumo plėtotės prielaidas. Jos akivaizdžiau įvardytos uždavinių formuluotėse. Jomis laikytinas dėmesys saviraiškai („Siekama, kad mokiniai [...] mokytūsi reikšti mintis ir jausmus rašytine kalba“, sąmoningumui („Siekama, kad mokiniai [...] ugdytūsi [...] sąmoningo skaitymo įgūdžius[...]), saviugdai (Siekama, kad mokiniai [...] ugdytūsi poreikį nuolat tobulinti savo kalbą ).

##### **III. Programos įgyvendinimas: integravimo galimybės, didaktinės nuostatos, mokymosi aplinka**

Pradinio ugdymo lietuvių gimtosios kalbos ugdymo programa neturi atskiro programos įgyvendinimo skyriaus, tačiau toks skyrius yra įvadinėje pradinio ugdymo programos dalyje. Akivaizdu, kad šiame skyriuje įvardytos nuostatos galioja ir lietuvių kalbos programai. Šio skyriaus nuostatos ir bus apžvelgtos.

Pristatant integravimo galimybes programoje akcentuojamas ugdymo integralumas, sąsajos su realiu gyvenimu, kontekstualumas, tarpdalykinė integracija, IKT integravimas. Tinkamai įgyvendinami visi šie aspektai gali būti laikomi ir kūrybiškumo, kūrybinio mąstymo ugdymo prielaidomis.

Didaktinių nuostatų akcentai taip pat palankūs kūrybinio mąstymo ugdymui. Programoje teigiama, kad ugdymo procese turėtų būti taikomi individualaus ir grupinio darbo metodai, kurie skatina aiškinimąsi, tyrinėjimą, interpretavimą, problemų sprendimą, projektavimą kūrybą: pokalbis, diskusija, interviu, inscenizavimas, imitavimas, žaidimas, projektas, tyrimas (stebėjimas, eksperimentas) ir t.t. Aptariant ugdymo organizavimo pobūdį akcentuojamas aktyvus mokinio dalyvavimas, saugi, pasitikėjimą kelianti klasės atmosfera. Aptariant vertinimą akcentuojama, kad vertinimas „skirtas padėti mokiniui sėkmingai mokytis, tobulėti, bręsti“, pabrėžiama, kad mokinys „neturi bijoti klysti, turėti kitokią nuomonę nei dauguma“, kad jis turi dalyvauti numatant mokymosi lūkesčius ir sėkmės kriterijus.

Mokymosi aplinka programoje suprantama dvejopai: kaip erdvė, kurioje mokiniai būna, mokosi, bendrauja, ir kaip toje erdvėje kuriami tarpusavio santykiai. Kalbant apie fizinę aplinką pabrėžiamas aplinkos funkcionalumas, saugumas, higieniškumas, estetiškumas, mokinių darbų eksponavimo kultūra. Tarpusavio santykiai grindžiami tolerancija, skatinama minčių ir nuomonių įvairovė, sudaromos sąlygos skleisti mokinių kritiniam mąstymui ir kitoms intelektinėms galioms. Bendruomenės santykiai grindžiami laisve, atsakomybe, bendradarbiavimu. Ypač pabrėžiama kūrybiškumą skatinanti aplinka: siekiant ugdyti mokinių novatoriškumą ir lankstumą, sudaromos sąlygos išvelgti problemas, mąstyti, eksperimentuoti, išgyventi kūrybos ir atradimo džiaugsmą, ugdyti palankumą naujumui, savitumui, lavinti vaizduotę, žadinti jautrumą, atvirumą, smalsumą, išreiškiamas siekis tenkinti mokinių saviraiškos poreikį.

Apibendrinant galima teigti, kad programų įgyvendinimo skyriuje tiesiogiai ir aiškiai įvardytos palankios kūrybiškumo ugdymo sąlygos, ypač tai ryšku mokymosi aplinkos aptartyje.

#### **IV. Lietuvių gimtoji kalba: mokinių pasiekimai, turinio apimtis, vertinimas**

Įvadinėje šio skyriaus dalyje akcentuojami svarbūs kūrybiškumo ugdymui aspektai: kiekvieno mokinio skatinimas prasmingai ir taisyklingi kalbėti, tobulinti kalbos išraiškingumą, puoselėti individualumą, plėsti žodyną, intonacijų diapazoną. Pabrėžiama, kad

svarbu mokiniams sudaryti sąlygas noriai klausinėti, kalbėtis, diskutuoti; skaityti įvairius tekstus, taikyti įsivaizdavimo strategijas; ugdytis norą kurti, leisti mokinių kūrybos „knygas“, rašyti dienoraščius, klasės sienlaikraščius ir pan.; atkreipiamas dėmesys, kad klaidos mokinių darbuose turi būti taisomos taktiškai, kad mokiniai neprarastų noro kurti. Visi šie įvardiniamie skyriaus tekste įvardyti dalykai svarbūs kūrybiškumo ugdymui.

Lietuvių kalbos programoje išskirtos trys sritys: *Klausymas ir kalbėjimas (sakytinio teksto suvokimas ir kūrimas)*, *Skaitymas (skaitymo technika, teksto suvokimas) ir literatūros bei kultūros pažinimo pradžios ir Rašymas (rašymo technika, teksto kūrimas)*. Lietuvių kalbos pasiekimų aprašų struktūra grindžiama kompetencijos struktūra, aprašomi visi komponentai: nuostatos, gebėjimai, žinios ir supratimas. Peržvelgus visų sričių nuostatas matyti, jog siekiama, kad mokinys norėtų tobulėti, noriai dalyvautų kalbinėje veikloje. Rašymo srities nuostatos tiesiogiai orientuotos į kūrybiškumo ugdymą: siekiama, kad mokiniai noriai atliktų įvairias kūrybines užduotis, suvoktų teksto kūrimo prasmę ir svarbą žmogaus gyvenime; pasitikėtų savo kūrybinėmis galiomis; pripažintų kūrybą kaip įdomią, vertingą, teikiančią prasmingų išgyvenimų veiklą; kad jie stengtųsi savo ir kitų kūrybiniame darbe rasti, kas gera, stengtųsi dirbti valingai, įdedant daug pastangų. Visos šios nuostatos būdingos kūrybingam žmogui.

Remiantis gebėjimų aprašų formuluotėmis galima daryti prielaidą, kad kūrybiškumas gali būti ugdomas, kai mokiniai mokosi kurti sakininius tekstus: dalijasi išpuodžiais, reiškia savo jausmus ir nuotaikas; kai sąmoningai skaito, savarankiškai kelia klausimus. Rašymo srityje numatomi tokie kūrybiškumo ugdymui svarbūs gebėjimai: kurti pasakojimą apie patirtus ir matytus įvykius, pasirengti kūrybiniam darbui, įprasti pirmiausia kurti darbą juodraštyje, pakoreguoti, vertinti savo ir kitų sukurtus tekstus. Ugdymo gairėse taip pat esama kūrybiškumo ugdymui svarbių akcentų: sakoma, kad mokiniai turi būti skatinami dalytis išpuodžiais, reikšti jausmus ir būsenas žaisdami ir vaidindami; kalbėtis apie tai, kas jiems skaitomuose tekstuose gražu, netikėta, taikyti įsivaizdavimo strategijas, vertinti veikėjų poelgius, eksperimentuoti su skaitomais tekstais, pavyzdžiui, pratęsti pasakojimą.

3-4 klasėse skiriami šie vertinimo pasiekimų lygiai: patenkinamas, pagrindinis, aukštesnysis; apibrėžiamos šios kiekvienos kalbinės veiklos srities – klausymo ir kalbėjimo, skaitymo, rašymo– pasiekimų sritys: žinios ir supratimas, praktiniai gebėjimai. Programoje pabrėžiamas mokinio pasiekimų vertinimas, atsižvelgiant į individualią mokinio pažangą bei vertybinių nuostatų formavimąsi. Visų sričių pasiekimų lygių aprašuose kūrybiškumo aspekto beveik nėra. Jo raiška pasiekimų aprašuose, turinio apimties aptartyje buvo daug intensyvesnė. Pavyzdžiui, mokinių pasiekimų aprašuose nuostata formuluojama taip: *Stengtis išmokyti **įdomiai** papasakoti, **vaizdžiai** ar **tiksliai** aprašyti*; gebėjimo aprašas skamba taip: **Kurti**

pasakojimą apie patirtus ir matytus įvykius. **Tikslingai kurti** gyvūno, daikto aprašymą. Turinio apimties apraše apie tą patį gebėjimą rašoma taip: **Kuria** asmenine patirtimi pagrįstą bei **pramanytą** pasakojimą: 1) pagal paveikslėlių seriją; 2) **pagal pateiktą pradžią ir pabaigą**; 3) **savarankiškai keisdami, perdarydami** mokytojo pateiktą planą; 4) kolektyviai **numačius tik pasakojimo gaires**; 5) pagal perskaityto literatūros kūrinio pavyzdį [paryškinta cituojant]. Aukščiausio lygio to paties gebėjimo kokybės aprašas vertinimo skyriuje suformuluotas taip: *Parašyti pasakojimą, aprašymą, jį redaguoti, tobulinti. Pagal pasirinktą pavyzdį aprašyti gyvūną, augalą, daiktą. Net aukščiausio lygio apraše nebėra kūrybiškumui svarbių akcentų įdomiai, vaizdžiai, tikslingai.* Stokojama aiškių kriterijų, tinkamų įvertinti mokinių atliktis ne tik įvairių žinių ir supratimo, praktinių gebėjimų ką nors atlikti laikantis konvencijų, bet ir kūrybiškumo aspektu. Vertinimas yra svarbi ugdymo proceso dalis, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai rodo, ką laikome vertę turinčiais dalykais. Kai kūrybiškumo, kūrybinio mąstymo gebėjimų vertinimo raiška vertinimo aprašuose nėra pakankama, kyla grėsmė, kad kūrybiškumas nebus įtrauktas ir į vertinimo praktiką, o kūrybiškumo ugdymui palankios programos nuostatos ir aspektai gali likti deklaratyvūs.

**Apibendrinimas.** 3-4 klasės lietuvių gimtosios kalbos ugdymo programoje įvardyta daug aspektų, kurie palankūs kūrybinio mąstymo ugdymui, pavyzdžiui, orientacija į kompetencijų ugdymą, dėmesys procesui, aktyvios mokinio veiklos akcentavimas, saugios psichologine prasme aplinkos kūrimas ir kt. Šie aspektai ypač ryškūs mokymosi aplinkos, rašymo srities pasiekimų aprašuose. Kūrybiškumo aspekto raiška stiprintina vertinimo skyriuje.

Veiksmingas programos įgyvendinimas sudarytų tinkamas sąlygas kūrybiškumo plėtotei.

## **8 klasė**

### **I. Bendrosios nuostatos**

Pagrindinės mokyklos kalbinio ugdymo, kurio dalis yra ir lietuvių gimtoji kalba, paskirtis – „ugdyti sąmoningą, atsakingą, savo jėgomis pasitikintį kalbos vartotoją, kritišką suvokėją“. Visi esminiai akcentai – sąmoningumas, atsakingumas, pasitikėjimas savo jėgomis ir kritiškumas – yra svarbūs ir kūrybiškumo, kūrybinio mąstymo ugdymui. Bendrosiose nuostatose reiškiamas požiūris, kad kalbinių gebėjimų ugdymas pagrindinėje mokykloje nėra savitiksliis, jis sudaro prielaidas įvairių žmogaus galių, tarp jų ir kūrybinių, plėtotei. Mokiniai ugdomi kūrybinį mąstymą diskutuodami apie skaitomus grožinius tekstus bei bandydami kurti patys. Kūrybiniam mąstymui ugdyti palanku ir tai, kad daug dėmesio skiriama kritiniam mąstymui ugdyti („Dirbdami su įvairaus pobūdžio tekstais mokiniai suvokia, kad tekstuose reiškiami tam tikri požiūriai, kuriuos reikia atpažinti, išnagrinėti, suprasti, įvertinti). Bendrosiose nuostatose pabrėžiamas ir mokėjimo mokytis aspektas. Metakognityviniai

gebėjimai sudaro prielaidas ugdyti mokinių savarankiškumą ir atsakomybę už savo mokymąsi ir dėl to yra palankus kūrybinių galių plėtotės veiksnys.

Bendrujų nuostatų skyriaus akcentai leidžia daryti išvadą, kad kalbinio ugdymo sritis yra palankus kontekstas kūrybinių mokinio galių plėtotei.

## **II. Tikslas, uždaviniai, struktūra**

Tiesioginiu lietuvių kalbos, kaip mokomojo dalyko, tikslu laikomas prielaidų ugdytis komunikavimo ir kultūrinę kompetencijas sudarymas. Orientacija į komunikavimo ir kultūrinės kompetencijų ugdymą leidžia numanyti, kad mokymo ir mokymosi procesas turėtų būti grindžiamas produktyvia mokinių veikla, didelis dėmesys turėtų būti skiriamas mokinių refleksijos, metakognityvinių gebėjimų ugdymui. Tai patvirtina ir dalyko uždavinių formuluotės, kurios akcentuoja, kad lietuvių kalbos pamokose siekiama, kad mokiniai kurtų įvairaus pobūdžio sakytinius ir rašytinius tekstus, ugdytųsi poreikį sąmoningai skaityti ir gebėjimą kritiškai vertinti skaitomus tekstus, ugdytųsi poreikį nuolat tobulinti savo kalbinius gebėjimus, įgustų tikslingai taikyti įvairias strategijas, suvoktų tautos tradicijas ir gebėtų jas kūrybingai plėtoti. Visi šie aspektai svarbūs ir kūrybinio mąstymo ugdymui.

Apibendrinant galima teigti, kad programoje įvardytų tikslų ir uždavinių siekimas sudaro prielaidas kūrybinių galių plėtotei, tačiau kūrybiškumo ugdymo raiška šioje programos dalyje nėra akivaizdi ir pakankama.

## **III. Programos įgyvendinimas: integravimo galimybės, didaktinės nuostatos, mokymosi aplinka.**

Integravimo galimybių skyrelyje tiesiogiai įvardyta, kad kūrybinio mąstymo gebėjimai yra laikomi bendraisiais gebėjimais, integruotiniais į kalbos programą. Didaktinių nuostatų skyrelyje akcentuojama aktyvaus mokinių įsitraukimo į mokymosi veiklą, bendradarbiavimo svarba, pabrėžiama, kad kalbinė veikla turi būti tikslinga ir kontekstuali, kad turi būti kuriama padedančio mokytis vertinimo kultūra, kad vertinami turi būti ne tik rezultatai, bet ir procesas. Visi šie aspektai svarbūs ir kūrybinio mąstymo ugdymui.

Mokymosi aplinka programoje suprantama kaip nuolatinis santykių kūrimas ir kaip erdvė, kurioje mokiniai būna, mokosi bendrauja. Pabrėžiama saugi mokymo(si) aplinka, kurioje tarpusavio santykiai grindžiami tolerancija, skatinama minčių ir nuomonių įvairovė, sudaromos sąlygos skleisti mokinių kritiniam mąstymui. Bendruomenės santykių kūrimas grindžiamas laisve, atsakomybe, bendradarbiavimu. Ypač pabrėžiama kūrybiškumą skatinanti aplinka: siekiant ugdyti mokinių novatoriškumą ir lankstumą, sudaromos sąlygos išvelgti problemas, mąstyti, eksperimentuoti, išgyventi kūrybos ir atradimo džiaugsmą, ugdyti palankumą naujumui, savitumui, lavinti vaizduotę, žadinti jautrumą, atvirumą, smalsumą, išreiškiamas siekis tenkinti mokinių saviraiškos poreikį. Kalbant apie fizinę aplinką

pabrėžiamas aplinkos funkcionalumas, pritaikymas įvairiems mokinių poreikiams, galimybių naudotis naujomis technologijomis sudarymas.

Apibendrinant galima teigti, kad programų įgyvendinimo skyriuje tiesiogiai ir aiškiai įvardytos palankios kūrybiškumo ugdymo sąlygos, ypač tai ryšku mokymosi aplinkos aptartyje.

#### **IV. Lietuvių gimtoji kalba: mokinių pasiekimai, turinio apimtis, vertinimas**

Lietuvių kalbos programoje išskirtos trys sritys: *kalbėjimas ir klausymas, skaitymas, literatūros (kultūros) pažinimas ir rašymas*. Lietuvių kalbos pasiekimų aprašai orientuoti į kompetencijų ugdymą: žinių, gebėjimų ir nuostatų visumą. Peržvelgus visų sričių nuostatas matyti, kad akcentuojamas mokinio nusiteikimas aktyviai dalyvauti mokymosi veikloje, dalytis patyrimu su kitais, atsakingai vartoti kalbą, siekti tobulinti savo gebėjimus, siekti konstruktyvios grįžtamosios informacijos ir teikti ją kitiems. Remiantis gebėjimų aprašų formuluotėmis galima daryti prielaidą, kad kūrybiškumas gali būti ugdomas, kai mokiniai mokosi kurti sakinčius ir rašytinius tekstus siekdami įvairių tikslų, kai jie analizuoja, interpretuoja ir vertina įvairius skaitomus ir klausomus tekstus. Visų sričių gebėjimų aprašuose pabrėžiamas dėmesys procesui ir metakognityvinių gebėjimų ugdymasis. Rekomendacinio pobūdžio ugdymo proceso gairėse siūloma mokymosi procesą organizuoti taip, kad mokiniai mokytųsi vartoti kalbą ją tyrinėdami („nagrinėdami kitų sukurtus pasakojimus išsiaiškina, kaip kuriama pasakojimo atmosfera, įtampa, veikėjų charakteriai, kieno vardu gali būti pasakojama“ ; „Nagrinėdami pavyzdžius mokiniai išsiaiškina įžangos ir pabaigos rašymo strategijas ir taiko jas kurdami savo tekstus“), eksperimentuodami („Mokiniai eksperimentuoja keisdami pasakotoją [...], pasakojimo atmosferą, perkurdami žinomus siužetus“). Skaitymo ir suvokimo veikloje akcentuojama, kad mokiniai turi būti skatinami „kelti klausimus, reaguoti į draugų pasakytas mintis, jas plėtoti, argumentuotai reikšti abejones, kvestionuoti savo pirmines išvagas remiantis diskusijoje išsakytais dalykais“, įvairiais būdais kūrybingai interpretuoti tekstus: raiškiai skaityti, inscenizuoti, kurti alternatyvius knygų viršelius ir pan.

Turinio apimties skyrelyje kūrybiškumo ugdymui svarbūs du akcentai. *Skaitymo, literatūros (kultūros) pažinimo* srities turinio apraše išskirta atskira dalis *Literatūra ir kiti menai. Kitos komunikacijos formos*, kurioje akcentuojama, kad mokiniai turi mokytis išvelgti literatūros ir kitų menų ryšį, palyginti literatūros kūrinį su jo interpretacijomis kine ar teatre, atkreipti dėmesį, kaip keičiasi prasminiai akcentai, kaip jų kaita priklauso nuo meno kalbos specifikos, interpretacijos sukūrimo laiko ir pan. Aptariant *Rašymo* srities turinį minimos veiklos, kurios tiesiogiai susijusios su kūrybiškumo ugdymu: „Mokiniams suteikiama galimybių rašyti išmone grįstus tekstus, imtis tam tikrų kūrybinių bandymų. Jie kuria

apsakymą (įtempto siužeto pasakojimą, grįstą konfliktu), eilėraščių, įsivaizduojama knygos veikėjo dienoraštį, portretą. Mokiniai eksperimentuoja kurdami alternatyvią pabaigą, keisdami literatūros rūšį, žanrą, pasakojimo perspektyvą, imituodami tam tikrą stilių“.

Vertinimo skyriuje pateikti visų sričių bei mokėjimo mokytis gebėjimų ir mokymosi nuostatų pasiekimų lygių aprašai. Vertinimo aprašai orientuoti į konvencijų išmanymą ir jų laikymąsi (Rašymo srities pagrindinio lygio aprašas: „Paisydamas rašymo tikslo ir adresato tinkamai pasirenka kalbinę raišką. Rašo aiškios sandaros pasakojimus ir aprašymus, nesudėtingos struktūros samprotavimus tinkamai siedamas sakinius ir teksto dalis. Pagrindinė mintis aiški, pakankamai detalizuota. Mintis formuluoja gana stilinga kalba. Pasitaiko gramatikos, skyrybos, rašybos klaidų, bet iš darbo visumos matyti, kad mokinys laikosi daugelio šiame konkreste nagrinėjamų normų“). Stokojama aiškių kriterijų, tinkamų įvertinti mokinių atliktis ne tik įvairių konvencijų laikymosi, bet ir kūrybiškumo aspektu. Vertinimas yra svarbi ugdymo proceso dalis, kuri tiesiogiai ar netiesiogiai rodo, ką laikome vertę turinčiais dalykais. Kai kūrybiškumo, kūrybinio mąstymo gebėjimų vertinimo raiška vertinimo aprašuose nėra pakankama, kyla grėsmė, kad kūrybiškumas nebus įtrauktas ir į vertinimo praktiką, o kūrybiškumo ugdymui palankios programos nuostatos ir aspektai gali likti deklaratyvūs.

**Apibendrinimas.** 7–8 klasių lietuvių gimtosios kalbos ugdymo programoje įvardyta daug aspektų, kurie palankūs kūrybinio mąstymo ugdymui, pavyzdžiui, orientacija į kompetencijų ugdymą, metakognityvinio mąstymo ugdymą, dėmesys procesui, aktyvios mokinio veiklos akcentavimas, saugios psichologine prasme aplinkos kūrimas ir kt. Kūrybiškumo aspekto raiška stiprintina vertinimo skyriuje.

Veiksmingas programos įgyvendinimas sudarytų tinkamas sąlygas kūrybiškumo plėtotei.

## 11 klasė

### I. Bendrosios nuostatos

Programoje pakankamai įrodymų, kad kūrybinis mąstymas bei kūrybinis darbas yra palaikomas. Programoje akcentuojamos sąsajos tarp kultūrinio bei socialinio literatūrinių kūrinių konteksto. Mokiniai skatinami skaityti ir analizuoti literatūrą, pristatyti savo išvalgas per psichologinę, filosofinę, istorinę plotmes bei literatūrinio kalbėjimo įvairovę. Programoje numatoma tekstų aptartis orientuota į kūrinių tematikos, problematikos, sandaros ir raiškos būdų analizę bei kultūrinį kontekstą. Akcentuojama konstruktyvios diskusijos aktualiais asmeniniais, visuomenės ir kultūros klausimais svarba, pabrėžiamas poreikis juos suprasti ir vertinti, ugdyti stiliaus individualumą, jausti atsakomybę už savo žodžių tikrumą, aiškumą, daromą poveikį adresatui.

## **II. Tikslas, uždaviniai, struktūra**

Programoje nurodoma, kad „Lietuvių kalbos ir literatūros kaip dalyko tikslas – padėti mokiniams ugdytis komunikavimo lietuvių kalba ir literatūrinę (kultūrinę) kompetencijas; išplėtoti gebėjimus kalbėti ir rašyti aiškia, taisyklinga ir turtinga kalba, suvokti save kaip kalbos ir kultūros paveldėtojus, puoselėtojus ir kūrėjus; susiformuoti laisvo, atsakingo žmogaus savimonę, asmeninį santykį su literatūra (kultūra), sustiprinti savo tapatybę ir savivertę; išsiugdyti kūrybinį ir kritinį mąstymą“. Keliamas tikslas – padėti mokiniams ugdyti komunikavimo ir literatūrinę bei kultūrinę kompetencijas, būtinas kiekvieno žmogaus visaverčiam asmeniniam gyvenimui, integracijai kintančioje visuomenėje; sėkmingai profesinei, visuomeninei veiklai; tolesnėms studijoms bei sėkmingam mokymuisi visą gyvenimą. Mokydamasis gimtosios kalbos mokinys privalo „išmokti tikslingai taikyti įvairias sakinio ir rašytinio teksto suvokimo ir kūrimo, bendravimo raštu ir žodžiu strategijas; remdamiesi literatūra, kultūra, kurti rišlius, kūrybiškus, probleminius tekstus; išsiugdyti poreikį nuolat tobulinti savo kalbą, plėtoti savarankiško kalbos mokymosi, kūrybiškumo ir įsivertinimo gebėjimus“. Šitie nurodymai aiškiai orientuoti ne tik į kūrybinio mąstymo lavinimą, bet ir kūrybinį darbą klasėje. Iš mokinio reikalaujama, kad jis „domėtusi šiuolaikiniu kultūriniu gyvenimu, analizuotų ir argumentuotai vertintų įvairius visuomeninio, kultūrinio gyvenimo reiškinius“. Mokymo programos sąsajos su sociokultūriniu kontekstu reikalauja iš mokinio itin kūrybiško mąstymo ir kūrybinių gebėjimų.

## **III. Programos įgyvendinimas: integravimo galimybės, didaktinės nuostatos, mokymosi aplinka**

Programos įgyvendinimas reikalauja, kad mokinys išsiugdytų ne vien kritinį, bet ir kūrybinį mąstymą. Pateikiami išplėstinio kurso uždaviniai nurodo, kad pasirinkę šį kursą mokiniai ne vien „gilintų kalbos žinias, kalbos vartojimo praktikos įgūdžius“, bet „remdamiesi literatūra (kultūra), rašytų rišlius, kūrybiškus, probleminius tekstus; ugdytusi sakininę kalbą; ugdytusi stiliaus individualumą“.

„Ugdymo gairėse“ aiškiai pabrėžiama kūrybinio mąstymo svarba: „Lietuvių kalbos ir literatūros kaip mokomojo dalyko turinys orientuojamas į asmens kalbinį, literatūrinį (kultūrinį) ugdymą(si), asmens tapatybės ir savivertės stiprinimą, kūrybinio ir kritinio mąstymo ugdymą(si)“. Nurodoma, kad turi būti „skiriama dėmesio ir kūrybinio rašymo praktikai, kaip veiklai, kuri sudaro sąlygas ugdytis kūrybinį mąstymą“. Optimalus būdas lavinti kūrybinį mąstymą mokant literatūros yra sąlygų sudarymas išreikšti save naudojant kūrybinio rašymo technologijas. Programa sudaro prielaidas tobulinti teksto kūrimo gebėjimus. Teigiama, kad „mokiniai, besimokantys išplėstinio lygiu, atliks įvairesnių ir sudėtingesnių sakininės ir rašytinės kalbos ugdymosi užduočių, reikalaujančių



savarankiškumo, kūrybiškumo, platesnio kultūrinio konteksto išmanymo, didesnio gebėjimo analizuoti ir vertinti“.

Programoje išskiriamas kalbėjimas ir pasakojimas apie literatūrą. Pabrėžiama, kad „kalbėdami ir rašydami mokiniai tikslingai ir kūrybiškai taiko kalbos ir literatūros teorijos žinias“. Atsižvelgiant į tai, kūrybinis mąstymas gali būti ugdomas tiek atliekant kūrybinio rašymo užduotis, bet ir per kūrybinį pasakojimą, literatūros analizę, dialogą. Programoje akcentuojama, kad „mokymosi aplinka turėtų skatinti mokinių kūrybinę veiklą, atvirumą naujovėms, savarankiškumą“. Akcentuojama mokymosi šaltinių įvairovė: kuriant mokymosi aplinką „siekiama sudaryti sąlygas naudotis įvairiais mokymosi šaltiniais – tekstine, vaizdine, garsine mokymosi medžiaga“. Skirtingų šaltinių vartojimas praplečia kūrybinio mąstymo ir kūrybiško ugdymo galimybes.

#### **IV. Lietuvių gimtoji kalba: mokinių pasiekimai, turinio apimtis, vertinimas**

Lietuvių kalbos ir literatūros programos turinys suskirstytas į dvi dalis – kalbos ir literatūros. Mokinių pasiekimai vertinami žinių, gebėjimų ir nuostatų lygmenyse. Programos nuostatose tvirtinama, kad tekstų kūrimas raštu ir žodžiu sudaro galimybes „reikšti požiūrius, idėjas, patirtį, jausmus; [...] tobulinti [...] sakytinės ir rašytinės kalbos gebėjimus; [...] kalbėti ir rašyti individualia, turtinga, taisyklinga kalba“. Išvardijami gebėjimai, svarbūs kūrybinio mąstymo ugdymui: argumentuotų, problemomis grįstų ir įdomių kalbų rengimas, minčių, idėjų ir vaizdinės medžiagos interpretavimas, autentiškos patirties raiška kuriant įvairių žanrų tekstus, individualios nuomonės raiška analizuojant kūrinius. Tačiau kūrybiškumui svarbiausi teksto kūrimo gebėjimai – *problemų kėlimas, interpretavimas, naudojimas alternatyvomis, teksto tobulinimas naudojant tinkamas meninės raiškos priemones* – numatomi ugdyti tik besimokantiesiems išplėstiniu kursu.

Kalbinio ugdymo turinio apimties skyrelyje kalba įvardijama kaip pažinimo ir *kūrybos* įrankis, numatoma mokyti pasakojimo kūrimo būdų, stilių ir žanrų įvairovės, teksto rišlumo ir įvairių raiškos priemonių. Tačiau kūrybiškumui svarbūs elementai – kalbos funkcijos, įvairūs kalbėjimo būdai, argumentacija, monologas ir dialogas, grožinio, samprotavimo tekstų kūrimas, alternatyvos, dilemos, metaforų kūrimas ir analizė, temos plėtojimo formos – tik besimokantiesiems išplėstiniu kursu.

Literatūrinio turinio ugdymo apimties skyrelis be galo talpus ir išsamus tiek autorių įvairove, tiek kūrinių formomis, žanrais, apimtimis. Kūrybiškumo ugdymui tai atveria plačias galimybes, bet kartu jas ir susiaurina dėl galimo skirti laiko išsamiam aptarimui stokos. Grafoje „Pagrindiniai reiškiniai ir idėjos“ išvardintos tokios gilios ir plačios temos, kurių supratimui (tik supratimui!) reikėtų nuoseklių ilgalaikių studijų. Siūlomi nagrinėti aspektai palieka pakankamai erdvės kūrybiniam, nepriklausomam, originaliam mąstymui, tik vargu ar

didžioji dauguma gali būti deramai aptarta ir *mokinių suvokta bei reflektuota* turimos programos rėmuose.

Mokinių pasiekimai vertinami šešiose srityse trimis lygmenimis – patenkinamu, pagrindiniu, aukštesnioju. Visose srityse galimas mokinių gebėjimo kūrybiškai mąstyti vertinimas, tačiau aiškiausiai atsiskleidžia aukštesnioju lygmeniu besimokančiųjų mokinių kūrybinio mąstymo gebėjimai, kai jų prašoma „*paaiškinti [...] kalbos ir asmens vertybinių nuostatų, tautos kultūros ir valstybingumo ryšius, pateikti pavyzdžių; „apibūdinti istorinį, kultūrinį kontekstą ir kūrybos savitumą“; „savarankiškai analizuoti ir vertinti grožinio kūrinio turinį, raišką, apibūdinti estetinį savitumą ir kontekstą“; analizuoti, formuluoti, išreikšti savitą požiūrį, tobulinti teksto kūrimo įgūdžius. Pagrindiniu lygmeniu besimokančiųjų kūrybiškumo vertinimas galimas *analizuojant ir vertinant grožinio kūrinio turinį, raišką, apibūdinant kontekstą, formuluojant teiginius, darant išvadas, išreiškiant savo požiūrį. Besimokančiųjų žemiausioju lygmeniu vertinimas orientuojasi į gebėjimą apibūdinti, nurodyti, rasti, pasakyti, analizuoti ir formuluoti su mokytojo pagalba.**

Tarp visų gebėjimus įvardijančių teiginių paminėtas tik vienas teiginys, tiesiogiai į kūrybiškumo ugdymą orientuotas: „naudojasi kūrybinio rašymo galimybėmis savarankiškumui ir kūrybingumui plėtoti“. Jis skirtas besimokantiesiems aukštesnioju lygmeniu.

**Apibendrinimas.** 11–12 klasių lietuvių gimtosios kalbos ugdymo programoje pakanka įrodymų, kad kūrybinis darbas turėtų būti skatinamas ir palaikomas. Programoje įvardyti mokinių kalbėjimo, skaitymo, rašymo gebėjimai svarbūs kūrybiškumo plėtotei. Kūrybiškumo aspekto raiška intensyvesnė išplėstinio kurso formuluotėse. Nepalankus kūrybiškumo ugdymui aspektas – itin didelė programos turinio apimtis.

## 2.2. Mokymo priemonės

Šiame skyriuje pateikiami mokymo priemonių analizės rezultatai. 1-oje lentelėje pateikiami mokymo priemonių analizės rezultatai pagal tyrimo aspektus.

### 1 lentelė. Mokymo priemonių analizė pagal tyrimo aspektus

TEKSTŲ TURINYS	
<b>1. Kūrybiškos asmenybės savybių pristatymas pateikiamuose tekstuose.</b>	
• <b>Ar pateikiamuose skaityti tekstuose „matomos“ pagrindinių veikėjų, kaip kūrybiškų asmenybių, savybės? Kurios iš kūrybiškos asmenybės savybių išryškėja dažniausiai?</b>	
<b>4 kl.</b>	<b>Pakankamai.</b> „Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo komplektų literatūrinuose tekstuose ryškiai pristatytos pagrindinių veikėjų kūrybiškos savybės. Galima išskirti 2 kryptis: vienuose kūriniuose veikėjai netradiciškai mąsto, ryžtasi drąsiems žygiams, veikia netradiciškais aplinkybėmis, kūrybiškumas, kaip asmens savybė, pasireiškia teigiamais ar neigiamais herojaus išgyvenimais; kituose – realybė susipina su fantazija: veikėjai yra nereališios ar pusiau realios būtybės, jie atlieka

žemiškuosius ar nerealius darbus, pasižymi naujų potyrių troškimu, įkūnija pamatines dvasines vertybes: atjautą kitam, jautrumą, toleranciją, polėkį kurti, veikti.

**Kūrinių veikėjų atvirumas naujam potyriui, platus interesų ratas** ryškus tokiuose prozos ir poezijos tekstuose: J. Baltušio „Aloyzo dviratis“, S. Lagerlio „Stebuklingosios Nilso kelionės“, S. Gutausko „Laukinės žąsys“ (Šaltinis, 1 kn. p. 14; p. 34; 40); G. Morkūno „Vasara su Kaštuniu“, V. Kukulo „Kodėl?“, Dž. Rouling „Haris Poteris ir paslapčių kambarys“ (Pupa, 1 kn., p. 6-11; 24-27).

Veikėjų **smalsumas, žinių troškimas** akivaizdus grožiniuose ir dalykiniuose tekstuose: P. Cvirkos „Simukas“, P. Mašiotto „Knygų istorija“, K. Sajos „Būrimas iš obuolio sėklų“ (Šaltinis, 1 kn. p. 7; 60; 86); M. de Jonge „Gandalizdis“, H. Ožogovskos „Paslaptis“, „Kulinarinio paveldo išsaugojimas“, D. Mrazkovo „Neverk, musmiryte“, V. V. Landsbergio „Arklis Dominyko meilė“ (Pupa, 1 kn., p. 28; 3 kn., p. 6-11; 12-15; 64-73).

**Idėjų gausa** išryškėja šiuose tekstuose: eilėraščiuose - J. Erlicko „Trobelė prie miško“, S. Gedos „Žodžių apsauga“ (Šaltinis, 1 kn., p. 29; p. 71); prozoje - P. Haksio „Istorija apie obelį“, G. Mareckaitės dramoje „Berniukas su balandžiu“ (Pupa, kn., 3., p. 26; 82-85).

**Turtinti vaizduotę** mokiniai gali skaitydami ir klausydami (Kalbėjimo ir klausymo veiklos sritys išskirtos programoje) J. Degutytės eilėraščio „Mano laivas“, A. Liobytės dramos „Devyniabolė“ (Šaltinis, 1 kn., p. 6; 2 kn., p. 84) M. Šilinio dalykinio teksto „Riedlentė“, B. Jauniškio prozos „Atsitikimas pelkėse“ (Pupa, 3 kn., p. 48-49; p. 20-23).

**Originalaus mąstymas** ryškus šiuose tekstuose: V. Haufo „Istorija apie Kalifą gandra“, V. Žilinskaitės „Keturkojis stebuklas“ (Šaltinis, 2 kn., p. 74; 3 kn., p. 74); B. Park „Čia buvo Mikas Hartas“, A. Lindgren „Mažylis ir Karlsono, kuris gyvena ant stogo“, V. Vincės „Vaiduoklė svetainėje“ prozos tekstų ir V. Misevičiaus dramos „Dovana“ (Pupa, 3 kn., p. 46; p. 54-57; p. 72-73; p. 50-51) tekstų.

**Herojaus pasitikėjimas savo kūrybinėmis galiomis** ryškus L. Kerolio „Alisa Stebuklų šalyje“, „Bitutė“ kalbasi su poete V. Palčinskaite ir rašytoja V. Žilinskaite“ (Šaltinis, 3 kn., p. 78; 2 kn., 78); E. Švarc „Žvaigždūnė“, V. Misevičiaus „Dovana“, V. V. Landsbergio „Rudnosiuko istorijos“, A. Karosaitės „Vyturys“, E. Uldukio „Skrynutė su žaliaminės odos pasitėliu“ (Pupa, 3 kn., p. 86-87; p. 50-51; p. 1 kn., p. 6-7; 2 kn., p. 32-33).

**Ištvėringumu** pasižymi A. Kandroškaitės „Paslėpti lobiai“ (Šaltinis, 3 kn., p. 26), R. Dalio „Denis – pasaulio čempionas“ (Pupa, 3 kn., p. 66-67) tekstų veikėjai.

**Atkaklumo**, kaip svarbaus kūrybiškos asmenybės bruožo, ugdymo pavyzdžių mokiniai gali rasti skaitydami brolių Grimų „Pasaka apie giedantį, šokantį vieversėlį“, J. Baltušio „Alyzo dviratis“ (Šaltinis, 3 kn., p. 32; 1 kn., p. 14); R. Vinciūnienės „Pasakojimas apie naująją mokytoją“ (Pupa, 3 kn., p. 54) tekstus.

**Gebėjimo susiorientuoti naujose situacijose** šaltiniais gali būti daugelis tekstų: V. Tamulaičio grožinė proza „Baisi naktis miške“, K. Inčiūros poema „Lapės ir lokio puota“ (Šaltinis, 2 kn. P. 68; 3 kn., p. 40); pasakėčios S. Stanevičiaus „Lapė ir žąsys“, P. Armino Trupinėlio „Varna ir kodis“, prozos tekstai: V. Račicko „Mikė palmės viršūnėje“, V. Vėl „Parašyk man iš Afrikos“, R. Jurgaičio „Linksmiausi karžygio Petro Puplauskio nuotyčiai“ (Pupa, 2 kn., p. 40-41; 3 kn., p. 36-37; 40; 2 kn., p. 21-25).

**Drąsos rizikuoti, imtis naujų veiklų, patirti naujų išpūdžių** gali skatinti P. Cvirkos „Vartiklis“ (Šaltinis, 4 kn., p. 58); J. Mačiukevičiaus „Barbora“, R. Sadausko „Senoliai“, V. Dėno „Gandrai parskrido“ (Pupa, 2 kn., p. 26; 3 kn., p. 80; 1 kn. p. 14-15).

**Nekonformizmas** ryškus B. Ferero tekstuose „Šventė pilyje“, „Dėžė“, V. Starko „Ištižėliai ir pramuštgalviai“ (Pupa, 1 kn., p. 52-53; 3 kn., p. 16) tekstuose.

**Polinkis tyrinėti** atskleistas indėnų pasakoje „Lašišų berniukas“, indų pasakėčioje „Pelė ir burtininkas“, Vaižganto „Ant Popšutės kalno“ (Pupa, 1 kn., p. 48).

Taigi „Šaltinio“ ir „Pupos“ vadovėliuose pateiktuose tekstuose atsiskleidžia platus kūrybingam žmogui būdingų savybių spektras.

Dažniausiai išryškėja šios kūrybiškos asmenybės savybės: herojų poreikių, jų interesų greita kaita, emocinis suvokimo ir elgesio pobūdis. Nors dauguma tekstų veikėjų yra mokinių amžiaus, tačiau

	juose glūdi visi suaugusiųjų gebėjimų pradai: polinkis filosofuoti, humoro jausmas, praktiškumas, noras pažinti visą pasaulį.
<b>8 kl.</b>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Vadovėlyje kūrybiškų asmenybių savybės nepristatomos.</p> <p><i>Vadovėlis Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių tiesiogiai atpažinti ir aptarti kūrybiškų asmenybių savybes, vadovėlyje nėra. Tačiau norėtusi atkreipti dėmesį, kad esama medžiagos, susijusios su pačių mokinių tam tikrų nuostatų formavimu. Pvz., vadovėlio įvadinėje dalyje pateikiamas mokymosi proceso aprašas, pavadintas <i>mokymosi žingsniais</i> (p. 4, I knyga). Šiame apraše mokiniai skatinami pasikliauti tomis savo savybėmis, kurios padeda patirti sėkmę, susidūrus su sunkumais ar nesėkmėmis atkakliai ieškoti išeities. Vadovėlyje taip pat reiškiamas tinkamas požiūris į klaidas. Mokiniai skatinami klaidas laikyti natūralia ir naudinga mokymosi proceso dalimi, nes jos padeda mokytis (p. 62, I knyga). Vertinga ir kompetencijų aplanko kūrimo idėja (p. 172-173). Šiame aplanke mokiniai skatinami kaupti savo kūrybinius darbus, idėjų eskizus, mintis, juos komentuoti. Taip mokiniai skatinami gerbti ir vertinti savo pačių kūrybinius sumanymus bei sukurtus dalykus.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Literatūrinių tekstų pasiūla sudaro <b>pakankamai</b> galimybių mokiniams svarstyti kūrybos ir kūrėjo temas, atpažinti kūriniuose vaizduojamus kūrybingus žmones, diskutuoti apie jiems būdingas savybes. Iš esmės visas pirmas vadovėlio skyrius „Laiškai ant smėlio“ skirtas kūrybos, kūrybiškumo, įkvėpimo temoms nagrinėti ir aprašyti. Tiesiogiai su kūrybos tema susijusiuose tekstuose (E. Fardžen „Panichidė“, A. Balbieriaus esė „Trobelė ant debesų“, A. A. Jonyno eilėraščius „Kūryba“, „Parabolė“) kaip esminė kūrybos, kūrybiškumo sąlyga akcentuojamas žmogaus atvirumas naujam patyrimui, pasaulio grožiui ir įvairovei. Atvirumo, noro džiaugsmingai būti ir baimės prarasti, noro turėti priešprieša įtaigiai atskleidžiama E. Fardžen apsakymo „Parnichidė“ ištraukoje. Tiesiogiai su kūrybos tema nesusijusiuose tekstuose vaizduojami žmonės, kurie laikomi keistais, kitokiais. Jie turi savitą požiūrį į gyvenimą, yra smalsūs, atviri gyvenimo įvairovei (H. Malo „Romenas Kalbri“, E. Kestneris „Skrajojanti klasė“, Š. Krič „Du mėnesiai kelio ir kt). Originalumas, vaizduotės turtingumas gali būti akcentuojamas nagrinėjant V. Krėvės apsakymą „Skerdžius“, L. M. Montgomeri knygos „Anė iš Evonlio“ ištraukas, gebėjimas susiorientuoti naujose situacijose, išsvermingumas, atkaklumas – aptariant D. Defo knygos „Robinzonas Kruzas“, Homero „Odisejos“, A. Mickevičiaus poemos „Gražina“ ištraukas. Skaitomuose tekstuose labiau išryškėja atvirumas pasauliui, naujam patyrimui, smalsumas, turtinga vaizduotė.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). <b>Nepakankamai</b>. Vadovėlyje galėtų būti sudaryta daugiau galimybių atpažinti ir svarstyti kūrybingų asmenybių reprezentacijas. Pateikiami skaityti tekstai sudaro galimybių atpažinti ir aptarti šias kūrybiškiems žmonėms būdingas savybes: atvirumą pasaulio grožiui (Vaižganto „Pragiedrulių“ ištraukos, Sauliaus Šaltenio apysakos „Riešutų duona“ ištraukos), turtingą vaizduotę (V. Krėvė „Skerdžius“, Servanteso romano „Išmoningasis bajoras Don Kichotas Lamančietis“ ištraukos), išsvermingumą, atkaklumą, drąsą rizikuoti (A. Mickevičiaus poemos „Gražina“ ištraukos, O. Proislerio knygos „Krabatas, arba treji metai užburtame malūne“ ištraukos, Č. Aitmatovo romano „Ilga kaip šimtmečiai diena“ ištraukos, L. Lauri romano „Siuntėjas“ ištraukos). Tačiau išnagrinėjus visą vadovėliuose pateiktą medžiagą (tekstus ir užduotis) matyti, kad pirmenybė teikiama literatūrologiniam skaitytojo išprusimui, į tai orientuojamasi ir pateikiant medžiagą. Tad rūpinamasi pristatyti kuo platesnę literatūros panoramą (kartais pateikiama medžiaga, ypač poezijos tekstai, atrodytų, labiau tiktų vyresniųjų klasių mokiniams), o mokinių galimybes diskutuoti apie jiems aktualią problematiką, svarstyti šiuolaikinio jauno žmogaus tapatybę, jauno žmogaus pasirinkimus yra pakankamai ribotos. Ryškiausiai reprezentuotos savybės: atvirumas pasaulio grožiui, atkaklumas, išsvermingumas, drąsa rizikuoti.</p>
<b>11 kl.</b>	<p><b>Nepakankamai.</b></p> <p><i>Literatūros Vadovėlis</i> („Baltos lankos“) yra literatūros istorijos vadovėlis, kuriame nuosekliai pristatoma Lietuvos literatūros istorija, glaudžiai susijusi su šalies istorija, istoriniais ir kultūriniais įvykiais. Akcentuojama literatūros istorijos raida, o ne individualių autorių kūrybinis braižas ar</p>

literatūriniai veikėjai. Vadovėlis gana sėkmingai pristato tautos istoriją ir etninę savitą literatūrą, bet neatskleidžia kūrybingų asmenybių savybių. Mokiniai skatinami pažinti savo šalies literatūrą, išvelgti savo šalies žmonių charakterį ir vertybės, mokantis apie praeitį suprasti dabartį. Atrodytų, kad yra įmanoma suderinti literatūros istorijos mokymą su kūrybiško asmens pristatymu. Tačiau reikėtų pabrėžti ne tik istorinių kūrybiškų asmenybių nuopelnus, bet ir savitą kūrybišką charakterį. *Literatūros vadovėlyje* to nepastebima.

Skaitiniuose mokiniai ne tik supažindinami su įvairių laikotarpių poezijos ir prozos fragmentais, bet ir su ištraukomis iš įvairių kronikų ir dokumentų. Nors tokie skaitymai įdomūs, juose nėra lengva išvelgti kūrybiškos asmenybės savybes. O ir pateiktų ištraukų tikslas kitoks, t. y. supažindinti skaitytoją su lietuvių literatūros istorija.

Mokymo didaktikoje skiriami du mokymo(si) būdai: per pasyvių žinių priėmimą ir per aktyvų dalyvavimą žinių įsisavinime. Mokantis pasyviuoju būdu mokinys perskaito „suvirškina“ tekstą ir atsako į klausimus. Susidaro įspūdis, kad analizuojamas vadovėlis yra orientuotas į pastarąjį būdą. Tuo tarpu norint suprasti kūrybišką asmenį, būtina aktyviai dalyvauti mokyme. Aktyvusis mokymas reiškia aktyvą žinių pritaikymą kasdieniame gyvenime. Norint, kad mokinys atpažintų tekste kūrybišką asmenį, reikėtų suteikti mokiniui galimybių pačiam pabūti kūrėju, išbandyti savo jėgas kūrybos procese. Pasyvusis mokymasis nesuteikia progos atskleisti savo kūrybines galias. Yra tik keletas atvejų, kai pristatomos kūrybiškos asmenybės, pvz., skyriuje „Romantizmas“ gana išvalgiai pristatomas poetas Adomas Mickevičius, jo kūrybiška asmenybė ir poetinis darbas. Arba skyriuje „Literatūra tarnauja gyvenimui“ įdomiai pristatomi lietuviai poetai Jonas Basanavičius ir Maironis, skyriuje „Renesansas LDK“ poetas Mykolas Husovianas. Tačiau vadovėlyje nepabrėžiamas šių kūrėjų kūrybinis išskirtinumas, todėl mokiniai gali ir neatkreipti dėmesio į tai, kas išskiria šiuos asmenis iš kitų. Vadovėlyje akcentuojamas tautiškumas, patriotizmas, o ne kūrybiškos asmenybės bruožai. Galime daryti prielaidą, jog tai yra mažos tautos ypatumas, pirmiausiai gerbti žmogų dėl jo pasiaukojimo tėvynei, o tik po to išvelgti jo kūrybines galias. Nors patriotizmas yra labai svarbu, vis tik abejotina, ar reikėtų pabrėžtinai išryškinti tik patriotines kūrybinių asmenų nuostatas. Darbštumas ir atkaklumas yra taip pat dažnai *Literatūros vadovėlyje* pabrėžiamos savybės. Norėtusi, kad vadovėlis išryškintų ir kitas kūrybiško asmens savybes, pvz., išradingumą, smalsumą ir pan.

„*Literatūros erdvės*“ („*Šviesa*“). Lietuvių literatūros vadovėlis „*Literatūros erdvės*“, sudarytas V. Daujotytės, R. Tamošaičio, R. Tūtlytės ir G. Viliūno, pristato lietuvių (bei kitų tautybių, pavyzdžiui, Viljamą Šekspyrą, Johaną Volfgangą Gėtę ir kt.) kūrėjus kaip kūrybines asmenybes. Toliau pateikiama keletas pavyzdžių:

Rašytoja Marija Pečkauskaitė (Šatrijos Raganos) mokiniams pristatyta kaip rašytoja, kurios kūrybai įtaką darė keli lietuvių rašytojai (daugiausia Vaižgantas) ir kuri sėmėsi įkvėpimo iš lenkų ir lietuvių tradicijų bei kultūrų ir kalbų. Kūrybiškumas atsiskleidžia rašytojos sugebėjime sukurti įtakų sintezę: „*Įtakos Šatrijos Raganai turėjo ir Vaižgantas. Šatrijos Raganos buvo mokyta, mokė namuose ir mokyklose. Mokydama siekė įgyvendinti savo idealus: tikėjo, kad žmogus gali tobulėti, kad jį reikia ugdyti gražiais pavyzdžiais. Daug dirbo visuomenės labui, ypač nuo 1915 m. Gyvendama Židikuose. Buvo labdarė. Su kunigu Kazimieriu Bukontu rašytoją siejo artima bičiulystė.*“ (Antra knyga, psl. 46 - 55)

Aptardami Šatrijos Raganos kūrybą vadovėlio autoriai pateikia kūrybiško žmogaus portretą:

„*Šatrijos Raganos stilius įvairus, šakotas: pakilus, romantinis, lyrinis-impresinis, apibendrinantis simbolistinis, vaizduojamasis realistinis. Kartais pasirodo ir ironija, netgi kritinis sarkazmas. Bet iš esmės Šatrijos Raganos yra teigiamo ir teigiančio santykio rašytoja: gyvenimas, kad ir koks sunkus, yra prasmingas, gražus, vertas meilės, pasiaukojimo, tikėjimo ir pasitikėjimo.*“ (Antra knyga, psl. 46 - 55)

Suprasdami rašytojos laikmetį, įtakas ir gyvenimo tikslus, mokiniai susipažįsta su kūrybine sinteze – kaip rašytoja kuria literatūrinę kūrinį iš aplinkos. Mokydamiesi apie Šatrijos Raganą, mokiniai yra kviečiami chrestomanijoje skaityti apysaką „*Sename dvare*“. Vadovėlių autoriai glaustai ir gana išsamiai apibendrina šitą kūrinį ir pristato mokiniams bendras temas. Pavyzdžiui: „*Paviršutiniškai perskaičius galima pagalvoti, kad tai tik sentimentalus vaizdas, gana*

*apibendrintais (saulėlydis, rožės, langas, rymanti moteris). Bet už šių paviršinių dalykų slypi sąsajos su Gilesniais kultūros klodais (saulėlydis ir rožės yra siejami saulės).“ (Antra knyga, psl. 46 - 55)*

Arba: „Svarbi kelionė per sodą: „Eisim pažiūrėti, ar neprašydo jau mūsų rožės.“ Mamatė su vaikais eina nuo krūmo prie krūmo. Krūmai yra „tavo“ ir „mano“, susieti su žmonėmis.

*Pereinamas tiltelis, pasiekiamas mamatės rožynas: „maža dirvelė“, pilna puikiausio balto žydėjimo. Mamatė vaizduojama su rožėmis turinti ypatingą ryšį: eina prie jų, žiūri į jas, lyti, traukia kvapą, klausosi. Ji poetiškai perteikia rožių kalbą: rožės jai kalba apie anapusį, apie ypatingas grožybes, balsus, laimę.“ (Antra knyga, psl. 46 - 55)*

Apie Salomėjos Nėries kūrybinį procesą rašoma: *“Trokštama išsiveržti iš kasdienybės – į jausmų dangų, “į baltas viršūnes”. Lyrinį subjektą traukia nežinomi toliai, vilioja kelionė į nepatirtas sritis, laisvė, skrydis, meilė. Kelionė iš namų į plačias lankas, į bekrastes jūras, į tolius tampa pasikartojančiu motyvu. Vieni gražiausių šios temos eilėraščių „Iš namų“, „Alpėse.”” (Antra knyga, 179 - 197)*

Šitaip analizuojant S. Nėries kūrybą, mokinys suvokia kūrybiškos asmenybės, ir jos (arba jo) darbo vaisius ryšį.

Deja, vadovėlis nepristato kūrinių pagrindinių veikėjų pabrėžtinai kaip kūrybinių asmenybių. Tačiau tai yra suprantama, nes vadovėlio tikslas yra pagal vienuoliktos klasės programą mokiniams pristatyti iš dalies pasaulio, bet iš esmės lietuvių literatūros apžvalgą literatūros istorijos mokymo kontekste. Dėl šitos priežasties kursas yra pažintinis ir tikslas yra suteikti mokiniui bendrą literatūros istorijos išmanymą, o ne analizuoti išsamiai individualius kūrinius. Mokiniai skaitydami kūrinio fragmentus susipažįsta su įvairių kūrinių bendromis temomis, bet neanalizuoja pagrindinių veikėjų kūrybiškumo bei kūrybinių ypatybių. Kompensuoja tai, kad mokiniai susipažįsta su rašytojais (jų biografijomis, patirtomis įtakomis, temomis) kaip su kūrybiškomis asmenybėmis.

Vadovėlio (kaip ir vienuoliktos klasės programos) apimtis yra labai plati. Mokslo metų pradžioje mokiniai pradeda mokytis apie Renesanso laikų literatūrą, apie tautosaką ir mitus, apie lietuvių literatūros pradmenis, tada mokosi apie baroką, apie sentimentalizmą, apie romantizmą, realizmą, tada apie naują literatūros kryptį, užbaigiant kursą modernumo tradicija, kuriai atstovauja Salomėjos Nėries kūryba arba Henrikas Radauskas. Išryškėja pasaulio literatūros krypties ir lietuviškumo, kitaip tariant, „lietuviškojo varianto“ sąsajos. Vadovėlis išryškina, kaip kiekvienas pristatomas autorius sėmėsi įvėpimo iš pasaulinės literatūros įtakų ir kaip jos siejosi su „vietinėmis“ arba „lietuviškomis“ temomis ir gyvenimo realybe. Paprastai tariant, individualių autorių kūrybiškumas dažniausiai išryškėja randant literatūros technikų ir lietuviškumo bei itin lietuviškos tematikos sąsajų. Pavyzdžiui:

Apie Joną Biliūną: „Rašytojas jautė ypatingą Lietuvos gamtos ramumą ir romumą, nepaprasta jos nuotaiką, veikiančia žmogų. Štai „Žvaigždės“ pradžia: „Romiai stovėjo apsvaigęs miškas: nei ošimo, nei paukščių giedojimo. ... tik toli, Šventosios pakraščiuose, rėkavo žąsys, raudėjo piemenų rageliai. Buvo taip romu, tokia giedra, kad rodėsi—pati saulė žeme ridinėjo.““ (Antra knyga, psl. 22-44)

Štai pavyzdys, kuriame vadovėlio autoriai pabrėžia Jurgio Savickio nutolinimą nuo lietuviškų temų: „Nuo tradicinės lietuvių prozos Savickio novelės skiriasi jau tematika – jose neretai rašoma apie tolimų šalių miestus, uostus, kurortus, o jeigu prabylama apie lietuvišką sodžiu, tai kalbantysis dažniausiai esti jam svetimas—miestietis, menininkas ar aristokratas. Labiausiai nuo tradicijos Savickio proza skiriasi trimis bruožais: pasakojimo sandara, žmogaus būties samprata ir stiliumi.“ (Antra knyga, psl. 142 - 157)

*Chrestomatija (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, toliau – LLT ). Chrestomatijos apimtis vienuoliktai klasei plati. Chrestomatija apima pasaulinę ir lietuvių literatūrą nuo Renesanso iki modernizmo. Tarp kūrinių yra ir tokių, kuriuose pagrindiniai veikėjai yra kūrybiškos asmenybės. Tačiau šių pagrindinių veikėjų kūrybiškos savybės chrestomatijoje nėra pabrėžtinai pristatomos, t.y. kūrybiškos asmenybės nėra „matomos“, į jas nėra pabrėžtinai atkreipta dėmesio.*

Pastebėta, kad chrestomatijoje nėra pristatyta kitos tautybės Lietuvoje gyvenančių žmonių kūryba

ir kūrybiškos savybės. Pavyzdžiui, Lietuvos žydų rašytojų kūrybinių nėra įtraukta į chrestomatiją. Taip pat neįtraukti lietuviai autoriai, kurie pasitraukė į Vakarus, pavyzdžiui, Brazdžionis arba Nyka-Niliūnas ir kiti. Galėtų būti daugiau kūrybinių sąsajų, jeigu į lietuvių literatūros kanoną būtų įtraukiami ir kitos tautybės Lietuvoje gyvenantys rašytojai ir poetai bei emigrantai rašytojai ir poetai. Mokiniai turėtų galimybę plačiau ir kūrybiškiau apmąstyti, kas yra Lietuvos rašytojas. Ar jam būtina rašyti lietuvių kalba ar priklausyti krikščioniškomis tradicijoms? Kaip ir kodėl lietuviai rašytojai, pasitraukę iš Lietuvos, netgi po daugelį dešimtmečių save laikė lietuviais rašytojais? Kokios kitataučių įtakos veikė jų kūrybinius darbus?

Chrestomatijoje kūrybiškos asmenybės ir jų savybės nėra išryškintos, todėl neįmanoma nurodyti, kokios kūrybiškos asmenybės savybės dažniausiai išryškėja.

Lietuvių kalbos vadovėlis 11-12 kl. *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) suskirstytas į 9 dalis: I. Kalba ir visuomenė; II. Teksto samprata; III. Negrožinio teksto turinio bruožai; IV. Tekstų tipai; V. Kas ir kaip kalba; VI. Stilistika ir retorika; VII. Sakytinė kalba; VIII. Rašytinė kalba; IX. Eseistika. Keliose vietose kūrybiškumas aptariamas iš autorių pozicijos. Pavyzdžiui, poetė ir žurnalistė Eglė Juodvalkė pasakoja apie savo kūrybos raidą. Arba VIII dalyje (Rašytinė kalba) pristatoma keletas kritinių apžvalgų, aptariančių kelių svarbių XX ir XXI šimtmečio lietuvių autorių kūrybą (A. Škėmos, V. Juknaitės, N. Miliauskaitės, S. Parulskio ir kt.). Tačiau norisi pokalbių su autoriais apie jų kūrybos procesą, patarimų, kaip jaunas žmogus pats galėtų puoselėti savo kūrybinį rašymą. Vadovėlyje pateikiami tekstai stiprūs, tačiau trūksta tokių, kuriuose būtų atskleidžiamos kūrybiškų asmenybių savybės. Kai kuriuose tekstuose autoriai pristato mintis apie kūrybos procesą (išryškinami kūrybinio rašymo ypatumai, akcentuojamas kūrybiškos asmenybės polinkis į išradingumą, saviraišką), bet tai nedaroma kryptingai.

Vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) nėra tikslingai aptariamose matomų pagrindinių veikėjų ir kitaip pristatomų kūrybiškų asmenų savybės, nors keletas pavyzdžių esama. Pavyzdžiui, skyriuje „Retorika ir stilistika“ pateikiama O. Koršunovo režisuoto spektaklio „Ištabioji ir gaudžioji Romeo ir Džuljetos istorija“ recenzija galėtų būti vertinama kaip kūrybiškos asmenybės analizė (p. 102). Tame pačiame skyriuje pateikiamas tekstas „Keletas patarimų pagal A. Baricco ir F. Beigbederį“ (p. 120), kuriame rašytojai išsako mintis apie kūrybinį rašymą. Iš visų analizuotų 11 klasės vadovėlių tai vienintelė vieta, kurioje sąmoningai apmąstomas kūrybinis procesas. Tokių skaitymų galėtų būti daugiau. Dar vienas esė, kurią galima priskirti prie kūrybiškų asmenybių savybių aptarimo, galėtų būti L. Jakimavičiaus „Grupinė terapija kurorte“ (p. 144), pateikiama skyriuje „Teksto suvokimas, struktūra ir kūrimas“. Šioje esė autorius pasakoja apie savijautą Poetų rudens festivalyje Druskininkuose.

Nors vadovėlyje ir galima rasti su aptariamu klausimu tiesiogiai susijusių tekstų, tačiau susidaro įspūdis, kad jie pateikiami kitais didaktiniais tikslais. Galime daryti išvadą, kad, nepaisant to, jog yra keletas kūrybiško asmens reprezentacijas atitinkančių kūrybinių, iš esmės tokios mokomosios medžiagos trūksta.

Tokių tekstų kitame *Lietuvių kalbos* („Šviesa“) vadovėlyje nepateikiama. Pateikiami tekstai silpnoki, gana sausi, daugeliu atvejų tik gana tiesmukai pateikiantys informaciją. Labai nedaug grožinės literatūros tekstų. Vadovėlyje pateikiamas vienas tekstas, kuris parodo kūrybiškos asmenybės jautrumą kalbai. Skyriuje „Stilingos kalbos reikalavimai“ Klaipėdos universiteto dėstytojas R. Skunčikas prisimena savo mokytojo, rašytojo B. Radzevičiaus, kalbos pamoką:

*Kartą rašėme rašinėlių apie našlaitį stirniuką, kurį žiemą buvo priglaudę vaikai, o pavasarį paleido į laisvę. Po pamokos Mokytojas pasikvietė mane, atverčia sąsiuvinį ir rodo į žodį „nubėgo“. Aš nustebęs, šiek tiek išsigandęs ir nesuprasdamas žvelgiu į Mokytoją. Po kurio laiko jis emociškai man aiškina: „Argi gali paleistas į laisvę stirniukas „bėgti“? Juk jis – nulėkė, nudūmė, nuskriejo, nuskudė, nušoliavo, nurūko miško link“, tikino mane, tąkart nesuprantantį šeštokėlių, Mokytojas. Tik vėliau, galbūt dešimtoje klasėje, jau vartydamas pirmąjį B. Radzevičiaus novelių rinkinį „Balsai iš tylos“, suvokiau ir pirmosios literatūrinės pamokos prasmę...“ (p. 81)*

## 2. Kūrybos proceso pristatymas mokymo priemonėse pateikiamuose tekstuose.

- Ar pateikiama informacijos apie kūrybinių autorių kūrybos procesą?

<p><b>4 kl.</b></p>	<p><b>Pakankamai</b></p> <p>„Šaltinio“ ir „Pupos“ vadovėliuose, pratybų sąsiuvinuose kūrinių autorių ketvirtokams pristatoma labai daug: vieni iš jų pristatomi tik vieną kartą (pvz., A. de Sent Egziuperi), kiti (A. Lindgren, T. Janson, J. Degutytė, V. Rašickas, etc.) – kelis kartus.</p> <p>„Šaltinyje“ klasikų ar žymių kūrėjų asmenybės savybės, kūrybos procesas pristatomas intriguojančiai, su pikantiškomis, manytume, mokiniams įdomiomis detalėmis. Antai „Šaltinyje“ perskaičius J. Biliūno apsakymą „Brisiaus galas“ (4 kn., p. 35) pateikiamas kitas tekstas – I. Mikeliūnaitės „Jonas Biliūnas ir Anykščiai“ (4 kn., p. 38), kuriame ne tik aptariama „Brisiaus galo“ teksto erdvė, J. Biliūno kūrybos laikotarpis, bet ir paskatos parašyti apsakymą. Perskaičius A. Baranausko „Anykščių šilelio“ (4 kn., p. 30) ištrauką, kaip poemos meniškumo pamatas analizuojami garsažodžiai, pateikti kitame tekste - kalbininko V. Drotvino „Garsažodžiai“ (4 kn., p. 31). Ketvirtokai, išanalizavę Vaižganto „Aleksiukas gydo motutę“ (4 kn., p. 48), skaito autoriaus sesers Marijonos tekstą (4 kn., p. 51), iš kurio sužino, kaip Vaižgantas mokėsi išminties ir kalbos. Išnagrinėję V. Krėvės seno skerdziaus pasaką „Perkūnas, Vaiva ir Straublys“ (4 kn. p. 52) mokiniai iš literatūros kritikės V. Zaborskaitės teksto „Du draugai“ (4 kn., p. 56) gauna informacijos apie V. Krėvės individualybę, jo žodžio taiklumą, vaizdingumą, kalbos turtingumą. O apie P. Cvirkos – kūrėjo – asmenybę pasakoja jo sesuo I. Cvirkaitė-Steponkevičienė (4 kn., p. 62). Šiame, lyg ir pagalbiniam tekste „Petras pradžios mokykloje“, atskleidžiama, koks buvo Petras vaikystėje, parodoma, kaip siejasi teksto „Vartiklis“ herojaus pomėgiai su autoriaus. Vadovėlių tekstuose kalbama apie autorius („Knygų karalius“, Šaltinis, 4 kn. p. 104), apdovanotus tarptautinėmis ar nacionalinėmis premijomis (K. H. Andersen, V. V. Landsbergis, S. Poškus ir kt.). „Mokytojo knygoje“ pateikiama plati informacija apie šių autorių kūrybą. O pratybų sąsiuvinyje mokiniai gali rasti visų Knygų Karalių, išrinktų 1992-2004 m, pavardes ir knygų pavadinimus (Pr. 4, p. 37, 7 pratimas).</p> <p>„Pupos“ vadovėliuose informacijos apie autorių kūrybos procesą gerokai mažiau: metodinės literatūros šiuo klausimu nėra.</p> <p>Pažinti kūrybos procesą visapusiškai ketvirtokai turi galimybę analizuodami tekstus, atskleidžiančius, kaip vieno autoriaus kūrinys inspiravo kito menininko kūrybą. „Šaltinyje“ pateikiamas K. Bjork tekstas „Linėja tapytojo sode“ (3 kn., p. 96), kuriame aprašomas sodas („...jis tikriausiai būtų atrodęs dryžuotas: būtų matyti takelių ir įvairiausių spalvų gėlių lysvių dryžiai.“). Tame pačiame vadovėlio atvertime regime Klodo Mone paveikslo „Aguonų laukas“ (tai irgi tekstas) reprodukciją. Ir dar ta pačia tema moksleiviams pateikiamas M. Vainilaičio eilėraštis „Aguonos skarelė“ (3 kn., p. 98). Štai vėlgi „Šaltinyje“ (3 kn., p. 104-105) pateikta M.K. Čiurlionio paveikslų ciklo „Pavasaris“ I dalis, o šalia – S. Nėries eilėraštis „Prisikėlimo varpai“.</p> <p>„Pupos“ vadovėliuose taip pat yra tekstų, papildančių autorių kūrybos proceso supratimą: J. Čiurlionytės tekstas apie kompozitorių M. K. Čiurlionį, J. Degutytės eilėraštis „Čiurlionis. Karalių pasaka“ ir dailininko M. K. Čiurlionio paveikslo reprodukcija (3 kn., p. 56-59).</p> <p>Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad gilesni, meniškesni, ketvirtokams artimesni tekstai yra pateikti „Šaltinyje“, nors abiejuose mokymo priemonių komplektuose figūruoja beveik tie patys autoriai ir pateikta daugelis tų pačių kūrinių, tačiau, mūsų požiūriu, visapusiškiau gali ugdyti „Šaltinio“ komplektas.</p>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><b>Nepakankamai</b></p> <p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Informacijos apie autorių kūrybos procesą vadovėlyje nepateikiama.</p> <p><i>Vadovėlis Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Informacijos apie autorių kūrybos procesą vadovėlyje nepateikiama.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Išsamios informacijos apie autorių kūrybos procesą vadovėliuose nepateikta, tačiau pateikiama grožinių tekstų ir esė, kurie siūlo svarstyti kūrybos temą. Mokiniais siūloma skaityti ir aptarti A. Balbieriaus esė „Trobelė ant debesų“, A. A. Jonyno eilėraščius „Kūryba“, „Parabolė“, S. Poškaus „Poeto gimimas“, skiriama užduotis palyginti tekstus, aptarti, kokia kūrybos, kūrėjo, įkvėpimo samprata atskleidžiama šiuose kūriniuose. Šiuos klausimus aptarti siūloma ir mokytojo knygoje. Labai gerai, kad pateiktuose tekstuose</p>



	<p>reprezentuotas skirtingas kalbėjimo pobūdis, t.y. kai kuriuose iš jų kalbama rimtai, kai kuriuose – ironizuojama. Ironiška distancija gali padėti atskleisti tam tikrus mitus, susijusius su kūrybos tema, kritiškiau pažvelgti į tam tikras grafomanystės apraiškas. Tyrimai rodo, kad ironiškus tekstus mokiniamis suprasti gana sunku, tad jų nagrinėjimui reikia ypač kruopščiai pasirengti. Šiuo požiūriu S. Poškaus teksto analizei skirtuose klausimuose ironiškumo aspektas per menkai eksploatuojamas.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“)</i>. Išsamesnės informacijos apie autorių kūrybos procesą, išskyrus vieną kitą užuominą (p. 15, trečioji knyga) nepateikiama.</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Nepakankamai</b></p> <p><i>Literatūros vadovėlyje („Baltos lankos“)</i> trūksta informacijos apie kūrinių autorių kūrybos procesą. Daugiausia pateikiama informacijos apie autoriams kurti trukdžiusias problemas (lėšų stoka, politinė ar tautinė priespauda). Kita vertus, literatūros istorijos vadovėlyje nelengva nagrinėti autorių, gyvenusių prieš šimtą metų, kūrybinį procesą. Pastebėtina, kad vadovėlio lingvistiniai aiškinimai arba tekstai apie istoriją, literatūrą nėra pakankamai tinkami šešiolikmečiams ir septyniolikmečiams. Reikėtų daugiau gyvos, paaugliams labiau suprantamos kalbos.</p> <p><i>„Literatūros erdvės“ („Šviesa“)</i>. Kaip minėta anksčiau, kiekvienas autorius yra pristatomas papildomai kaip kūrybiška asmenybė ir plačiai rašoma apie jo (jos) kūrybos procesą. Tačiau pirmos knygos įvadiniamе skyriuje yra išplėtotą temą „Literatūra kaip kūryba“. Tema pristatoma šitaip: <i>„Literatūra yra ne tik objektyvi kultūros vertybė, bet ir asmeninių žmogaus jausmų, išgyvenimų, minčių raiškos būdas – kūryba.“</i> (Pirma knyga, psl. 15). Toliau bendrais bruožais mokiniamis aiškinama apie kūrybinį procesą: <i>„Tai kas gi daryti, jei mes vis dėlto jaučiame savyje tą žariją ir norime sukurti iš jos poezijos ugnį? Pirmiausia, budėkime savo viduje. Pribrandinkime savo būseną, išgyvenimą, nuotaiką, temą – vis tiek, kaip pavadinsime tą vidinę kūrinių užuomazgą – pribrandinkime ją iki tokio intensyvumo, kad ne žodis ją, bet ji žodį valdytų. Žodžiai pabėga ir žodžiai antplūdžiu puola tik tuomet, kai poeto sumanymas svyruoja ir kai jai trūksta vidinio susitelkimo.“</i> (Pirma knyga, psl. 16).</p> <p>Šitas poetiškas ir įkvėptas paaiškinimas, kas yra kūryba, yra kūrybos pristatymas mokiniamis. Tai duoda toną visam vadovėliui.</p> <p><i>Chrestomatija (LLTI)</i>. Kiekviename skyriuje pateikiama biografinė medžiaga apie autorius ir taip pat papildoma informacija apie laikotarpį, kultūrinę srovę, dariusias įtaką jų kūrybai. Tačiau trūksta apmąstymų apie autorių kūrybinį procesą. Chrestomatija galėtų būti papildyta medžiaga apie kūrybinį procesą pateikiant pokalbių su gyvais autoriais. Chrestomatijoje literatūra pateikta istorijos formatu istorijos kontekste. Neatsižvelgta į kūrybos procesą kaip išraiškos formą.</p> <p>Vadovėlyje <i>Žmogus ir kalba („Baltos lankos“)</i> taip pat nepakankamai pristatomas kūrybinis procesas, nors kai kurių pavyzdžių esama. Pavyzdžiui, VIII skyriuje „Rašytinė kalba“ (p. 218–262) yra pateikiama keletas šiuolaikinių lietuvių autorių kūrybą aptariančių literatūros kritikos straipsnių. Nors juose pateikiama informacija apie rašytojų kūrybos procesą, vis dėl to tai yra literatūros kritikos pavyzdžiai, o ne kūrybos proceso aprašymai.</p> <p><i>Lietuvių kalbos vadovėlyje („Tyto Alba“)</i> rastas tik vienas tekstas (pokalbis su italais rašytojais A. Baricco ir F. Beigbederi), kuris tikslingai nagrinėja kūrybos procesą, nors komentarų ir didaktinių orientacijų nepateikiama.</p> <p><i>Lietuvių kalbos („Šviesa“)</i> vadovėlyje yra kūrybai skirta dalis „Kūrybiniai Rašiniai“ (p. 227–240), tačiau joje nėra analizuojamas kūrybos procesas. Skyriai „Rašinys“, „Straipsnis“, „Esė“, „Referatas“ pristato keletą lietuvių autorių tekstus, kurie yra apžvalginio pobūdžio, pasigendama gilesnių išvalgų. Nėra nei diskusijos, nei dialogo, nei informacijos apie patį kūrybos procesą.</p>
<b>DIDAKTIKA</b>	
<b>1. Kūrybinio mąstymo skatinimas.</b>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• Ar pateikiama užduočių, skatinančių mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes? Ar mokinys skatinamas jas apmąstyti, suvokti jų vertingumą?</li> </ul>	

<p><b>4 kl.</b></p>	<p><b>Pakankamai.</b></p> <p>„Šaltinyje“ užduočių, skatinančių atpažinti kūrybiško žmogaus savybes, labai daug: jų yra vadovėliuose, o „Šaltinio“ Pratybų sąsiuviniai pratęsia vadovėlyje nagrinėjamą temą, ją apibendrina, skatina apmąstyti (Pr. 2, p. 43). Vadovėlyje perskaičius lietuvių pasaką „Karalius ir grioviakasys“ (2 kn., p. 104), Pratybų sąsiuvinio pirmoji užduotis siūlo skaityti autorinę (A. Liobytės) pasaką, rasti vaizdingus pasakymus, žodžius (būdvardžius), pasvarstyti, kodėl jie vartojami, ką suteikia pasakojimui. Trečiąja užduotimi skatinama atkreipti mokinių dėmesį į tai, kaip vykusiai pasakoje parinkti žodžiai, siekiant išvengti monotoniško kartojimosi, t. y., būti originaliu, nepakartojamu.</p> <p>„Pupos“ mokymo priemonių komplekte tokių užduočių galėtų būti daugiau, ypač Pratybų sąsiuvinuose ir Dalijamojoje medžiagoje, kuriose užduotys daugiausiai yra atgaminamojo pobūdžio („Irašyk trūkstamas raides“ (Pr. 1, p. 15), „Pabrauktus žodžius nurašyk stulpeliu. Greta parašyk antonimus ir sutrumpintai nurodyk, kokias tai kalbos dalis“ (Pr. 3, p. 46-47).</p> <p><b>Mokiniai skatinami kūrybiško žmogaus savybes apmąstyti, suvokti jų vertingumą.</b></p> <p>Abiejuose IV klasės mokymo priemonių komplektuose gausu užduočių, skatinančių mokinių apmąstyti kūrybiško žmogaus savybes, suvokti, kuo jos vertingos skaitančiajam :</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- skaityti tekstą ir įsivaizduoti sukurtus vaizdus, girdėti garsus, pajauti skonį, kvapą, jausti individualius išgyvenimus, nuotaiką ir jos kaitą, pastebėti kalbos skambesį, susieti tai su skaitančiojo mokinio jausmais: „Šaltinyje“ – (K. Bradūno „Bažnytikais“, 4 kn., p. 73; J. Degutytės „Mano laivas“ 1 kn., p. 6); „Pupoje“ – (V. Žilinskaitė „Begemoto oda“, 3 kn., p. 46);</li> <li>- lyginti vieną (pvz., tautosakos) tekstą su autoriaus sukurtu, rasti pagrindinių veikėjų charakterių panašumus ir skirtumus, nusakyti veikėjų vertybes, jas palyginti tarpusavyje ir pasakyti savo požiūrį: „Šaltinyje“ - A. Kandroškaitė „Paslėpti lobiai“, broliai Grimai „Pasaka apie giedantį, šokantį vieversėlį“, K. Binkis – „Baltas vilkas“ (3 kn. p. 26., 32, 36); „Pupoje“ – (K. Paterson „Žvaigždžių žmogus“, V. Dėno „Gandrai parskrido“ (3 kn., p. 14, 80).</li> </ul>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių atpažinti kūrybiško žmogaus savybes ir apmąstyti jų vertingumą, nepateikiama.</p> <p><i>Vadovėlis Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių tiesiogiai atpažinti ir aptarti kūrybiškų asmenybių savybes, vadovėlyje nėra. Tačiau norėtusi atkreipti dėmesį, kad esama medžiagos, susijusios su pačių mokinių tam tikrų nuostatų formavimu. Pavyzdžiui, vadovėlio įvadinėje dalyje pateikiamas mokymosi proceso aprašas, pavadintas <i>mokymosi žingsniais</i> (p. 4, I knyga). Šiame apraše mokiniai skatinami pasikliauti tomis savo savybėmis, kurios padeda patirti sėkmę, susidūrus su sunkumais ar nesėkmėmis atkakliai ieškoti išeičių.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> (Šviesa). Vadovėlio užduotimis skatinama atkreipti dėmesį į kūrybiško žmogaus savybes, jas atpažinti, aptarti jų raišką ir suvokti šios savybės vertingumą aiškinantis pasakotojo požiūrį ir svarstant savo santykį su kalbamais dalykais. Pvz., H. Malo apysakos „Romenas Kalbri“ ištraukoje vaizduojamas ponas de Biorelis, kuris garsėja kaip didžiausias keistuolis. Pateikiant teksto aptarimo klausimus <i>Kas pasakoma apie jo [berniuko] sutiktą žmogų? Kodėl jis laikomas didžiausiu keistuoliu? Kokį žmogų pavadintumėte keistuoliu?</i> (p. 19, I knyga) atkreipiamas dėmesys į šią savybę, klausimais „<i>Kokį įspūdį, poveikį berniukui padaro pono de Biorelio žodžiai apie jūrą? Kodėl?, Kokią pamoką išmoksta vaikas?</i> (p. 21, I knyga) skatinama suvokti, jog pasakotojas laiko šią savybę vertinga. Tokių pavyzdžių, kaip anksčiau aptartas, vadovėlyje galima rasti gana daug.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Kai pateikiamuose skaityti tekstuose vaizduojamos asmenybės, turinčios kūrybiškai asmenybei būdingų bruožų, mokiniai skatinami atpažinti ir aptarti šiuos bruožus (pavyzdžiui, <i>Kodėl vaikinai nepriėmė meistro pasiūlymo? Kodėl jis atsisako aukoti Lyško, kodėl neišsigąsta įspėjimo, kad neteks burtų galios? Ar tai lemia Krabato bruožai? Kokie?</i> (p. 65, trečioji knyga)).</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Nepakankamai</b></p> <p><i>Literatūros vadovėlio</i> („Baltos lankos“) tikslas yra supažindinti mokinių su lietuvių literatūros raida, o ne su kūrėjais. Todėl vadovėlyje mažai užduočių, skatinančių mokinių atpažinti kūrybiško žmogaus savybės ir kūrybos proceso reprezentacijas.</p>

Didžioji dauguma klausimų skatina mokinius nagrinėti kūrinis arba ieškoti sąsajų tarp autorių biografijos ir kūrinų tematikos. Rasta tik keletas užduočių, kurias atliekant galima kūrėjo ir jo kūrybos proceso analizė. Pavyzdžiui, pateikiami klausimai: *Kokie klausimai, susiję su individualia kūryba, jaudina poetą? Kokių pavidalų ir kokiomis aplinkybėmis (atkreipkite dėmesį į erdvės ir laiko nuorodas) pasirodo mūza eilėraštyje „Poezija“? Ar galima teigti, kad šis sutikimas - vizija?* (tema 8.1. Maironis, p. 228).

„Literatūros erdvės“ („Šviesa“). Taip, bet iš dalies. Kiekviename skyriuje yra užduota klausimų, kurie skatina mokinį atpažinti ir kartu apmąstyti kūrybiško žmogaus savybes. Pavyzdžiui:

„Kokią įtaką Dostojevskio kūrybai turėjo biografija? Suminėkite svarbiausius jos faktus.“ (psl. 273) arba: *“Ką reiškia išorinis ir vidinis grožis? Kam Šatrijos Ragana teikia pirmenybę?”* (psl. 55)

Tačiau problemiška tai, kad klausimai yra pateikti paviršutiniški ir neišvystyti taip, kad skatintų mokinį juos giliai apmąstyti ir aprašyti. Iš esmės į klausimus galima atsakyti atkartojant vadovėlio pateiktas žinias ir aprašymus.

*Chrestomatija (LLTI)*. □ Chrestomatijoje nėra užduočių, skatinančių mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes, jas apmąstyti, suvokti jų vertingumą. Chrestomatijos užduotys skatina mokinį apibendrinti literatūrines temas.

Chrestomatijos užduotys orientuojamos daugiau į tautiškumo tematiką negu kūrybiškumo.

Pavyzdžiui:

*Remdamiesi J. Tumo-Vaižganto, I. Šeinaus kūriniais apibūdinkite lietuvių paveikslą. Kokiais bruožais, kokiomis savybėmis I. Šeinas jį papildo?*

*Paaiškinkite Vydūno sampratą: žmogus sau, tautai, žmonijai. Kaip ši sampratą įkūnija XXa. pradžios literatūra?*

*Aptarkite garsios XX amžiaus lietuvių mokslininkės Marijos Gimbutienės žodžius. Kuo (ar) Vydūno idėjos tebėra aktualios ir mūsų amžiuje?*

*Kad galėtum kurti ir nors nauja pasakyti, ko dar kiti nepasakė ar nepastėjo, turi būti visiškai laisvas. Negali būti avelė, prisiglaudusi prie avelių būrio. Turi išdrįsti pavirsti juoda avelė ir eiti savais keliais, kas daug sunkiau, negu mekenti unisonu. Nuo pat vaikystės įsidėjau į galvą Vydūno „sau žmogaus“ idėja ir net tą temą panaudojau per baigiamuosius egzaminus „Aušros“ gimnazijoje, Kaune 1938 metais (jau tada išdrįsau rašyti apie savarankiško, galvojančio žmogaus reikalingumą Lietuvai...) Mano darbai kaip upė tekėjo savąja vaga. Kai dabar, gyvenimo pabaigoje, žiūriu iš perspektyvos, galvoju—kokia laimė, kad likau ištikima sau.*

*Marija Gimbutienė, Kaunas, 1993*

(Psl. 563)

Kitos užduotys taip pat neorientuoja mokinio į kūrybiškumo analizę ar netgi apmąstymus ta kryptimi. Pavyzdžiui:

*Parašykite samprotavimo rašinį: (Atkreiptinas dėmesys, kad instrukcijos mokiniui ir mokytojui yra minimalios. Kokios gairės apibūdina „samprotavimo rašinį“? Kaip toks rašinys rašomas? Koks turi būti jo tikslas?)*

*Gimtosios kalbos reikšmė asmens gyvenimui.*

*Ką reiškia būti „sau žmogumi“?*

*Ar stiprių jausmų išgyvenimai keičia žmogų?*

*Ar pasikeitė per šimtmetį tautinio charakterio bruožai?*

*Kas žmogui, kuriančiam savo gyvenimą, teikia pasitikėjimo ir jėgos?*

*Ar socialinės aplinkybės turi lemiamos reikšmės žmogaus gyvenime?*

*Ar šiuolaikinei visuomenei pakanka socialinio jausmo?*

*Kaip kito žmogaus sąmoningumas XX a. Pradžios lietuvių kultūroje?*

(Psl. 564)

*Lietuvių kalbos* („Baltos lankos“) vadovėlio užduotys pakankamai įdomios. Tačiau konkrečių užduočių, kurios skatintų mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes ir kūrybos proceso reprezentacijas, trūksta.

	<p><i>Lietuvių kalbos</i> vadovėlio („Tyto Alba“) užduotys orientuotos į temų suvokimą, analizę, diskusijas. Trūksta užduočių, kurios skatintų mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes. Netgi užduotys, kurios pateikiamos po dviejų italų rašytojų pasisakymų apie kūrybos procesą, diskusija kreipia kita linkme:</p> <p>a) <i>Koks rašytojų kalbėjimo tikslas?</i>  b) <i>Kokiam adresatui skirtas tekstas? Atsakymą argumentuokite.</i>  c) <i>Koks rašytojų kalbėjimo stilius? Pagrįskite tekstu.</i>  d) <i>Koks kalbėjimo tonas? Pateikite teksto pavydžių.</i>  e) <i>Išvardykite abiem autoriams bendrus dalykus (atkreipkite dėmesį į tai, ką jie abu pabrėžia).</i>  f) <i>Kuo skiriasi jų pozicijas?</i>  g) <i>Kaip manote, kas rašytojams padeda siekti tikslo? Iš ko sprendžiate?</i>  h) <i>Kas rodo, kad abu autoriai paiso adresato ir reaguoja į situaciją?</i> (p. 120 – 123).</p> <p><i>Lietuvių kalbos</i> vadovėlyje („Šviesa“) kūrybiškos asmenybės ir proceso reprezentacijas nagrinėti galimai skatinančios užduotys yra paviršutiniškos, orientuotos į teksto atkartojimą bei analizę. Keletas pavyzdžių:</p> <p><i>Perskaitykite Vytauto Kubiliaus straipsnį „Esė“. Kurio stiliaus žanru, jūsų nuomone, jis laikytinas? Kodėl?</i> (p. 232). Užduotis skatina mokinius nagrinėti stilių ir žanrą, bet ne autoriaus kūrybinį procesą.</p> <p><i>Aptarkite ištraukos pradžią. Ar iš jos galima nujausti rašinio tikslą? Kodėl?</i> (p. 233) Užduotį galima atlikti gana greitai. Nurodžius rašinio tikslą, nebėra apie ką diskutuoti.</p> <p>Randama tik keletas užduočių, kurios kreipia kūrybinio proceso analizės link. <i>Kartais sakoma: publicistinis straipsnis – kalbėjimas apie buitį, esė – kalbėjimas apie būtį. Kaip suprantate šį teiginį?</i> (p. 233) Šis retorinis klausimas yra gana platus, todėl derėtų nurodyti konkrečius užduoties atlikimo etapus. Tikslinga pirmiausiai paprašyti mokinius užrašyti savo mintis, jas aptarti, o po to paraginti sukurti trumpą esė, kuri pristatytų mokinio argumentus ir nuomonę.</p> <p>Kitas pavyzdys. <i>Panagrinėkite Juditos Vaičiūnaitės eilėraščio „Barbora Radvilaitė“ interpretacijos pradžia, atsakydami į tokius klausimus: ar aiškus rašinio tikslas; kuriais požiūriais bus aptartas kūrinys; ar rašinio autorius suvokia eilėraščio vietą poetės kūrybos kontekste. Atkreipkite dėmesį į pastraipas: ar visos jos būtinios, ar kiekvienoje randate teiginį, įrodymą ir išvadą. Ką autoriui siūlytumėte keisti ar tikslinti?</i> (p. 228) Pastarasis klausimas kviečia diskusijai apie kūrybos procesą. Ši užduotis būtų tinkama kūrybiniam darbui, tačiau vėl trūksta aiškių nurodymų.</p>
<p>• <b>Ar yra klausimų/užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo?</b></p>	
<p><b>4 kl.</b></p>	<p><b>Pakankamai.</b></p> <p>„Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra daugybė užduočių/klausimų, kuriems atlikti/atsakyti yra galimi keletas būdų. Pavyzdžiui, perskaičius tekstą, reikia pateikti bent kelis atsakymus: susidaryti autentišką teksto planą ir, vertinant iš savo pozicijų, papasakoti įsimintiniausias teksto vietas; argumentuoti, kodėl tekstas taip pavadintas, ir sukurti pasakojimo priešistorę; charakterizuoti veikėjus ir tekstą inscenizuoti; prakalbinti aplinkos daiktus, skaityti vaidmenimis ir surengti diskusiją (argumentai „už“ ir „prieš“); analizuoti tekstą ir pasirengti rašiniui, sukurti eilėraštį: „Šaltinyje“ - (lietuvių pasaka „Sesuo kvailutė“, V. Dautartas „Per kliūtis“, „Mįslių tėvas klane guli“, B. Fereras „Riešutmedžio stalas“ (3 kn., p. 20, 44, 52, 56“), „Pupoje“ – (A. de Sent Egziuperi „Mažasis princas“, V. V. Landsbergis „Arklys ir žvaigždės“ (3 kn., p. 72, 78).</p>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Nors vadovėlio medžiaga gana konkreti, didelę jo dalį sudaro gramatinio nagrinėjimo užduotys, kurios neišvengiamai reikalauja vienareikšmių atsakymų, tačiau akivaizdu, kad sudarant šią mokymo priemonę ieškota galimybių pateikti ir atvirojo pobūdžio užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo. Tačiau jų pateikimas vadovėlyje nėra labai tolygus: pirmojoje knygoje jų yra pakankamai, antrojoje žymiai mažiau.</p> <p>Daugiau nei vieno atsakymo reikalauja užduotys, kuriomis prašoma išsakyti savo supratimą, nuomonę, pagrįsti savo požiūrį ir vertinimus. Pvz., <i>Kokią problemą iškelia autorius? Ar ji aktuali ir šiandien?</i> (p. 27, I knyga); <i>Paaiškinkite, kaip suprantate žodžio tradicija prasmę? Ką, jūsų</i></p>

manymu, turėjo galvoje Vaidotas Daunys sakydamas: „Be tradicijos nėra eilėraščio, žodžio, poezijos“? (p. 35, I knyga); *Ką, jūsų manymu, lengviau pažinti, suprasti ir vertinti – išorinį ar vidinį žmogaus gyvenimą? O ką lengviau aprašyti? Atsakymą pagrįskite* (p. 47, I knyga); *Ar pritariate teiginiui, kad mokykloje mokiniai turi kuo išsamiau susipažinti su žymių žmonių gyvenimu ir veikla? Taip? Ne? Kodėl?* (p. 68, I knyga); *Kokia pagrindinė mintis pasakoma? Ar pritariate jai?* (p. 65, I knyga).

Daugiau nei vieno atsakymo reikalaujančiomis laikytinos teksto kūrimo raštu užduotys, kurios skatina pateikti išplėtotus atsakymus, pvz., *Dar kartą gerai išsižiūrėkite į Marijos Cvirkienės paveikslą „Vasaros diena“*. Kurie Dalios Ramonienės teiginiai apie šios tapytojos peizažo savitumą labiausiai įtikino? Kurie teiginiai labiausiai nustebino? Kuriems nepritariate ir kodėl? Į šiuos klausimus atsakykite raštu (p. 31, I knyga). Svarbu atkreipti dėmesį, kad šia užduotimi mokiniai skatinami kvestionuoti pateikto skaityti teksto teiginius, išsakyti savo požiūrį. Tokių užduočių yra ir daugiau (pvz., *Perskaitykite Šventojo Rašto (Naujojo Testamento) skyrelius Palyginimas apie sūnų palaidūną ir Sūnaus palaidūno sugrįžimas. Perskaitykite bandykite įvertinti kunigo Juliaus Sasnausko interpretaciją: ji įdomi? Drąsi? Netikėta? Šiuolaikiška?* (p. 103, II knyga). Tai labai svarbi nuostata mokinių kritiniam mąstymui ugdyti.

Vadovėlyje taip pat yra užduočių, kurios skatina mokinius imtis tam tikrų kūrybinių bandymų: *Parašykite rašinį – šios smalsumą žadinančios istorijos tęsinį pagal pateikiamą planą [...]* (p. 59, I knyga); *Raskite šeimos albume peizažo nuotrauką ir ją meniškai aprašykite (sukurkite dvi pastraipas)* (p. 29, I knyga).

Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Didelę kalbos vadovėlio dalį sudaro medžiaga, skirta gramatikai aiškinti ir mokytis. Kadangi medžiaga labai konkreti, didžioji dalis užduočių reikalauja konkretaus atsakymo. Tačiau vadovėlyje esama ir atviresnio pobūdžio užduočių. Kai pateikiamas skaityti koks nors tekstas, užduodama klausimų, reikalaujančių paaiškinti savo supratimą ir argumentuoti (pvz., *Kodėl pravardžiuojamas berniukas tik tyli? Ar pritariate jam? Atsakymą pagrįskite* (p. 30, I knyga), *Kaip paaiškintumėte mintį: „mums visas pasaulis dar buvo kosmosas“* ? (p. 100, I knyga) *Parašykite, kas gali atsitikti, jei „jaunasis Mėnulis“ vaikystėje iš savo tėvų, senelių negauna reikiamo „meilės kiekio“*. Atsakymą argumentuokite. ir kt. Tokio pobūdžio klausimų vadovėlyje nėra labai daug, jie užduodami kartais, bet kalbos vadovėlyje to pakanka.

Taip pat vadovėlyje pateikiama užduočių kurti įvairių tekstų. Vienos iš šių užduočių susijusios su išpūdžių ar kitokio patyrimo reiškimu, pvz., mokinių prašoma parašyti rašinį apie tai, ką jie patyrė pirmą kartą važiuodami traukiniu, skrisdami lėktuvu, plaukdami baidarėmis ar pan. Pasakodami mokiniai turi stengtis pavartoti sinonimų, palyginimų ir kitų meninės raiškos priemonių (p. 99, I knyga), sukurti įtikinimo tekstą – pasirinktos knygos pristatymą „Dar niekas taip neskatino būti savimi“ (p. 29, II knyga), parengti kelionių po Lietuvą dienoraštį, aprašyti savo išpūdžius, iliustruoti (p. 83, II knyga), perskaityti rašytojo G. G. Markeso atsisveikinimo laiško bičiuliams ištrauką, pasirinkti kurį nors iš sakinių, apmąstyti juo išsakomą mintį ir parašyti laišką bičiuliui (p. 84, II knyga). Kita grupė užduočių susijusi su išmone grįstų tekstų kūrimu. Pvz., mokinių prašoma pasirinkti penkis aplinkos objektus ir remiantis tikru ar tariamu jų panašumu į kurį nors daiktą ar reiškinį parašyti metaforiškų žodžių junginių, pasirinkti vieną metaforišką junginį ir parašyti juo grįstą pasakojimą (pavyzdys pateiktas) (p. 105, I knyga), dirbant grupėmis sugalvoti apsakymo siužetą, sudaryti minčių žemėlapi (p. 141, II knyga); pamėginti išivaizduoti, kas tądien nutiko Pirmadieniui, ir parašykite pasakojimo tęsinį (p. 147, II knyga), sukurti pasakojimą „Aš gimiau“ (p. 156 – 157, II knyga).

Vertinant teksto kūrimo užduotis norėtųsi atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurios užduotys nėra pakankamai apibrėžtos tikslo požiūriu. Pvz., *Sukurkite dalykinio stiliaus tekstą, tinkamai pavartodami pusdalyvius* (p. 61, II knyga), *Sukurkite pastraipą, joje pavartokite kuo daugiau priedėlių. Pasvarstykite, ko priedėliai suteikia tekstui* (p. 99, II knyga), *Sukurkite tekstą, pavartodami kuo daugiau aplinkybių <...>* (p. 111, II knyga), *Sukurkite dialogą, pavartodami kuo daugiau kreipinių p. 115, II knyga*). Akivaizdu, kad šiomis užduotimis mokiniai skatinami vartoti tam tikras konstrukcijas. Tačiau lieka neaišku, kokio tikslo siekiama konkrečiu tekstu, pastraipa ar dialogu. Konstrukcijų vartojimas darosi savitiksliis, o užduotis, kuri gali būti iš esmės tinkama

kūrybiniam mąstymui ugdytis, netenka savo veiksmingumo. Kalbinė veikla, kurios skatinami imtis mokiniai, turi turėti aiškų tikslą. Tik tokiu atveju mokinys mokysis veiksmingai ir kūrybingai vartoti kalbą. Apibrėžtumo trūksta ir kai kurioms užduotims, kurios skatina mokinius aptarti vieni kitų darbus. Pvz., *Naudodami aplinkos aprašymo elementus, parašykite trumpą pasakojimą apie pasirinktus daiktus. Perskaitykite pasakojimą klasės draugams. Aprašymo elementus aptarkite* (p. 162, II knyga), *Susiskirstykite grupėmis. Perskaitykite pasakojimą grupės nariams, pasakykite savo nuomonę, išklauskite kitų vertinimus ir atsižvelgdami į pasakytas mintis tekstą patobulinkite* (p. 105, I knyga). Užduotys skatina mokinius teikti atsaką, tačiau kokius kriterijus taikyti, nenurodyta. Kokį atlikimą laikysime geru? Koks svoris čia tenka pastangoms siekti originalumo, raiškos savitumo, lieka neaišku. Galima daryti prielaidą, kad mokinių pastabos, kurias jie pateiks vieni kitiems, gali stokoti specifiškumo, būti labai bendro vertinamojo pobūdžio (patiko – nepatiko).

Taigi, galima teigti, kad vadovėlyje esama pakankamai kūrybinio pobūdžio užduočių, tačiau siekiant veiksmingesnio ugdymo, kai kurias iš jų ugdymo procese reikėtų konkretinti, įvardijant aiškesnius kalbos vartojimo tikslus ir atliktų užduočių vertinimo kriterijus.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei* (Šviesa). Vadovėlyje klausimų ir užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo, yra pakankamai. Iš esmės aptariant kiekvieną skaitinį pateikiama tokių klausimų. Vieni iš jų prašo išsakyti savo tam reakcijas (*Kokių minčių Jums sukelia dvi paskutinės [eilėraščio] eilutės? Kokią būseną, jauseną jos išreiškia?* (p. 11, I knyga), kiti skatina išsakyti savo supratimą, požiūrį, vertinimą (*Kas yra kūrėjas, kūryba? Ar kiekvienas gali kurti? Ar visus aplanko įkvėpimas?* (p. 9, I knyga); *Remdamiesi tekstu pasamprotaukite, kada pradedama kurti* (p. 17, I knyga); *Kodėl motina verkia? Kaip vertinate jos pasiryžimą išsiskirti su sūnumi?* (p. 27, I knyga); *Ar ir šiais laikais mokytojams turėtų būti svarbiausia „pasiekti, kad vaikai sakytu, ką iš tikrųjų galvoja? Kodėl?* (p. 39, I knyga); *Kaip jūs manote, kuo praradimai yra svarbūs gyvenime? Ką atrandame praradę? Ar Jums teko patirti panašių išgyvenimų?* (p. 76, I knyga); *Kaip vertinate šaulio poelgį? Savo atsakymą pagrįskite* (p. 72, II knyga); *Kaip jūs vertinate tokį Trežer poelgį? Ar tai buvo vienintelė išeitis?* (p. 95, II knyga).

Taip pat šiam užduočių blokui priskirtinos ir nedidelės apimties kūrybinio pobūdžio užduotys: remiantis informacinės žinutės turiniu sudaryti novelės planą, sugalvoti jai pavadinimą ir sukurti trumpą, netikėtą pabaigą (p. 85, I knyga), sukurti glaustą pasakojimą su netikėta atomazga (p. 109, II knyga), sukurti miniatiūrą (p. 137, II knyga), humoreską (p. 147, II knyga), parašyti samprotavimo rašinį nurodyta tema (p. 95, II knyga). Tokio pobūdžio užduočių pateikiama beveik po kiekvieno skaitinio aptarimo.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei* („Šviesa“). Vadovėlyje pateikiama pakankamai užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo. Mokiniai skatinami išsakyti savo išpūdžius (*Savarankiškai perskaitykite Miškinio eilėraščių „Elegantiškai sninga“ ir pasidalykite išpūdžiais: kuo jis Jums gražus, kuo neįdomus? Kas Jums suvokiama, o kas ne? Kokie jo pagrindiniai motyvai* (p. 155, pirmoji knyga) *Kokius jausmus ir mintis sužadina dramos pabaiga? Ar galėjo įvykiai baigtis kitaip? Kas tada pasikeistų? Kokį išpūdį sukelia paskutiniosios replikos?* (p. 194, pirmoji knyga)). Daugiau nei vieno atsakymo reikalauja užduotys, reikalaujančios interpretuoti skaitomus tekstus (*3 ir 4 posme, sakytum, tarp žemės ir dangaus išnyra Rūpintojėlio skulptūra. Kokia jos prasmė, paskirtis šio eilėraščio pasaulyje? Atsakydami žinokite, jog tas prasmes galima aiškinti įvairiai, jų yra ne viena* (p.168, antroji knyga), išsakyti savo požiūrį, vertinimą (*Kurio veikėjo nuostatos, Jūsų manymu, labiausiai išreiškia autorės poziciją? Koks Jūsų pačių požiūris į Klaros Giulos poelgį? Koks sprendimas, išeitis, Jūsų nuomone, būtų teisinga?* (p. 77, antroji knyga). Nors klausimų, skatinančių daugiau nei vieną atsakymą yra nemažai, norisi atkreipti dėmesį, kad jie pateikiami klausimų blokuose, kuriuose dominuoja analizės klausimai, reikalaujantys gana apibrėžto atsakymo. Ir pastarųjų klausimų yra gana daug. Tad galima numanyti tam tikrą grėsmę, kad diskusiniams klausimams aptarti pamokose gali nelikti laiko. Atkeiptinas dėmesys ir į kitą dalyką. Nagrinėjant užduotis susidaro išpūdis, kad pateikiant tautosakos ir literatūros klasikos tekstus kartais pernelyg primygtinai stengiamasi formuoti „teisingą“ požiūrį. Pavyzdžiui, prie liaudies dainų aptarimo užduočių pateikiamas toks komentaras: „*Melodija išties svarbi liaudies*

	<p><i>dainai. Perskaičiuos „Rūta žalioj“ tekstą, galbūt kai kam toptelėjo mintis, kad jis nuobodus, primityvus, negražus... O būtų teisingiau sakyti [paryškinta cituojant], jog jis santūrus, jausmai išreikšti užuominomis, per detales, taupiai. Bet vis dėlto labiausiai jausmas išsiskleidžia melodijoje (p. 132, pirmoji knyga). Tokia atvira didaktika vargu ar paveiki. Pristatant šiuolaikinės literatūros tekstus laikomasi atviresnės pozicijos, daugiau erdvės spręsti paliekama pačiam skaitytojui.</i></p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Nepakankamai</b></p> <p><i>Literatūros vadovėlyje („Baltos lankos“) yra mažai klausimų, reikalaujančių daugiau negu vieno atsakymo. Neaišku, ar po tekstu pateikti klausimai yra skirti diskusijai, ar reikalauja atsakymo raštu. Mokiniam būtų naudinga, jeigu būtų pateikta klausimų, kurie reikalautų sukurti kelių puslapių esė. Tokiu būdu mokinys būtų pratinamas logiškai mąstyti ir pagrįsti, argumentuoti savo nuomonę.</i></p> <p><i>„Literatūros erdvės“ („Šviesa“). Tendencinga, kad dauguma vadovėlio klausimų reikalauja būtent vieno (ir teisingo) atsakymo, kurį mokinys gali atrasti vadovėlio tekste ir iš jo perrašyti. Pavyzdžiui, perskaičius Jono Biliūno apysakas ir biografiją, mokinių klausama: „Kokios svarbios Biliūno kūrybos temos?“ arba „Kuo reikšmingas Biliūnas lietuvių literatūros raidai?“ (Antra knyga, psl. 43). Atsakymai į šiuos klausimus mokiniam yra aiškūs – teisingi atsakymai yra įvardyti tekste apie Biliūną. Tokie klausimai nesuteikia mokiniui erdvės plačiau mąstyti apie temą, apie Biliūno gyvenimą, daryti savo išvadas.</i></p> <p><i>Chrestomatija (LLTI). Galima teigti, kad plačių temų klausimai, kaip ir aukščiau minėti, reikalauja daugiau negu vieno atsakymo, bet iš esmės beveik visi klausimai yra orientuoti į tai, kad mokinys atkartotų tas tiesas ir temas, kurių išmoko susipažindamas su chrestomatijos papildoma medžiaga. Nėra daug klausimų, kurie skatintų mokinį atrasti savo temas pateiktoje literatūroje.</i></p> <p>Lietuvių kalbos vadovėliuose dauguma užduočių reikalauja daugiau nei vieno atsakymo, skatina pateikti argumentus, išsakyti savo nuomonę, požiūrį, vaizdinius, reakcijas. Keletas pavyzdžių iš vadovėlio <i>Žmogus ir kalba („Baltos lankos“)</i>:</p> <p><i>Ar esate pastebėję užsieniečių ir lietuvių bendravimo skirtumų? Jeigu taip – kokių? Gal prisimenate, kaip bendrauja skirtingų kultūrų žmonės, kaip jie vaizduojami filmuose ar knygoje? Apibendrinkite savo išvadas ir apibūdinkite jas visai klasei (p. 26). Užduotis skatina nuomonių įvairovę, mokiniam suteikiama galimybė dalytis savo patirtimi, pastebėjimais. Be to, užduotis reikalauja, kad mokinys apibendrintų savo išvadas ir pristatytų jas visai klasei. Kalbėjimas viešai padeda mokiniui lavinti verbalinius gebėjimus, viešo kalbėjimo metu organizuoti savo mintis.</i></p> <p><i>Pasikalbėkite su seneliais, tėvais ir kitais vyresniais šeimos nariais ir pasvarstykite, ar kinta kultūrinės bendravimo normos Lietuvoje? Ar skiriasi jaunimo ir kito amžiaus žmonių mandagumo raiška sveikinantis, kreipiantis į pašnekovą? Kaip galėtume apibendrinti kultūrinius bendravimo pokyčius Lietuvoje per pastaruosius 10–15 metų (p. 28). Užduotis skatina mokinį rinkti informaciją iš pirminių šaltinių, jos pagrindu formuluoti savo nuomonę.</i></p> <p><i>Surenkite klasėje diskusiją apie tautinę neapykantą ir draugišką skirtingų tautų atstovų sambūvį savo gyvenamoje aplinkoje. Remkitės asmenine patirtimi (p. 150). Užduotis skatina mokinį diskutuoti remiantis pateikta medžiaga ir savo patirtimi.</i></p> <p><i>Patvirkinkite arba paneikite teiginį, jog šiuolaikinis stiliaus suvokimas yra eklektiškas – šiuolaikinio kalbėjimo, rašymo, gyvenimo būdo, ar apsirengimo stilius jungia skirtingų stilių bruožus. Pateikite šiuolaikinio stilingumo pavyzdžių iš įvairių gyvenimo sričių (p. 170). Užduotis skatina mokinį įvertinti šiuolaikinio kalbėjimo/rašymo ir gyvenimo būdo bei aprangos stilius, surinktos medžiagos pagrindu daryti išvadas.</i></p> <p><i>Susiskirstykite grupėmis ir atlikite mažą tyrimą. Kas turite jaunesnių brolių ar seserų, susiburkite į atskirą grupę. Savaitę stebėkite skirtingo amžiaus žmonių (savo bendraklasių, jaunesnių už jus, tėvų ar senelių amžiaus) kalbą ir pasistenkite išsiaiškinti, kurios kalbos paveikė jų kalbėseną. Užsirašykite kuo daugiau pavydžių, juos apibendrinkite ir apibūdinkite visai klasei. Ką galėtumėte pasiūlyti, kad vartodami lietuvių kalbą mažiau pasiduotume svetimų kalbų įtakai? (p. 40). Užduotis skatina problemos „matymą“ iš kelių perspektyvių, atsižvelgiant į kultūrinį kontekstą.</i></p>

	<p>Vadovėlio <i>Lietuvių kalba</i> („Tyto Alba“) užduotys pakankamai demokratiškos, atviros, leidžiančios mokiniams išsakyti skirtingas nuomones. Puikus pavyzdys galėtų būti užduotis: <i>Palyginkite šį tekstą ir jūsų pasirinkto autoriaus (pvz., I. Šeiniaus, A. Škėmos) prozos kūrinio ištrauką stiliaus individualumo aspektu. Kokių skirtumų pastebėjote? Kokiais būdais skirtingi autoriai siekia individualumo?</i> (p. 131)</p> <p>Vadovėlyje <i>Lietuvių kalba</i> („Šviesa“) trūksta užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo. Klausimai ir užduotys veda mokinių prie gana paviršutiniško ir vienpusiško teksto suvokimo. Keletas pavyzdžių <i>Atidžiau panagrinėkite pirmąją ištrauką. Kokio tipo teksto ypatybių čia gausiausia? Kodėl? Raskite kalboje pateikiamą informaciją. Kam ji skirta?</i> (p. 202).</p>
	<p>• <b>Ar yra užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinių, su mokinių asmenine patirtimi?</b></p>
<p><b>4 kl.</b></p>	<p>„Šaltinyje“ ir „Pupoje“ yra <b>pakankamai</b> užduočių, skatinančių atrasti ryšius, sąsajas su skaitytais kūriniais, su asmenine mokinių patirtimi.</p> <p>Ryškos teksto sąsajos su kitais skaitytais kūriniais;</p> <p>1. Vienais atvejais prašoma susieti poskyryje esančius skirtingų žanrų tekstus tarpusavyje: „Šaltinyje“ - prozos kūrinio S. Lagerliof „Nilso nuotykių. Žąsinėlis Martynas“ (1 kn., p. 34-36) su eilėraščiu L. Gutausko „Laukinės žąsys“ (1 kn., p. 40) ir tautosaka - lietuvių pasakomis „Lekiantis laivas“ (1 kn. p. 42), „Aukso paukštis“ (1 kn., p. 46). „Pupoje“ – lietuvių daina „Lek gervė“ su A. Matučio eilėraščiu „Atlėkė gervelė“ ir L. Gutausko prozos tekstu „Gervės kepurė“ bei B. Jauniškio publicistine proza „Atsitikimas pelkėse“ (1 kn., p. 20-23);</p> <p>2. Kitais atvejais siekiama, kad mokiniai sietų anksčiau skaitytus tekstus su dabar, šiuo metu, nagrinėjama: „Šaltinyje“ – K. Bradūno „Akmenėlis“ (2 kn., p. 44) ir J. Degutytės „Akmenėlio prašymas“ (2 klasė), J. Mikelinsko „Mažasis Benvenutas“ (3 kn., p. 86) su V. Račicko „Seni pažįstami, arba Ketvirtoji šlepetė“ (3 klasė); J. Baltušio „Tulpės“ (3 kn., p. 22) ir V. V. Landsbergio „Arklis Dominyko meilė“ (3 klasė). „Pupoje“ – R. Vinciūnienės „Pasakojimas apie naująją mokytoją“ (1 kn., p. 54) su R. Černiausko „Mokytojo lobis“ (1 kn., p. 34) bei V. Račicko „Mikė palmės viršūnėje“ (1 kn., p. 38).</p> <p>3. Dar kitais atvejais grožinis tekstas yra siejamas su dalykiniu: „Šaltinyje“ – A. Lindren „Mažylis ir Karlonas, kuris gyvena ant stogo“ (3 kn., p. 14) ir A. Karosaitė „Konsultuoja Balys Gražbylys“ (Pr.3, p. 14) ; Maironis „Mergaitė“ (1 kn. 46) ir „Pradinukų žodynas“ bei E. Mankė „Mano žolynėliai“; „Pupoje“ – Dž. Rouling ištrauka iš „Haris Poteris ir paslapčių kambarys“ su kvietimu į šauniosios klasės talentų vakarą (1 kn., p. 24-27), B. Park „Čia buvo Mikas Hartas“ ir M. Šilinio „Riedlentė“ (1 kn., p. 40-47).</p> <p>4. Dar kitais atvejais skaitomas (ar kuriamas) tekstas siejamas su paveikslų reprodukcijomis, iliustracijomis arba nuotraukomis: „Šaltinyje“ – M. Vainilaičio „Aguonos skarelė“ (3 kn., p. 96-98), K. Bjork „Linėja tapytojo sode“ ir K. Mone paveikslas „Aguonų laukas“; S. Neries „Prisikėlimo varpai“ (3 kn. p. 104-105) ir M. K. Čiurlionio paveikslų ciklas „Pavasaris“; dailininkės E. Valiūtės iliustracijos ir vaikų kuriamas tekstas „Kuprinė geležinkelio stotyje“ (Pr. 4, 17) moko pamatyti nepaprastai visai paprastuose dalykuose; J. Marcinkevičiaus „Dienoraštis be datų“ ir Lepelionių piliakalnio (Napoleono kepurės) nuotrauka (Pr. 4). „Pupoje“ – perskaičius A. de Sent Egziuperi „Mažojo princo“ (3 kn., p. 78-81) ištrauką prašoma įvardinti žodžiais piešinyje pavaizduotą daiktą.</p> <p>5. Kūrybinį mąstymą skatina teksto sąsajos su mokinių asmenine patirtimi: „Šaltinyje“ – perskaičius K. Donelaičio „Metų“ ištrauką (4 kn. p. 28), J. Strelkūno eilėraščių „Donelaitis“ (4 kn., p. 29) bei pratybų sąsiuvinyje tekstą apie L. Rėzą skatinama susieti ketvirtokams žinomą Nidą, Kuršių neriją, Kaliningrado sritį su Mažąja Lietuva. Vaikams, apsilankiusiems Neringoje prie koplytstulpio L. Rėzai, patariama parašyti rašinėlį „Kur Liudviko Rėzos gyventa...“, perskaičius K. Bradūno eilėraščių „Bažnytkaimis“ (4 kn., p. 73) prašoma papasakoti apie savo gyvenamąją vietovę – kaimą, bažnytkaimį, miestą. „Pupoje“ – perskaičius V. Vėl „Rytoj snigs“ (1 kn., p. 40) siūloma prisiminti atvejus, kaip reagavo mokinio tėvai, kai jis/ji išėjo iš namų nieko nepasakę; perskaičius B. Ferero tekstą „Dėžė“ (1 kn., p. 53) prašoma prisiminti, kuo pradžiuginai draugą ar artimą žmogų, perskaičius E.Švarc „Žvaigždūnė“ (1 kn., p. 19) papasakoti, kaip tu įveikei savo</p>



	baime.
<b>8 kl.</b>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Vadovėlyje pateikiama pakankamai užduočių, skatinančių atrasti ryšius, sąsajas tarp kūrinių. Vadovėlyje pateikiama užduočių, kuriomis prašoma palyginti tekstus turinio (<i>Kokia tema ir pagrindinė mintis bendra visiems tekstams?</i> (p. 52, I knyga) ir stiliaus (<i>Nurodykite bent 2 požymius, patvirtinančius, kad šie tekstai – vieno stiliaus kūriniai</i> (p. 107, I knyga) aspektais. Taip pat prašoma palyginti tekstą ir iliustraciją (<i>Tekstas iliustruotas nuotrauka. Aprakite, kaip ši nuotrauka susijusi su tekste minimais dalykais. Ar jūs taip pat pavadintumėte ir iliustruotumėte tekstą? Pagrįskite.</i> (p. 58, II knyga)) arba palyginti dailės kūrinius (<i>Povilą Puziną menotyrininkai vadina impresionistu. Prisiminkite dailininkės Marijos Cvirkienės peizažų (žr. p. 29-30) savitumą. Palyginkite šių dailininkų impresionistų paveikslus. Kokių panašumų ir skirtumų išvelgiate?</i> (p. 39, I knyga), taip pat pateikiama užduotis E. Gombricho knygoje „Meno istorija“ susirasti nurodytus paveikslus ir aptarti jų panašumus ir skirtumus (p. 38, I knyga)).</p> <p>Atkreiptinas dėmesys, kad vadovėlyje galėtų būti daugiau užduočių, kurios skatintų pačius mokinius rasti lygintinus tekstus, sieti vadovėlyje siūlomų skaityti tekstų idėjas su savarankiškai skaitomais teksta ar kitų meno sričių kūriniais.</p> <p>Vadovėlis <i>Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių išvelgti sąsajas, vadovėlyje iš esmės nepateikiama, išskyrus kelis atvejus, kai mokiniai skatinami pasiremti savo patirtimi. Pvz., perskaičius tekstą apie tylos retoriką, mokinių prašoma parašyti, kokią tylą yra tekę patirti jiems: sutikimo, abejingumo, protesto, o gal užsispyrėlio tylėjimą? (p. 36, I knyga).</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Vadovėlyje yra pakankamai užduočių, skatinančių mokinius lyginti tekstus. Galima sakyti, kad vadovėlyje matyti akivaizdžios pastangos pateikti mokiniams tekstų, kuriuos jie galėtų lyginti. Tokių užduočių galima rasti beveik kiekviename vadovėlio skyriuje. Pvz., <i>Kokia bendra tema sieja Alio Balbieriaus „Trobelę ant debesies“ ir Sigito Poškaus „Poeto gimimą“</i>. <i>Apibendrinkite, kokia kūrybos, kūrėjo, įkvėpimo samprata atskleidžiama šiuose kūriniuose. Kas įkvepia kūrėjus?</i> (p. 54, I knyga) <i>Palyginkite Sigito Poškaus „Poeto gimimo ir Vytauto V. Landsbergio „Rudnosiuko istoriją“ veikėjus. Kuo jie įdomūs, saviti, keisti? Kokia jų kalba? Raskite ironijos pavyzdžių.</i> (p. 57, I knyga), <i>Perskaitykite Janinos Degutytės eilėraštį „Mėlynas vakaras“</i>. <i>Kuo jis artimas skaitytam Antano Ramono apsakymui? Kuo nuo jo skiriasi?</i> (p. 69, I knyga) <i>Kokia tema, koks motyvas sieja visus tris eilėraščius?</i> (p. 31, II knyga), <i>Kokios vertybės atskleidžiamos abiejuose tekstuose? Kuo jos svarbios šiandien?</i> (p. 75, II knyga). Taip pat vadovėlyje yra pateikiama užduotis palyginti skirtingų meno sričių kūrinius: filmą, spektaklį ir literatūros kūrinių (<i>1974 metais Lietuvos kino studijoje [pagal Kazio Borutos romaną „Baltaragio malūnas“] sukurtas muzikinis filmas „Velnio nuotaka“ [...]. Pažiūrėkite filmą klasėje (trukmė – 75 min.) ar namie ir palyginkite su skaitytomis romano ištraukomis. Kaip filme interpretuojami romano įvykiai, veikėjai? Kas Jums labiau patiko – knyga ar filmas? Kodėl?</i> (p. 167, I knyga)), <i>Peržiūrėkite pasirinktą dramos inscenizaciją (teatro spektaklį) ar ekranizaciją (kino filmą) ir papasakokite bendraklasiams, kaip režisierius interpretuoja tragedijos įvykius</i> (p. 145, II knyga), klasikinę baladę ir roko operą (<i>Gal teko matyti ir girdėti kompozitoriaus Roko Radzevičiaus ir poeto Rimvydo Stankevičiaus roko operą „Jūratė ir Kastytis“ [...]? Kuo ši opera moderni? Kuo tradicinė?</i> (p. 137, II knyga)).</p> <p>Atkreiptinas dėmesys, kad vadovėlyje galėtų būti daugiau užduočių, kurios skatintų pačius mokinius rasti lygintinus tekstus, sieti vadovėlyje siūlomų skaityti tekstų idėjas su savarankiškai skaitomais teksta ar kitų meno sričių kūriniais.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Vadovėlyje pateikiama pakankamai užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinių, su asmenine mokinių patirtimi. Mokiniai skatinami palyginti du to paties žanro tekstus (<i>Palyginkite Jono Aisčio „Peizažą“ su Prano Vaičiailio „Yra šalis, kur upės teka...“</i>, <i>raskite panašumų ir skirtumų</i> (p. 158, pirmoji knyga), skirtingų žanrų ir rūšių tekstus (<i>Palyginkite pasakos ir dramos (pjesės) veikėjus. Kurių iš pasakos veikėjų paveikslai yra išplėtoti, pakeisti? Kurie veikėjai nauji, dramaturgės sugalvoti</i> (p. 173, pirmoji knyga), komentuoti idėjines sąsajas (<i>Louesos Lauri – „Siuntėjas“ – jo idėja – siejasi su Čingizo Aitmatovo romano „Ilga kaip šimtmečiai diena“ ištrauka. Paaiškinkite tas sąsajas</i> (p.</p>

	<p>144, trečioji knyga), palyginti skirtingų meno sričių kūrinius (<i>Galbūt matėte Kęstučio Antanėlio, Sigitos Gedos ir Eimunto Nekrošiaus sukurtą roko operą „Meilė ir mirtis Verenoje? Arba Oskaro Koršunovo spektaklį „Ištabioji ir gaudžioji Romeo ir Džiuljetos istorija“? Pasidalykite įspūdžiais. Kas jums dabar, atidžiau susipažinus su Šekspyro tragedija, atrodo nauja, kitaip</i> (p. 220, antroji knyga). Taip pat mokiniai skatinami sieti nagrinėjamus dalykus su asmenine ar skaitytojo patirtimi (pavyzdžiui, aptarus liaudies dainas skiriama tokia užduotis: <i>Pasvarstykite apie brolio ir sesers santykius šiuolaikinėje šeimoje remdamiesi savo ir artimųjų patirtimi. Gal prisimenate literatūros kūrinių, kuriuose brolis ir sesuo yra pagrindiniai herojai</i> (p.133, pirmoji knyga); <i>Sekmos Lagerliof romaną „Portugalijos karalius“ gvildena vieną iš amžinųjų literatūros temų – tėvų ir vaikų santykius. Kokių dar kūrinių šia tema esate skaitę</i> (p.77, antroji knyga)).</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Nepakankamai.</b></p> <p><i>Literatūros vadovėlyje („Baltos lankos“)</i> užduočių, skatinančių išvelgti sąsajas su mokinių asmenine patirtimi, nepateikiama. Tuo tarpu lietuvių kalbos vadovėlyje <i>Žmogus ir kalba („Baltos lankos“)</i> tokio tipo užduočių yra daug. Pvz., kalbant apie tarmes, mokinių klausama: <i>Gal jūs ir jūsų artimieji moka ir naudoja tarmę? Kas lemia pasirinkimą kalbėti tarme ar bendrine kalba? Ar esate pastebėję kieno nors tarmės ir bendrinės kalbos kodų kaitą? Paaiškinkite priežastis</i> (p. 36). Kita užduotis: <i>Šį tekstą sudaro du laišakai. Kuris laiškas dalykinis, o kuris privatus? Kuo jie panašūs ir kuo skirtingi?</i> (p. 227)</p> <p>Maloniai stebina vadovėlyje pateikiamos medžiagos siejimas su šių dienų aktualijomis. Medžiaga pristatoma globaliame, tarptautiniame kontekste, bet kartu susijusi su dabartine Lietuvos situacija. Ypač mokiniams naudingi pirmas ir antras vadovėlio skyriai, kuriuose pristatoma lietuvių kalba elektroniniuose formatuose (elektroninis paštas, internetas, telefonų žinutės ir kt.). Kalba siejama su tuo, kas šiandien jaunimui svarbu ir aktualu.</p> <p><i>„Literatūros erdvės“ („Šviesa“).</i> Vadovėlyje nėra pakankamai užduočių arba klausimų, kurie prašytų, kad mokinys atrastų ryšius, išvelgtų sąsajas tarp kūrinių, su asmenine patirtimi. Kur prašoma mokinio palyginti kurį nors literatūrinį aspektą su gyvenimu, dažniausiai tai nėra suasmeninta. Pavyzdžiui: <i>„Kuo jums artimas ir kuo tolimas Donelaičio vaizduojamas pasaulis? Ieškodami atsakymų į klausimus, kas žmoguje pastovu, o kas kinta, palyginkite poemos veikėjus ir šių laikų žmogų.“</i> (Pirma knyga, pls. 188)</p> <p><i>Chrestomatija (LLTI).</i> Chrestomatijoje užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinių, su mokinių asmenine patirtimi, turėtų būti daugiau. Tačiau rasta užduočių, kurios duoda mokiniui erdvės išplėsti savo nuomonę ir rasti tam tikras, (nors ribotas), sąsajas su savo gyvenimu. Pavyzdžiui, toliau pateikiamoje užduotyje, jeigu mokinys suvokia save kaip „modernųjį žmogų“, tada galima argumentuoti, kad tokių sąsajų yra, nors jos yra atsitiktinės.</p> <p>Užduotis (pasakojimas)</p> <p><i>Aptarkite V. Kudirkos, Vydūno, I. Šeiniiaus mintis apie asmens laisvę. Kuo pasireiškia žmogaus laisvė? XIX – XX amžių sandūros laisvės sampratas palyginkite su Renesanso epochos sampratomis. Kodėl modernus asmuo savo pasaulėjautą išreiškia, remdamasis senosios lietuvių tikybos pavyzdžiais? Pasvarstykite, kaip modernusis žmogus suvokia save ir pasaulį, kokios vertybės svarbios moderniajam žmogui?</i></p> <p>Tikėjimas – tai ne prievartos dalykas, o sąžinės. Kad norite tikėti – tikėkite!.., tik žiūrėkite, kad jūsų darbai būtų geri! Kad nenorite tikėti -- netikėkite!.. tik žiūrėkite, kad jūsų darbai būtų geri!</p> <p>Vincas Kudirka, 1893</p> <p>Iš Amžinos Ugnies pareina vislab, [...]</p> <p>Lai jai tarnauja, kas taraut jai nori!</p> <p>Vydūnas, Amžina ugnis, 1902 išsp. 1913</p> <p>Siela Tai mūsų pačių, mūsų laisvės ir valios sukurtas daiktas. Mūsų tobulybės ir amžinybės ilgesys...[...] Siela tik norima, auginama ir tobulinama gyvena ilgiau, neg kūnas ir patveria daugiau neg akmuo... [...] Ar ne stiprūs buvo lietuviai, kai jų kelias į Dievą buvo trumpesnis ir kai jie Dievą daugiau, dažniau jautė, o mažiau galvojo? Jų tikybos simboliai, tikybos kalba rišo juos su Dievu kiekviename žingsnyje, kiekvienu laiko ir dienos metu. Lietuviai jautė savo kalbą,</p>

	<p>turi savo atskirus simbolius, atskirus Dievą pajausti ženklus. Net pavieniai žmonės taip pat. Tegul tikėtų, kaip kas jaučia.</p> <p>Ignas Šeina, Kuprelis, 1913 ( II dalis, psl. 563)</p> <p>Vadovėlyje <i>Lietuvių kalba</i> („Tyto Alba“) esama pakankami užduočių, kurios skatina apmąstyti pateiktą medžiagą, ją sieti su asmenine patirtimi. Skaitiniai ir užduotys turi daug sąsajų su mokiniais aktualiomis problemomis. Pavyzdžiui, <i>Remdamiesi skyriaus „Kalba ir visuomenė“ medžiaga bei skaitytais tekstais, raštu pasamprotaukite apie gimtosios kalbos vietą ir svarbą jūsų gyvenime</i> (p. 49 ).</p> <p><i>Lietuvių kalbos</i> („Šviesa“) vadovėlyje mažai užduočių, kurias atliekdamas mokinys turėtų remtis savo asmenine patirtimi, tačiau gausu užduočių, kurios reikalauja išsakyti savo nuomonę. Pavyzdžiui, <i>Kurie aktoriaus Valentino Masalskio interviu teiginiai yra argumentai, o kurie išvados? Ar pritariate aktoriaus samprotavimams? Pagrįskite savo požiūrį. Kodėl, jūsų nuomone, autorė pasirinko tokį minčių dėstymo būdą?</i> (p. 101).</p>
<p>• <b>Ar yra užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais?</b></p>	
<p><b>4 kl.</b></p>	<p><b>Pakankamai.</b></p> <p>Ir „Šaltinio“, ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra pakankamai užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- vienos jų ilgalaikės (medžiaga renkama, sisteminama, apibendrinama ir paskui rekomenduojama teikti kūrybos produktą: šauniausios klasės taisyklės, klasės prisistatymą, suorganizuoti klasės vakarą, išleisti klasės sienlaikraštį (Pupa, 1 kn.); televizijos laidą „Įdomiausios pasaulio vietos“ (Pupa, 2 kn.); iliustruotą mokinių rašytinės kūrybos klasės knygą (Šaltinis, 3 kn.).</li> <li>- kitos trumpalaikės (perskaičius tekstą V. Račicko „Mikė palmės viršūnėje“ – nupiešti Mikės sapną (Pupa, 1kn., p. 39); perskaičius A. Lindgren kūrinio „Mažylis ir Karlsonas, kuris gyvena ant stogo“(1 kn., p. 57) ištrauką – sukurti Mažylio prisistatymą, išnagrinėjus G. Mareckaitės dramą „Berniukas su balandžiu“ (Pupa, 1 kn., p. 83) – įsivaizduoti pabaigą, pasiskirstyti vaidmenimis ir sukurti vaidmenis; perskaičius J. Ivanauskaitės „Šis bei tas apie Marsą ir jo gyventojus“(Pupa, 3 kn., p. 82) skatinama sukurti įsivaizduojamų gyvūnų pavadinimų, perskaičius indėnų pasaką „Lašišų berniukas“ (Pupa, 3 kn., p. 48) pagalvoti, kokį moralą galėtų vaikai parašyti, jei tai būtų ne pasaka, o pasakėčia. „Šaltinyje“ mokiniai skatinami regėti skaitomų eilėraščių vaizdus (K. Bradūnas „Bažnytkaimis“4 kn., p. 73), parašyti rašinį apie gimtąjį kaimą, miestelį ar miestą, išreiškiant savo jausmus; žaisti žodžiais – eiliuoti (S. Poškus „Pasijodinėjimas“, 4 kn., p. 87); parašyti pasakojimo tęsinį (V. Žilinskaitė „Gaidžio kalnelis“, 4 kn., p. 78), sukurti kūrinio pabaigą (R. Skučaitės pjesė „Atsiprašau, slibinuk!“ , 4 kn., p. 94), parašyti kreipimąsi į valdžios institucijas, sukurti įstatymą, draudžiantį naikinti kultūros paveldą.</li> </ul>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pristatyti savo idėjas, yra, tačiau jų galėtų būti daugiau ir įvairesnių. Vadovėlyje yra kelios tokio pobūdžio užduotys. Mokiniai skatinami pristatyti galimą verslo planą (<i>Dirbkite trise ar keturiese. Kiekviena grupė nutarkite, kokį verslą galėtumėte pradėti savo mokykloje, kad jis būtų pelningas ir galėtumėte užsidirbti pinigų. Pasirenkite įtikinamai paaiškinti tokio verslo patrauklumą, plėtros galimybes</i> (p. 65, I knyga)), parengti interviu (<i>Su keliais draugais susitarkite, su koku žmogumi (sportininku, dainininku, žurnalistu ar kt.) norėtumėte susitikti. Sugalvokite ir parašykite jam 5 klausimus. Gal toks susitikimas būtų įdomus visai klasei? Parašykite išsirinktam žmogui laišką su klausimais [...]. O gal sulauksite atsakymo? Turėtumėte medžiagos mokyklos sienlaikraščiu.</i> (p. 109, I knyga), parašyti poleminių rašinių (p. 77, I knyga), pasirengti ir dalyvauti diskusijoje (p. 133, I knyga).</p> <p>Mokiniai veiksmingai ugdomi kalbinius ir kūrybinius gebėjimus tada, kai užduotys būna autentiškos, t.y., kai mokiniai turi savo idėjas pristatyti realiose situacijose realioms adresatams. Tada natūraliai iškyla poreikis kurti kuo veiksmingesnį sakinį ar rašytinį tekstą, kuo veiksmingiau ir išradingiau vartoti nekalbinės raiškos priemones. Tokių užduočių realizavimas, be abejo, įmanomas tik ugdymo procese, tačiau mokymo priemonėse galėtų būti tokių užduočių idėjų.</p> <p>Vadovėlis <i>Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Vadovėlyje kartais pateikiama užduočių, skatinančių</p>

	<p>mokinius pristatyti savo idėjas. Pvz., mokinių prašoma pasirengti pristatyti visus metus vykdytą projektą (p.170 – 172, I knyga). Jie skatinami parengti pateiktį arba plakatą, koliažą. Taip pat mokiniai skatinami surengti kompetencijos aplankų parodą ir parodyti draugams savo įdomiausius, originaliausius darbus, papasakoti, kaip juos kūrė (p. 172-173, I knyga). Tokios užduotys tikrai vertingos ir kalbinių, ir kūrybinių gebėjimų ugdymuisi. Tačiau jų vadovėlyje turėtų būti daugiau ir įvairesnių. Atkreiptinas dėmesys, kad skyrelyje, skirtame kalbėjimo strategijoms, yra išsamus aiškinimas, kaip pasirengti kalbai, yra užduočių, skirtų nagrinėti kitų pasakytas kalbas, tačiau nėra užduočių patiems pasakyti įtikinimo ar informacinę kalbą (p.74-79). Užduotį pasakyti įtikinimo kalbą randame tik gerokai vėliau, antroje knygoje. Vadovėlyje pasigendama kalbėjimo tikslų, situacijų, realių ar įsivaizduojamų adresatų, taip pat ir idėjų pristatymo būdų įvairovės.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei („Šviesa“).</i> Užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais, vadovėlyje pateikiama pakankamai.</p> <p>Vadovėlyje pateikiama gana išsami knygos pristatymo rengimo užduotis (p.62, I knyga). Mokiniai skatinami pasirinkti pristatymo formą (koliažas, plakatas, pateiktis). Taip pat vadovėlyje pateikiama ilgalaikė (trunkanti visus mokslo metus) projektinė užduotis „Gimtinei pro rasos lašą“, kurios rezultatus siūloma pristatyti klasės draugams ir apibendrinti juos sudarant klasės knygą „Laiškas gimtinei“. Projekto metu mokiniams buvo siūloma atlikti įvairiausių užduočių: sukurti klasės albumą – nuotraukų seriją „Gamtos laiškai“ (p. 6, I knyga), pagal pasirinktą nuotrauką parašyti laišką – miniatiūrą (p. 64, I knyga), sukurti legendą (p. 108, I knyga), dirbant grupėmis sudaryti kelionės maršrutą ir parengti lankstinuką (p. 4, II knyga), surengti virtualią kelionę ir viktoriną (p. 66, II knyga).</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“).</i> Užduočių, skatinančių pristatyti savo idėjas įvairiais būdais, nepakanka. Daugiausia pateikiama rašto užduočių: sukurti rašinį (<i>Pasirenkite ir parašykite rašinį viena iš siūlomų temų</i> (p. 143, pirmoji knyga)) pasakojimą ([...] <i>sukurkite pasakojimą „Kai(p) aš gimiau“</i> (p.52, antroji knyga), autocharakteristiką, savianalizę (p. 138, antroji knyga), novelę apie keistą žmogų (p. 66, antroji knyga), parašyti dramatinę pasaką (<i>Pasirinkite kokią nors liaudies pasaką arba jos epizodą ir inscenizuokite, t.y. parašykite dramatinę pasaką</i> (p. 194, pirmoji knyga)). Kitokio pobūdžio užduočių pavyko rasti vos vieną kitą (surengti pokalbį (<i>Surenkite pokalbį apie tėvų ir vaikų santykius, parašykite rašinį pačių suformuluota, sukonkretinta temą [...]</i> (p. 77, antroji knyga), įsivaizduoti, koks galėtų būti nurodytos kūrinio scenos kinematografinis sprendimas (p. 49, pirmoji knyga)). Atkreiptinas dėmesys, kad mokiniai jokiais būdais neskatinami sukūrus darbus pateikti vieni kitiems ar platesnei auditorijai. Siekiant sudaryti palankesnes sąlygas kūrybinių gebėjimų plėtočiai, reikėtų pateikti didesnę užduočių įvairovę, akcentuoti, kam ir koku tikslu idėjos turėtų būti pristatomos.</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Pakankamai</b></p> <p><i>Literatūros vadovėlyje („Baltos lankos“)</i> yra pakankamai užduočių, kurios skatina pristatyti idėjas įvairiais būdais. Gražus pavyzdys iš 3.3 skyriaus:</p> <p><i>Įsivaizduokite, kad mokykloje reikia parašyti renginio kuriai nors tautinei progai paminėti (pvz., Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui arba Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą metinėms) scenarijų. Jūs gavote užduotį parašyti scenarijaus pradžią, kuri pasakotų apie pirmuosius Lietuvos pristatymus Europai. Tai padarykite remdamiesi ne tik vadovėlio, bet ir chrestomatijos tekstais. Nepamirškite – žiūrovams turi būti įdomu ir įsimintina</i> (p. 117).</p> <p>„<i>Literatūros erdvės</i>“ („Šviesa“). Vadovėlyje nėra pakankamai užduočių arba klausimų, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais. Klausimai yra taip sukurti, kad mokinys iš teksto atkartotų vieną „teisingą“ atsakymą, o ne kurtų savo interpretacijas. Atsakymas į klausimą <i>Kokios socialinės ir tautinės problemos keliamos?</i> (Pirma knyga, psl. 188) gali būti išplėtotas, bet klausimas <i>Kaip poemoje susiję žmogus ir bendruomenė?</i> (Pirma knyga, psl. 188) reikalauja gana aiškaus atsakymo, kurį mokinys galėtų paimti iš vadovėlio teksto.</p> <p><i>Chrestomatija (LLTI).</i> Chrestomatijos užduotys, ar trumpi klausimai, ar papildomos, neskatinamos pristatyti idėjas įvairiais būdais. Klausimai skatina mokinį atpažinti, kas yra svarbu temos</p>

	<p>atžvilgiu (iš vadovėlio tekstų), ir tą informaciją atkartoti. Pavyzdžiui:  <i>Parašykite literatūrinį rašinį:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li><i>Ko mokė visuomenę Apšvietos literatūra?</i></li> <li><i>Kokios savybės ir elgesys lėmė asmenybės vertę Apšviestos literatūroje?</i></li> <li><i>Kokiomis poetinėmis priemonėmis Apšvietos literatūra vaizdavo žmogų?</i></li> <li><i>Kokius idealus gynė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pamokslas?</i></li> <li><i>Kokiomis vertybėmis remiasi K. Donelaičio „Metų“ bendruomenė?</i></li> <li><i>Kodėl, pasak K. Donelaičio, lietuviai turi būti „viežlybas“?</i></li> <li><i>Kokiais argumentais K. Donelaitis skatino lietuvių orumą ir tautinę savigarbą?</i></li> </ol> <p>(I dalis, psl. 543)</p> <p>Nežiūrint to, kad lietuvių kalbos vadovėlyje <i>Žmogus ir kalba</i> („Baltos lankos“) nėra užduočių, skatinančių kurti teatro scenas, pritaikyti muziką, pristatyti knygą televizijos laidos forma ir pan., dauguma užduočių mokinius skatina diskutuoti, trumpai atsakyti į klausimus raštu.  <i>Lietuvių kalbos</i> („Šviesa“) vadovėlyje aptariamo tipo užduočių yra pakankamai.</p>
<p>• <b>Ar yra užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų?</b></p>	
<p><b>4 kl.</b></p>	<p>IV klasės lietuvių kalbos mokymo priemonėse užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš skirtingų perspektyvų yra <b>pakankamai</b>.</p> <p>Kadangi IV klasėje lietuvių kalbos, literatūros, kultūros pažinimo mokoma integruotai ir ugdoma mokinių komunikacinė, socialinė, meninė ir kt. kompetencijos, tai tekstas vadovėliuose, pratybų sąsiuvinuose tarnauja holistiniam mokinio ugdymui. Pirmiausia bet kuris tekstas yra pažintinis (pažintis su istorija, geografija, etnokultūra, geolingvistika, muzika...). Antai vienas skyrius „Šaltinyje“ pavadintas „Kalbėti motinos kalba“ (4 kn., p. 66-103), kuriame pristatomas Lietuvos žemėlapis, ir siūloma mokiniams įsitikinti, ar teisingai pažymėtos rašytojų gimtinės, prašoma nustatyti, kurio rašytojo gimtinė yra arčiausiai vaikų gyvenamosios vietos. Mąstant apie gimtąją kalbą skatinama mokinio emocijų raiška, siejant jas su Lietuvos vardo tarimu (skaitomas ir analizuojamas, išjaučiamas B. Brazdžionio eilėraštis „Lietuvos vardas“).</p> <p>„Pupoje“ vienas skyrius pavadintas „Dangaus aukštybės, marių platybės virve neišmatuosi“, kuriame mokiniai turi galimybę skaityti įvairių žanrų tekstus: prozos (R. Paškevičiaus laiškas „Apie dangų“, „Apie nežinią“ (3 kn., p. 64-65), poezijos (S. Poškus „Ko tik nebūna“, p. 66), dramos (A. Gudelis „Žvaigždės vaikas“, p. 76) – jau toks tekstų ta pačia tema pateikimas skatina į tą patį objektą – dangų - pažvelgti iš skirtingų pozicijų. Be to, vieni tekstai yra realistiški, kiti – fantastiniai; vienuose tiesiogiai įvardinti dalykai, kituose – reikia ieškoti perkeltinės prasmės. Apibendrinant skyrių mokinių prašoma išsivaizduoti, kad nuo vaizduojamų įvykių praėjo dešimt metų, „<i>Kas galėjo nutikti veikėjams? Sukurkite vaizdelį ir suvaidinkite</i>“ (3 kn., p. 77).</p>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš skirtingų perspektyvų, vadovėlyje yra pakankamai. Vienos iš jų prašo imtis skirtingų vaidmenų. Perskaičius sakmę „Šuns laiškas“ skiriama užduotis grupėms: <i>I grupė – sukurkite šuns laišką Dievui. Šuo apeliuoja į Dievo gailėstingumą, sąžinę, jausmus, aprašo varganas gyvenimo sąlygas, skurdžių aplinką, prašo pelnytai geresnio gyvenimo ir pan. II grupė – parašykite pelės laišką Dievui. Pelė samprotauja apie susiklosčiusią padėtį, aiškina, kodėl ji be kaltės kalta, apeliuoja į Dievo teisingumą, siūlo problemos sprendimo būdus</i> (p. 22, I knyga); perskaičius K. Borutos romaną „Baltaragio malūnas“ siūloma organizuoti literatūrinį teismą, kuriame mokiniai raginami imtis įvairių vaidmenų: kaltinamojo, kaltintojų, advokatų, liudytojų. Pasiskirstę vaidmenimis jie turi surengti teismo posėdį. Kiekvienas jame turi pasakyti kalbą: kaltinamąją arba ginamąją (p. 133. I knyga).</p> <p>Yra užduočių, skatinančių atpažinti ar numatyti skirtingas to paties reiškinių interpretacijas, vertinimus, svarstyti galimas šių skirtingų vertinimų priežastis (<i>Tekste pasakomos ir aiškinamos trys nuomonės apie tai, kas laimėjo Žalgirio mūšį. Parašykite, kuriai nuomonei pritariate jūs ir kodėl? Būtų gerai, kad rastumėte daugiau argumentų savo nuomonei pagrįsti</i> (p. 75, I knyga); [...] <i>Paaiškinkite, kodėl apie ketvirtosios vietos laimėtojus čia kalbama pirmiausia. O kaip tuos faktus pateiktų, pvz., Lenkijos, Azerbaidžano žurnalistas?</i> (p. 24, I knyga); <i>Kaip manote, ar tą patį</i></p>

	<p><i>paveikslą kitas žmogus aprašytų lygiai taip pat? Kodėl?</i> (p. 39, I knyga); <i>Kaip manote, kuo skirtusi mokslininkų ir romantikų tekstai apie Marsą?</i> (p. 94, I knyga).</p> <p>Vadovėlis <i>Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, vos viena kita. Viena iš jų skatina mokinius nagrinėti ir aiškintis, kaip apie tą patį objektą skirtingai kalbama skirtingo stiliaus tekstuose. Tai suvokimo ir nagrinėjimo užduotis. Tokio pobūdžio produkavimo užduoties rasti nepavyko.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, yra pakankamai. Vadovėlyje pateikiamos trejopo pobūdžio užduotys, skatinančios pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų. Vienos iš jų prašo perpasakoti istoriją kito veikėjo vardu. Pvz., perskaičius ir aptarus A.Toigo eilėraščių – maldą „Pelės maldos“ siūloma tokia užduotis: <i>Pasirinkite jums mielą gyvūną ir sukurkite jo maldą. Pamažtykite, ko prašytumėte, apie kokius svarbiausius dalykus norėtumėte pakalbėti</i> (p. 87, I knyga), perskaičius ir aptarus S. Hartmano, T. Hertnerio paveikslėlių knygos „Aš ir mano žmogus. Trumpi katino pasakojimai“ ištrauką „Žiūrėnė“, kurioje pasakojama katino vardu, mokiniams siūloma tokia užduotis: <i>Papasakokite (perkurkite) šį knygos skyrių pakeisdami pasakotoją, Pasirinkite, kieno vardu kalbėsitė: žiūrėnės ar šeimininko</i> (p.91, I knyga), perskaičius K. Skalbės pasaką „Geltonoji paukštė“ mokiniai taip pat raginami perkurti pasirinktą literatūrinę pasaką papasakojant ją pasirinkto veikėjo vardu (p. 119, I knyga).</p> <p>Kiek kitokio pobūdžio užduotis pateikta perskaičius A.Frank „Dienoraščio“ ištraukas. Čia prašoma pasirinkti kontekstą ir vaidmenį ir parašyti dienoraštį: <i>Pasirinkite iš istorijos pamokų įsiminusį Lietuvos praeities įvykį. Įsivaizduokite, kad esate to įvykio liudytojas. Rašykite dienoraštį – atskleiskite savo išgyvenimus, jausmus, patirtį</i> (p. 85, II knyga). Dėl šios užduoties kyla tam tikrų abejonių. Ar tikrai mokiniams bus lengva parašyti apie įsivaizduojamus išgyvenimus, patirtį, kai kontekstas pernelyg menkai pažįstamas? Tačiau tokios užduotys labai tiktų nagrinėjant skaitomus tekstus. Parašyti vieno ar kito veikėjo dienoraštį, papasakoti vaizduojamas situacijas skirtingų veikėjų vardu pravartu dėl to, kad mokiniai gali geriau suvokti skirtingas perspektyvas, interesus, požiūrius, geriau suvokti konfliktų esmę, vaizduojamas psichologines būsenas. Tačiau tokio pobūdžio užduočių aptariant tekstus nepateikiama. Literatūros vadovėlio medžiaga tokio pobūdžio užduotims pateikti daug palankesnė nei kalbos vadovėlio, tad literatūros vadovėlyje galbūt galėtų būti ir daugiau.</p> <p>Vadovėlyje tai pat pateikta užduotis apie tą patį objektą „pamatyti“ ir apie jį parašyti imantis skirtingų vaidmenų. Mokiniams siūloma pasidalyti į dvi grupes ir parašyti rišlų tekstą apie jūrą, kaip apie ją rašytų mokslininkai geografs ir kaip – menininkai (p. 27, I knyga).</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, nepakanka. Išskyrus vieną kitą analizės klausimą, raginantį išvelgti skirtingus požiūrius, išsakytus skaitomuose tekstuose (pavyzdžiui, <i>Ginče išryškėja skirtingi požiūriai į mišką. Kokiais žodžiais tas pozicijas galėtumėte nusakyti? Kurį požiūrį Jūs palaikote? Ar kategoriškai palaikote? Pagrįskite</i> (p. 96, pirmoji knyga)) daugiau tokio pobūdžio užduočių nepateikiama.</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Nepakankamai.</b></p> <p>Užduočių, kurios skatintų pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, trūksta. <i>Literatūros vadovėlyje</i> („Baltos lankos“) beveik visos užduotys reikalauja vieno atsakymo, jomis siekiama patikrinti, kaip mokiniai suvokia pagrindinę teksto mintį, kokias žinias įgijo perskaitę vieną ar kitą tekstą. Pavyzdžiui, <i>Kokie motyvai sieja pirmą ir antrą posmų arba Suformuluokite pagrindinę eilėraščio mintį, arba Kokius katalikybės bruožus labiausiai kritikuoja Mažvydas?</i> (p. 77).</p> <p>Vadovėliuose <i>Žmogus ir kalba</i> („Baltos lankos“) ir <i>Lietuvių kalba</i> („Šviesa“) užduočių, kurios skatintų mokinių pažvelgti į problemą iš skirtingų perspektyvų, rasta vos keletas. Dauguma jų orientuotos į pagrindinės kūrinio temos išvalgas.</p> <p>„<i>Literatūros erdvės</i>“ („Šviesa“). Nerasta užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, nors rasta užduočių, kurie skatina gilesnį kūrinio apmąstymą. Pavyzdžiui, apie Vinco Krėvės-Mickevičiaus pjesę klausinama: „<i>Ar Keleriu šioje laisvo pasirinkimo situacijoje gali padėti kokia nors kita – žemiškoji ar antgamtinė – jėga? Pagalvokite, kodėl sąžinė vadinama</i></p>

	<p><i>aukščiausiu žmogaus teisėju. Žinodami, kad Keleris laisva valia pasirenka mirtį, kaip jį vertiname? Kokią žmogaus idėją autorius teigia šiuo paveikslu? (psl. 90)</i></p> <p><i>Chrestomatija (LLTI). Nerasta užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų. Gana tendencingai Chrestomatija pateikia užduotis, kurios skatina ir reikalauja tam tikrus tautinius nusistatymus arba skatina mokinį apmąstyti „lietuvio“ būklę. Taip pat užduotys reikalauja, kad mokinys atkartotų informaciją iš kūrinių pristatymų bei iš anksto suformuluotas kūrinio temas pagal Chrestomatijos autorių analizę. Pavyzdžiui:</i></p> <p><i>Parašykite samprotavimo rašinį:</i></p> <ol style="list-style-type: none"> <li><i>Kuo mums išlieka sviri K. Donelaičio „Metų“ gyvenimo išmintis?</i></li> <li><i>Ar K. Donelaičio rūpinimasis lietuvių valstiečių likimu galėtų būti išsilavinusio žmogaus santykio su savo tauta pavyzdys šiandien?</i></li> <li><i>Ar K. Donelaičio keltas „viežlybo“ lietuvių, „viežlybos“ lietuvių idealas priimtinas šiuolaikinei visuomenei?</i></li> <li><i>Ar Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pamokslų patriotizmas dar aktualus?</i></li> <li><i>Kokie Apšvietos autorių aprašyti teigiami lietuvių bruožai išliko mūsų laikais, kokių savybių lietuvis neteko?</i></li> </ol> <p><i>(I dalis, psl. 543)</i></p> <p>Pakankamai aptariamo pobūdžio užduočių rasta <i>Lietuvių kalbos</i> vadovėlyje („Tyto Alba“). Pvz., prasminga užduotis – surengti viešą diskusiją, kurios metu, tikėtina, būtų išsakomos įvairios nuomonės. <i>Surenkite klasėje viešą diskusiją. Paskirkite diskusijos vedėją ir tris keturis diskusijos dalyvius. Kiti mokiniai tegul stebi. Vėliau galima pasikeisti vietomis. Pasirinkite diskusijos temą, pvz., „Ar reikalingos mokyklinės uniformos“, „Kas pasikeistų, jei tik dešimtos klasės nebūtų rašomi pažymiai“, „Ar reikia bijoti egzaminų“ ir kt. Vedėjas turėtų apgalvoti keliamas problemas, atskleisti prieštaras jų pusėse, vadovauti diskusijai ir apibendrinti ją. Dalyviai iš anksto turėtų apgalvoti, kokia poziciją gins ir kaip argumentuos savo teiginius. Kiti mokiniai stebi diskusiją, užsirašo pastabas ir vėliau gali ją aptarti (p. 240).</i></p> <p>Kita užduotis, kuri skatina kūrybinį mąstymą ir provokuoja požiūrių įvairovę, yra susijusi su italų rašytojų interviu. <i>Perkaitytas mintis paverskite interviu: sugalvokite klausimus, kuriuos užduotumėte rašytojams, ir pažymėkite, kurie atsakymai tiktų jūsų pateiktiems klausimams (p. 123).</i></p>
<p>• <b>Ar yra užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus?</b></p>	
<p><b>4 kl.</b></p>	<p>„Šaltinyje“ yra <b>pakankamai</b> užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus. „Pupoje“ – <b>nepakankamai</b>.</p> <p>Mokiniai skatinami sugalvoti gražių, netikėtų klausimų, šmaikščių dialogų, pratęsti klausimų-atsakymų grandinę: „Šaltinyje“ - Tokių užduočių yra pakankamai: vaikų žaidimas „Ridiką rauti“ (2 kn. p. 46), lietuvių grandininė daina „Šunta boba šustinėlius“ (2 kn., p. 47). „Pupoje“ – klausimų formulavimo užduočių yra (perskaičius V. V. Landsbergio „Rudnosiuko istorijos“ (3 kn., p. 6-8) ištraukas, prašoma sugalvoti po 2 klausimus, kurių atsakymai būtinai turi būti tekste ir išnagrinėjus S. Poškaus „Australo Pitekas ir Pitekas antrokas“ (3 kn., p. 35) taip pat prašoma sugalvoti ir užrašyti 2 klausimus, o klausantis S. Poškaus eilėraščio „Ko tik nebūna“ (3 kn., p. 64) per 5 min. prašoma užrašyti kuo daugiau klausimų), tačiau tokių užduočių galėtų būti daugiau.</p>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“). Vadovėlyje yra kelios užduotys, kuriomis mokiniams siūloma formuluoti klausimus, tačiau tokių užduočių turėtų būti daugiau. Vadovėlyje pateiktas nedidelės apimties skyrelis „Mokomės klausti“, kuriame klausinėjimas pristatomas kaip mokymosi būdas, raginama įveikti baimę klausti, paaiškinamos grįžtamojo ryšio ir tikslinamųjų klausimų sąvokos. Mokiniams skiriama užduočių patiems suformuluoti klausimų: <i>Susitarę pažiūrėkite filmą (ar vieną televizijos laidą). Su suolo draugu sugalvokite tris klausimus jų kūrėjams [...] (p. 140, I knyga), Pasirenkite knygų aptarimo pamokai. Grupelėmis sugalvokite penkis klausimus, į kuriuos turėtų būti atsakoma pristatant knygą (p. 140, I knyga). Atkreiptinas dėmesys, kad mokiniams pristatyti klausimai atlieka procedūrinę funkciją. Dalykų esmei aiškintis, mokymuisi svarbūs aiškinamieji klausimai nepristatyti.</i></i></p>

	<p>Vadovėlyje pavyko rasti dar dvi užduotis, kur mokiniai raginami formuluoti klausimus: rengiantis interviu (<i>Su keliais draugais susitarkite, su kokių žmogumi (sportininku, dainininku, žurnalistu ar kt.) norėtumėte susitikti. Sugalvokite ir parašykite jam 5 klausimus[...]</i> (p. 109, I knyga) ir pildant vadovėlio vertinimo anketą (<i>Papildykite vadovėlio vertinimo anketą. Parašykite, kokius dar klausimus į ją įtrauktumėte?</i> (p. 92, I knyga).</p> <p>Gebėjimas kelti klausimus yra viena iš savarankiško mokymosi prielaidų. Šis gebėjimas turėtų būti ugdomas sistemingai.</p> <p>Vadovėlis <i>Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių mokinius kelti klausimus, vadovėlyje yra akivaizdžiai per mažai. Viename vadovėlio skyrelyje (p. 62-67, I knyga) mokiniams paaiškinamos tikslinamųjų ir aiškinamųjų, uždaruųjų ir atvirųjų klausimų sampratos, esama pratybų, kuriose mokiniai skatinami formuluoti klausimus. Tačiau vėliau vadovėlyje užduočių, kurios skatintų pačius mokinius kelti klausimus, nepateikiama.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus, vadovėlyje yra nepakankamai. Vadovėlyje pateikiama vienintelė užduotis pažaisti psichologinį žaidimą „Klausimas sienai...“ (remiamasi skaityto teksto situacija). Kiekvienas mokinys lapelyje užrašo jam svarbų klausimą, klausimai sumetami į dėžutę, jie traukiami ir kartu mėginama į juos atsakyti (p. 101, II knyga).</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus, nepakanka. Vadovėlyje pavyko rasti tik vieną situaciją, kur mokiniai raginami kelti teksto numatymo klausimus (<i>Ką jau žinojote apie Saugotoją, kas dabar paaiškėjo? Ką dar rūpėtų sužinoti? (Sugalvoję užrašykite klausimus – gal rasite atsakymus perskaitę tolesnes kūrinių ištraukas</i> (p.120, trečioji knyga). Gebėjimas kelti klausimus yra viena iš savarankiško mokymosi, kūrybinio mąstymo prielaidų. Šis gebėjimas turėtų būti ugdomas sistemingai.</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Nepakankamai.</b></p> <p>Visuose literatūros ir kalbos vadovėliuose bei chrestomatijoje trūksta užduočių, kurios ragintų mokinius formuluoti klausimus. Iš esmės visos užduotys reikalauja, kad mokinys atsakytų į klausimus.</p>
<p><b>2.Kūrybos proceso ir rezultato pateikimo skatinimas</b></p>	
<p><b>• Ar pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, ar mokiniai mokomi tą procesą „patirti“?</b></p>	
<p><b>4 kl.</b></p>	<p>Užduočių apie kūrybos proceso etapus Šaltinio“ mokymo komplekte <b>yra pakankamai</b>. „Pupoje“ informacijos apie kūrybos proceso etapus yra, tačiau <b>nepakankamai</b>. Mokiniai yra skatinami tą procesą pajauti, tačiau nėra atskleista, kaip tai daryti, t. y., nėra metodikos.</p> <p>Kurdamas tekstą mokinys atlieka sudėtingą darbą: sumano idėją, pasirenka temą, sudaro planą, atlieka žodyno atranką, formuluoja mintis ir jas išreiškia sakiniais, žodžiais; užrašo į juodraštį, tekstą koreguoja, tobulina, perrašo, skelbia originalų produktą. Visi šie kūrybos proceso žingsniai sistemingai teoriškai ir praktiškai išdėstyti „Šaltinio“ vadovėliuose, pratybų sąsiuvinuose. Mokymo priemonėse yra žodžio meistrų (A. Barausko, J. Biliūno, Žemaitės, P. Mašioto, Maironio, Vaižganto, V. Krėvės, P. Cvirkos ir kt.) kūrybos perlai, o greta ir kitų autorių (kalbininkų J. Drotvino ir A. Sabaliausko, gamtininko J. Kazitėno, muziejininkės T. Mikeliūnaitės, literatūrologės V. Daujotytės, literatūros kritiko K. Urbos, kūrėjų artimųjų: J. Tumo Vaižganto sesers Marijonos, P. Cvirkos sesers ir kt.) tekstai apie šiuos kūrėjus, žiupsnelis jų asmeninio pasaulio, kelio į kūrybą. Tai leidžia mokiniams suvokti, kad minėti autoriai buvo tokie pat: ketvirtokų bendraamžiai, smalsūs, linkę į vienus ar kitus pomėgius, geros širdies, linkę bendrauti, pastebėti detales ir kūrybingi. Jų kūrybingam elgesiui ypač svarbi buvo vidinė motyvacija, kai jie kūrė ne tam, kad gautų kokį nors atlyginimą, o todėl, kad jiems buvo malonus, įdomus pats kūrybos procesas.</p> <p>Mokytojo knygoje V. Plentaitė ir E. Marcelionienė teikia atskirą skyrių „Teksto redagavimo pradmenys“ (p. 33-45), kuriame mokytojai gali rasti atsakymus, kokie ketvirtokų gebėjimai redaguoti tekstą turėtų būti ugdomi, kokie galimi ugdymo būdai, kaip išvengti priešpriešos tarp formalaus rašinio ir kūrybinio mąstymo proceso.</p> <p>Šitokių teorinių pagrindų pasigendama „Pupos“ komplekte, kuriame teoriniai pasakojimo bei</p>



	<p>aprašymo darbai pristatyti tezėmis, instrukcijomis. Tai perdėm didaktiška, supaprastinta.</p>
<b>8 kl.</b>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Informacijos apie kūrybos proceso etapus pateikiama nepakankamai. Vadovėlyje yra paaiškinimų, kaip komponuojamas žmogaus aprašymas (p. 43, I knyga), kaip turi būti argumentuojama (p. 66, 73, I knyga), tačiau šie paaiškinimai iš esmės yra nuorodos, kaip pateikti turinį. Šiek tiek išsamiau aprašytas poleminių rašinio rašymo procesas (p. 77-78, I knyga). Tačiau procesas nėra išbaigtas, nėra refleksijos etapo, nepateikiama patarimų, kaip spręsti rašymo proceso metu išskylančias rašymo problemas. Paaiškinimai, kaip turi būti rengiamasi diskusijai ir kaip ji turi vykti (p. 132-133, I knyga) labiau orientuoti į procesą, skiriama ir refleksijos užduotis: <i>Parašykite rašinį Ką patyriau diskutuodamas arba Ką suvokiau, stebėdamas diskusiją</i>.</p> <p>Nuoseklių pratybų, kurios sudarytų mokiniams galimybę patirti patį procesą nėra. Visi aukščiau aptarti atvejai susiję su dalykinio rašymo ar kalbėjimo situacijomis. O kaip turėtų būti elgiamasi imantis atviresnio pobūdžio kūrybinių bandymų? Kokios tada turėtų būti taikomos idėjų paieškos, planavimo strategijos? Tokio pavyzdžio vadovėlyje nepateikta.</p> <p>Vadovėlis <i>Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Informacijos apie kūrybos proceso etapus, užduočių, skatinančių įsitraukti į kūrybos procesą vadovėlyje yra, tačiau joms stinga išplėtojimo. Vadovėlyje išsamiai aprašytas pasirengimo kalbai procesas (p. 74-76, I knyga), tačiau užduočių pasirengti kalbai ir ją pasakyti nėra.</p> <p>Vadovėlyje pateiktas išsamus pasakojimo sandaros aprašas, pateikiama pasakojimo schema, mokiniai skatinami suplanuoti ir parašyti rašinio juodraščių, aprašyti juos su draugais: <i>Parašykite pasakojimo „Aš gimiau ...“ juodraščių. Pasiskirstę grupėmis pasakojimų juodraščius perskaitykite vieni kitiems ir aprašykite. Atsižvelgdami į pastabas, pasakojimą patobulinkite ir perskaitykite klasei</i> (p. 157, II knyga). Užduotis būtų veiksmingesnė ir „procesualesnė“, jei mokiniams būtų pateikti aptarimo kriterijai, jei mokiniai būtų skatinami kalbėtis apie tai, kokių sunkumų jiems kilo rašant, kaip jie tuos sunkumus sprendė.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Vadovėlyje siūlomas aiškus mokymosi proceso modelis, yra pakankamai užduočių, skatinančių jį taikyti.</p> <p>Kiekvieno vadovėlio skyriaus pabaigoje yra poskyris „Minčių paštas“. Šiame poskyryje mokiniams pateikiami tokie mokymosi žingsniai: <i>Apmąstykite tikslą; Suplanuokite, ką, kada ir kaip darysite; Kryptingai veikite; Įvertinkite savo veiklos rezultatus</i>. Nuosekliai šią mokymosi žingsnių metodiką mokiniams siūloma pritaikyti kelis kartus: ja remdamiesi mokiniai rengia knygos pristatymą (p. 63, I knyga), projekto pristatymą (p. 172, II knyga), rašo charakteristiką (p. 107, I knyga), samprotavimo rašinį (p. 114, II knyga), lygina du kūrybinius nurodytu aspektu (p. 175, I knyga), mokosi kurti minčių žemėlapius siekdami išnagrinėti veikėjo paveikslą ir jo kūrybinius būdus (p. 64 II knyga). Taigi šiuos mokymosi žingsnius mokiniai skatinami taikyti pakankamai dažnai, tačiau visais atvejais užduotys susijusios su dalykiniu rašymu ar kalbėjimu, kurie remiasi gana algoritmiška veikla. O kaip turėtų būti elgiamasi imantis atviresnio pobūdžio kūrybinių bandymų? Tokio pavyzdžio vadovėlyje nepateikta.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Informacijos apie kūrybos proceso etapus vadovėlyje nepateikiama, mokiniai nemokomi tą procesą patirti.</p>
<b>11 kl.</b>	<p>Bendras visų 11 klasės vadovėlių vertinimas aptariamu aspektu – <b>nepakankamai</b>. Tačiau šis kriterijus skirtinguose vadovėliuose išreikštas nevienodu lygiu. <i>Literatūros vadovėlyje</i> („Baltos lankos“) pakankamai klausimų, į kuriuos mokiniai galėtų atsakyti esė forma arba parengdami kūrybinį projektą. Tačiau trūksta konkrečių kūrybos proceso etapų pateikimo arba rekomendacijų, kaip mokiniams turėtų planuoti ir atlikti užduotį (parengti projektą, parašyti esė arba atlikti kitokio pobūdžio kūrybinę užduotį). Pavyzdžiui: <i>Mėgdžiodami metraščių stilių (pavyzdžių rasite ir chrestomatijoje) aprašykite pasirinktą savo krašto (miesto arba mokyklos) įsimintiną įvykį, kurio liudininku buvote</i> (p. 48 ). Užduotis kreipia mokinių kūrybinei veiklai, tačiau be konkrečių žingsnių paaiškinimo mokiniui bus sunku ją atlikti.</p> <p>„<i>Literatūros erdvės</i>“ („Šviesa“). Kaip ir anksčiau minėta, vadovėlyje pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, tačiau mokiniams nesuteikta galimybės to proceso „partirti“.</p>

Trūksta kūrybinių užduočių, kuriose būtų siūlomi kitokie, kūrybiškesni problemos sprendimai. Pavyzdžiui, mokiniai galėtų naudoti kūrybinio rašymo techniką, kad patirtų autoriaus kūrybinį procesą. Arba galėtų sukurti ir suvaidinti trumpą pjesę pagal pateiktą kūrinių tematiką. Visos užduotys reikalauja, kad mokinys atsakytų į klausimus raštu arba žodžiu. Nors tai yra naudinga, vis dėlto mokinys nepatirs kūrybinio proceso to pats nepabandęs.

*Chrestomatija (LLTI).* Tam tikra prasme pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, nes mokiniams suteikiama išsamios biografinės informacijos apie autorius bei analizės apie jų laikmetį bei įtakas. Kita vertus, mokiniams nesuteikiama galimybių patirti kūrybinį procesą. Problemiška tai, kad mokiniams nepateikiama jokių nuorodų, kaip atskirais žingsniais priėti prie išvados ir savo išvadą aprašyti. Mokiniui pateikiami gana vienodi ir bendri klausimai be gairių, kaip galima atsakymus išplėtoti į rašinius. Pavyzdžiui, Chrestomatijos antroje dalyje, 316 puslapyje, pateiktos trys probleminio rašinio temos. Be papildomos medžiagos mokiniui sunku suvokti, kas yra probleminis rašinys. O temos tokios plačios, be gairių ir pavyzdžių, kad mokiniui būtų sunku nuspręsti, nuo ko pradėti kurti savo rašinį. Toliau pateikiamas pavyzdys:

*Parašykite probleminį rašinį:*

*„Žmonės, nepažįstantys istorijos, visada lieka vaikai.“*

*„Tėvyne Lietuva, esi kaip sveikata tu.“*

*Būti laisvam ir kartu priklausyti: tautiškumo paradoksas?*

*Ką reiškia būti savimi?*

Išnagrinėjus lietuvių kalbos vadovėlius taip pat darytina išvada – trūksta informacijos apie kūrybos proceso etapus. Rastas tik vienas tinkamas pavyzdys vadovėlyje *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“). Jame pateikiami Z. Nauckūnaitės nurodymai mokiniams, kaip skaityti, norint suprasti teksto esmę:

- a) *Perskaitykite antraštę, ir paantraštę (jeigu yra). Antraštė dažnai pasako pagrindinę skyriaus (ar straipsnio) mintį, paantraštė—kokios informacijos rasite tekste.*
- b) *Peržvelkite žodžius, išspausdintus kitu šriftu. Tai svarbūs žodžiai. Jie būna susiję su pagrindine teksto mintimi.*
- c) *Peržvelkite piešinius, nuotraukas, schemas, lenteles. Iliustracijos padeda suvokti, ką tekstas nagrinėja.*
- d) *Atidžiai perskaitykite pirmą ir paskutinę pastraipą: I pasako, kas bus rašoma, paskutinė—kas buvo aptarta.*
- e) *Perskaitykite išvadas (jeigu yra). Moksliniame darbe autorius paprastai apibendrina svarbiausias mintis. Susipažinus su jomis paaiškės, kokios informacijos galima tikėtis iš teksto.*
- f) *Peržvelkite pirmuosius kiekvienos pastraipos sakinius. Jie padės suprasti apie ką rašoma (p. 112).*

**• Ar yra užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą?**

**4 kl.** „Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra **pakankamai užduočių**, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą.

Kadangi teksto kūrimas labai subtilus procesas, nes jį lemia mokinio gebėjimai, patirtis, interesai, teksto tipas ir kūrybos proceso tikslas, svarbus tampa pasirėngimas šiam darbui. Kaip nurodoma „Šaltinio“ vadovėliuose ir Mokytojo knygoje, kaupti medžiagą, reflektuoti individualią patirtį ir ją grupuoti ketvirtos klasės mokiniai gali įvairiai: mokytojas turi atsižvelgti į mokinio pasirėngimo lygį.

Individualiai vaikai gali reflektuoti praėjusių atostogų įvykius ir rengtis rašiniams tokiomis temomis: „Kaip aš kartą važiavau dviračiu...“, „Mano pirmoji knyga“, „Mano kuprinė geležinkelio stotyje“, „Mano senelių (tėvų) tarmė“, „Mano gėlių darželis“,...

„Šaltinio“ autorės kai kurias individualias užduotis siūlo parengti poroje, grupėje: pvz., aptarti, kaip su draugais lipdė senį besmegenį, kaip ėjo į biblioteką, teatrą, kaip rinko medžiagą klasės knygai ir t.t.

Daugeliui kūrybinių rašto darbų mokiniams siūloma pasirėngti grupėse ir porose, nes keli mokiniai gali pastebėti daugiau detalių paveikslų serijoje ar apžiūrėdami augalą, daiktą. Bendradarbiaudami ketvirtokai gali kurti pasakas, eiliuoti, rašyti dalykinį tekstą, kurti plakatus, reklamas, rašyti klasės taisykles, sudaryti ir iliustruoti savos kūrybos klasės knygas, leisti

	<p>laikraščius, dramatiniai (pateikti prozos tekstą dramos forma) tekstus ir kurti vaidmenis. „Pupoje“ (3 kn., p. 88-89) tema skiriama projekto kūrimui: mokiniai skatinami kurti fantastinės kelionės aprašymus, kurie galimi panaudoti kaip konkurso ar pramoginės laidos elementai. Mokiniai skatinami kurti fantastinį filmą, realybės šou ir kt. Primygtinio nurodymo pateikti kūrybos produktą abiejuose mokymo priemonių komplektuose nėra, yra tik skatinimas, siūlomos labai įvairios kūrybinių darbų formos.</p>
<b>8 kl.</b>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“).</i> Užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą, yra nepakankamai. Vadovėlyje mokiniams nepateikiama užduočių, kurios būtų orientuotos į ilgesnės trukmės kūrybinius projektus, kurie baigtųsi apčiuopiamais rezultatais. Nėra užduočių, raginančių sudaryti knygas, aplankus ar kitaip „skelbti“ savo kūrybą. Tokio pobūdžio užduočių vadovėlyje pavyko rasti vos vieną kitą.</p> <p><i>Su keliais draugais susitarkite, su koku žmogumi (sportininku, dainininku, žurnalistu ar kt.) norėtumėte susitikti. Sugalvokite ir parašykite jam 5 klausimus. Gal toks susitikimas būtų įdomus visai klasei? Parašykite išsirinktam žmogui laišką su klausimais (galite pabandyti surasti elektroninio pašto adresą). O gal sulauksite atsakymo? Turėtumėte įdomios medžiagos mokyklos sienlaikraščiu (p. 109, I knyga)</i></p> <p><i>Vadovėlis Lietuvių kalba 8 („Šviesa“).</i> Vadovėlyje yra pakankamai užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą, tačiau patys kūrybos produktai galėtų būti įvairesni.</p> <p>Mokiniai skatinami pristatyti vieni kitiems tiriamojo projekto „Gimtinė pro rašos lašą“, kurį jie įgyvendino visus metus, rezultatus (p. 174, I knyga), parengti savo kelionių po Lietuvą dienoraštį ir jį pristatyti klasei (p. 83, II knyga). Tačiau norėję, kad mokiniai būtų skatinami intensyviau naudoti skaitmenines priemones, kurti, reikšti idėjas derindami žodines, vaizdines, akustines raiškos priemones.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei („Šviesa“).</i> Užduočių, orientuotų į kūrybos proceso pateikimą, yra pakankamai ir įvairių. Mokiniams siūloma iliustruoti (<i>Iliustruokite patikusių romano ištrauką. Surenkite klasėje darbų parodą ar parenkite iliustracijų knygą</i> (p. 167, I knyga)), inscenizuoti (<i>Perskaitykite visą knygą [A.Toigo. Pelės maldos]. Interpretuodami ir improvizuodami sukurkite klasėje spektaklį</i> (p. 87, I knyga), <i>Sukurkite spektaklį pagal Kosto Ostrausko dramą arba inscenizuokite Maironio baladę</i> (p. 139, II knyga)), sukurti fotomontažą (<i>Sukurkite fotomontažą „Klajoklis“: peržiūrėkite savo nuotraukų albumus, raskite tinkamų nuotraukų. Jei kyla daugiau kūrybinių minčių, imkite fotoaparata ir ..į kūrybines erdves! O gal jums smagiau, įdomiau dirbti grupėmis?</i> (p. 77, II knyga)). Labai svarbu, kad mokiniai raginami sudaryti savo darbų knygas (p. 173, II knyga), nes tokia veikla neišvengiamai skatina mąstyti apie ten patenkančių darbų vertingumą.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“).</i> Užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą, nepakanka. Pavyko rasti vos vieną užduotį, kuri turi užuominų į ilgalaikę veiklą ir produkto pateikimą (<i>Parašykite samprotavimu pagrįstą rašinį „Ar daug žmogui reikia“, kuris turėtų susidėti iš teiginių ir aiškinimų (iš tų nelemtingųjų „kodėl“). Rašinys galėtų būti dialogo formos. Mėginkite rašyti jį dviese – kaip laiškus – klausimus ir atsakymus vienas kitam. Tuos net per vasaros atostogas rašytus laiškus rudenį pateiktumėte suredaguotus, gal kompiuteriu išspausdintus – kaip kūrybinę ataskaitą</i> (p. 163, trečioji knyga).</p>
<b>11 kl.</b>	<p><b>Nepakankamai</b></p> <p><i>Literatūros vadovėlyje („Baltos lankos“)</i> trūksta užduočių, kurios mokinį orientuotų į kūrybos produkto pateikimą, nors vienas tokios užduoties pavyzdys ir rastas. <i>Pamėginkite parašyti dešimties eilučių eilėraštį imituodami pratarmės eilutės skambėjimą ir ritmą (gali būti ir buitiska tema), nevenkite retorinių kreipinių į skaitytoją, klausimų ir atsakymų numanomam pašnekovui</i> (p. 77 ). Užduotis įdomi, tačiau nėra nurodomi konkretūs žingsniai, kuriais mokinys turėtų sekti. Patirtis rodo, jog jų nenumačius sunku tikėtis sėkmingo užduoties atlikimo.</p> <p><i>„Literatūros erdvės“ („Šviesa“).</i> Nėra užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą. Kūrybinis rašymas būtų puiki technika tokias užduotis sukurti ir įgyvendinti.</p> <p><i>Chrestomatija (LLTI).</i> Nerasta užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą. Kūrybinio rašymo užduotys suteikia puikią galimybę naudotis kūrybingumu ar atkartoti įvairių laikotarpių</p>

	<p>autorių stilių ar filosofinius požiūrius, arba tiesiog patirti kūrybinį procesą. Tačiau tokių užduočių Chrestomatijoje nepateikiama.</p> <p>Lietuvių kalbos vadovėliuose taip pat nepakankamai užduočių, kurios mokinius skatintų pateikti kūrybos rezultatą. Rasti tik keletas pavyzdžių <i>Lietuvių kalbos</i> („Tyto Alba“) vadovėlyje: <i>Iki šiol per literatūros pamokas dažniausiai nagrinėdavote meninius aprašymus. Tačiau gyvenime tai dažniau tenka taikyti kitaip (t.y. kitokiomis aplinkybėmis). [sivaizduokite gražų aptvertą sodą su sodo nameliu (nusibraizykite schema). Aprašykite jį dvejopai, siekdami skirtingų tikslų: išigijote jį ir norite pasidalyti išpūdžius su mylima močiute; pristatykite nekilnojamo turto agentūros biuletenyje. O kažin kaip tas pats sodo sklypas būtų aprašytas Nekilnojamo turto kadastrė? Pasamprotaukite žodžiu (p. 165).</i></p> <p>Kita užduotis, kuri nurodo veikimą dviem etapais (informacijos rinkimas ir jos parengimas publikavimui), tokia: <i>Paimkite iš draugo interviu (geriausiai – magnetofonu). Vėliau interviu sutvarkykite, sutrumpinkite ir pateikite raštu (pvz., klasės sienlakraščiu). Interviu temos gali būti įvairiausios: pomėgiai, vaikystės nuotykių, mokslas, elgesys, klasės ir mokyklos gyvenimas, politinės ir ūkinės šalies problemos ir kt. (p. 240).</i></p> <p>Dar vienas puikus pavyzdys, nors ir trūksta paaiškinimo, kas yra gąsdinimo pasaka, koku nuoseklumu ją reikėtų kurti. <i>Visi turbūt girdėjote kokią nors gąsdinimo pasaką. Paprastai jomis gąsdinami vaikai. Tačiau nė vienas tikriausiai neišsigąstų, jei išgirstų tokią pasaką sekant klaseje arba paplūdimyje. Kada ir kodėl vis dėl to išsigąstama? Koks neverbalinio konteksto vaidmuo? Paskite gąsdinimo pasaką (p. 221).</i></p>
<p>• <b>Ar kokiais nors būdais skatinama bendradarbiavimo kultūra?</b></p>	
<p><b>4 kl.</b></p>	<p><b>Mokymasis bendradarbiaujant</b> „Šaltinio“ ir „Pupos“ komplektuose, manytume, atitinka mokinių poreikius bei ugdo komunikavimo kompetenciją. Mokymo priemonių autoriai bendradarbiavimo kultūrą skatina tokiais būdais: <b>grupiniu darbu, darbu pagal pomėgius, darbu grupėje pagal pajėgumus, darbu poroje.</b> Tokių užduočių yra <b>pakankamai</b>. „Mokytojo knygos“ daugiau orientuojama į darbą grupėse. „Šaltinio“ autorės V. Plentaitė ir E. Marcelionienė (teikia mokytojams metodinę paramą – p. 7-21) aptaria mokymosi bendradarbiaujant strategiją ir akcentuoja tokius mokymosi bendradarbiaujant ypatumus: 1) teigiamą tarpusavio priklausomybę; 2) asmeninę atsakomybę; 3) bendradarbiavimo įgūdžius; 4) tiesioginę sąveiką.</p> <p>Vadovėlių ir Pratybų sąsiuvinė tekstuose pristatoma draugystės, tarpusavio pagalbos, atjautos pavyzdžiai. Mokiniai skatinami juos apmąstyti, vertinti, susieti su savo asmenine patirtimi.</p> <p>Mokymo priemonių komplektuose yra tokių užduočių, kurios įmanomos atlikti tik bendru sutarimu: skaityti Simuko ir pasakotojo dialogus (P. Cvirka „Simukas“ 1 kn., p. 7); prieš vaidinant J. Avyžiaus „Daržovių susirinkimą“ (3 kn., p. 100) ar A. Liobytės „Devyniabolė“ (2 kn., p. 84) susiskirstyti vaidmenimis, vaidinti. Arba, pasirinkus vaidinti kurią nors pasaką (lietuvių pasaka „Trys broliai, V. V. Landsbergio ir S. Ach „Arklys Dominykas ir jo bičiuliai“), siūloma mokiniams pasigaminti lėles, nes vaidinti šio amžiaus vaikams yra drąsiau pasislėpus už kaukės, tada, autorės pataria, tinka darbą diferencijuoti – vieni piešia lėles, kiti – jas iškerpa, klijuoja, dar kiti – kuria scenografiją.</p>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Vadovėlyje pakankamai skatinama bendradarbiavimo kultūra. Skyrelyje „<i>Ginčas ir diskusija</i>“ (p. 132-133, I knyga) mokiniai skatinami svarstyti diskusijos taisykles, sėkmingos diskusijos sąlygas. Mokiniais pateikiama užduotis paaiškinti, kaip diskusijos taisyklėms taikytinas posakis „<i>Nepamirškite, kad, rodydami pirštu į kitą žmogų, tris pirštus nukreipiate į save</i>“ (p. 133, I knyga), savais žodžiais paaiškinti, ką reiškia „<i>klausytis akimis ir širdimi</i>“ (p. 136, I knyga). Šių posakių prasmės svarstymas veikia skatins galvoti apie bendrabūvį nei apie bendradarbiavimą, bet tai nė kiek ne mažiau svarbu.</p> <p>Mokinių bendradarbiavimas skatinamas pateikiant užduočių, kurias mokiniai skatinami atlikti poromis (pvz., <i>Su suolo draugu aptarkite, kas jums trukdo susikaupti per pamokas. Kelias pamokas sekite vienas kito elgesį. Kai draugas atsipalaiduos, įspėkite jį</i> (p. 135, I knyga) ir</p>

	<p>grupėmis (pvz., <i>Dirbdami grupelėmis aptarkite, kas būtina gerai diskusijai. Sudarykite 5 svarbiausių reikalavimų sąrašą</i> (p. 130, I knyga). Tokio pobūdžio užduotys skatina bendradarbiavimą.</p> <p>Vadovėlyje galėtų būti daugiau užduočių, skatinančių teikti atsaką vieni kitiems. Tokia užduotis skiriama po to, kai mokiniai pristato knygas. Jie raginami grupelėmis aptarti knygų pristatymus ir juos įvertinti (p. 141, I knyga).</p> <p>Vadovėlis <i>Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Vadovėlyje gana akivaizdžiai skatinama bendradarbiavimo kultūra. Yra daug užduočių, kurias mokiniams siūloma atlikti užduotis grupėmis, mokiniai skatinami teikti vieni kitiems atsaką. Aiškinamojoje vadovėlio medžiagoje (p. 62, I knyga) mokiniams pristatomi mokymosi kultūros principai, akcentuojama, kad negalima šaipytis iš kito mokinio klaidų, kad padėdami vieni kitiems geriau išmokstame.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Bendradarbiavimo kultūra skatinama siūlant parengti grupėmis ilgalaikį projektą. Bendradarbiavimas suprantamas kaip darbų pasiskirstymas, gauto rezultato grupėje svarstymas ir tobulinimas (p. 173, II knyga). Intensyvaus bendradarbiavimo reikalauja ir siūloma užduotis parengti klasės knygą (p. 173, II knyga). Taip pat vadovėlyje siūloma ir trumpalaikių užduočių, kurias siūloma atlikti poromis (pvz., <i>Dirbdami poromis apibendrinkite, kas apysakoje yra juokinga (raskite juokingiausią skyriaus ištrauką) ir kas –rimta ( pasakykite, kuri problema, Jūsų akimis, skaudžiausia</i> (p. 97, I knyga)) ar grupėmis: Pasiskirstykite grupėmis ir sukurkite futuristinį eilėraščių iš laikraščių ir žurnalų išsikirpti žodžių ir iš jų sukurti futuristinį eilėraščių (p. 57, I knyga).</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Bendradarbiavimo kultūra skatinama nepakankamai. Išskyrus viena kitą užduotį, kuri skatina pasikalbėti, diskutuoti, daugiau jokių bendradarbiavimo kultūros kūrimo, jos skatinimo ženklų nepavyko rasti. Mokiniai neskatinami atlikti ilgalaikes užduotis grupėmis, neskatinami teikti vieni kitiems atsaką, aktyviau svarstyti bendrabūvio ir bendradarbiavimo temas. Atkreiptinas dėmesys į ne visai korektišką vadovėlio sudarytojo pastabą pirmosios knygos įvadiniame tekste. Šmaikščiu stiliumi pristatęs literatūros rūšių esminius požymius vadovėlio sudarytojas pateikia tokią pastabą: „<i>Bet liaukimės išdaigavę (mokytojas jau šnairuoja...) ir grįžkime prie dalykiškesnės, mokslinės kalbos</i>“. Kokią žinia mokiniams siunčiama tokiu komentaru? Kad mokytojas yra šnairuojantis rimtuolis, kuris negeba suprasti, kad mokyti galima ir šmaikštaujant?</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p>Nors <i>Literatūros vadovėlyje</i> („Baltos lankos“) pateikiama nemažai užduočių, kurias galima atlikti grupėje, tačiau nenurodoma, kaip ir ar tikslinga organizuoti mokymąsi kartu su klasės draugais. Puikus pavyzdys užduoties, kurią galima pritaikyti grupiniam darbui: <i>Įsivaizduokite, kad jums šiandien tenka rašyti pirmąjį lietuvišką tekstą, kuriuo kreipiatės į savo tautiečius, dvidešimčia eilučių pasakykite pačius svarbiausius, jūsų nuomone, dalykus, nevengdami netgi pamokymų. Šį kreipimąsi galite rašyti proza</i> (p. 77 ).</p> <p>„<i>Literatūros erdvės</i>“ („Šviesa“). Užduočių instrukcijose neakcentuojama, kad mokiniai galėtų bendradarbiauti atlikdami užduotis.</p> <p><i>Chrestomatija (LLTI)</i>. Galima numanyti, kad Chrestomatijos užduotis įmanoma atlikti bendraujant grupėje, nors tokių aiškių nurodymų nėra.</p> <p>Lietuvių kalbos vadovėliuose pakankamai užduočių, kurios skatina mokinius aptarti vieną ar kitą temą, diskutuoti. Keletas pavyzdžių iš vadovėlio <i>Žmogus ir kalba</i> („Baltos lankos“):</p> <p><i>Surašykite, ko gyvenime negalėtumėte daryti, jei nebūtų kalbos</i>(p. 14 ).</p> <p><i>Dirbdami grupėmis išanalizuokite tekstus pagal pateiktus klausimus ir parašykite planą, kuriuo remdamiesi paaiškinsite bendraklasiams, kas būdinga šio žanro kalboms stilistiniu bei kompoziciniu požiūriu. Mokytojo padedami nuspręskite, kieno planas ir kalbėjimas labiausiai vykę</i> (p. 170 ).</p> <p>Vadovėlyje <i>Lietuvių kalba</i> („Tyto Alba“) nemažai užduočių, kurios skatina bendradarbiavimą. Pažymėtinas ir optimalus balansas tarp bendradarbiavimo kultūros skatinimo ir individualaus darbo.</p> <p>Vadovėlyje <i>Lietuvių kalba</i> („Šviesa“) taip pat pateikiama keletas užduočių, kurios skatina dirbti</p>

	<p>grupėmis ieškant atsakymų į klausimus.  <i>Pasiskirstę mažomis grupėmis palyginkite savo ir draugų vienos pamokos konspektus. Kuo jie panašūs? Kuo skiriasi? Kodėl? (p. 190).</i>  <i>Mažomis grupėmis aptarkite prasto klausymosi priežastis. Sugrupuokite tas priežastis pagal tai, kas jas lemia – pranešėjas, klausytojas ar aplinka. Pagal turimus ypatumus parenkite lentelę arba schemą. (p. 190).</i></p>
<h3>3. Metakognityvinio mąstymo skatinimas</h3>	
<ul style="list-style-type: none"> <li>• <b>Ar yra užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus?</b></li> </ul>	
4 kl.	<p>Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo rezultatus „Šaltinyje“ ir „Pupoje“ yra <b>pakankamai</b>. Visuose „Šaltinio“ vadovėliuose bei Pratybų sąsiuvinuose autorės pateikia ir ketvirtokų bendraamžių rašinių, eilėraščių pavyzdžių (2 kn., p. 36; 2 kn., p. 56; 3 kn., p. 67), kuriuos vaikai gali lyginti su savais, vertinti bei įsivertinti. „Šaltinio“ autorės Mokytojo knygoje teikia daug rekomendacijų mokytojams, kaip reikėtų taisyti, tobulinti ir redaguoti drauge su mokiniu jo sukurtą tekstą.</p> <p>Ar ketvirtokai gaus tinkamus pagrindus įsivertinti bei tobulinti savo kurtą tekstą, priklauso nuo sistemingo ir tikslingo mokytojų ir mokinių darbo. Mokinio kiekvieną darbą reikia įvertinti, pastebėti mažiausius teigiamus niuansus, skatinti, kad autorius įsivertintų, apmąstytų, reflektuotų ir išsiugdėtų poreikį tobulinti darbą.</p>
8 kl.	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Nepakankamai. Vadovėlyje pateikiama užduočių, skatinančių įsivertinti pasiektus rezultatus, tačiau turėtų būti pateikti išsamesni ir konkretesni kriterijai, daugiau dėmesio skiriama darbo proceso įsivertinimui, rašymo gebėjimų įsivertinimui.</p> <p>Mokiniai skatinami įsivertinti žinias apie teksto sandarą (p.7–8, I knyga), tačiau įsivertinimas baigiamas taškų skaičiavimu ir pažymio parašymu, daromos gana apibendrintos išvados: <i>Labai gerai, gerai, Patenkinamai ir Taisyti mokymosi spagas</i>. Tokio pobūdžio išvados vargu ar gali padėti išsikelti labai konkrečius mokymosi uždavinius, kurie yra viena iš veiksmingo mokymosi prielaidų. Daug konkrečiau mokiniai skatinami įsivertinti kirčiavimo gebėjimus (p. 169, I knyga). Atsakę į įsivertinimo klausimus (<i>Ko nežinojau ir nemokėjau? Ką supratau ir išmokau? [...] Ko nesupratau, dar nemoku, norėčiau išmokti?</i>) mokiniai raginami kartu su mokytoju aptarti tolesnį mokymosi planą: numatyti būdus, kaip ir per kiek laiko įveiks kirčiavimo sunkumus.</p> <p>Taip pat mokiniai raginami įsivertinti klausymosi gebėjimus (p. 137, I knyga), išsiaiškinti blogus klausymosi įpročius (p.135–136), grupėmis aptarti ir įvertinti knygos pristatymą (p. 141, I knyga), apmąstyti diskutavimo patirtį (<i>Parašykite rašinį Ką patyriau diskutuodamas arba Ką suvokiau, stebėdamas diskusiją</i>) (p. 133, I knyga). Stinga rašymo veiklos įsivertinimo užduočių.</p> <p>Vadovėlis <i>Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus yra, tačiau galėtų būti daugiau, kai kurios iš užduotys turėtų būti konkretesnės, nukreiptos ne tik į produkto, bet ir į paties darbo proceso įvertinimą.</p> <p>Vadovėlio įvadinėje dalyje pateikiamas mokymosi proceso aprašas, pavadintas <i>mokymosi žingsniais</i>. Šio proceso etapai nusakyti taip: 1. Išsikelkime veiklos tikslus 2. Suplanuokime, ką, kada ir kaip darysime 3. Kryptingai veikime 4. Apmąstykime ir įvertinkime savo siekius. Šie žingsniai praktiškai taikomi kuriant kompetencijos aplanką (p. 172 – 173, I knyga), rengiant ir pristatant projektą (p. 172-173, II knyga). Metakognityvinių gebėjimų ugdymosi požiūriu ypač vertinga I užduotis. Mokiniai skatinami sudaryti savo darbų aplanką, šiuos darbus apmąstyti, t.y. prisiminti, kaip jautėsi kurdami, ką naujo išmoko, koks buvo mokytojo ir draugų įvertinimas, kokias išvadas padarė, ką kitą kartą darytų kitaip.</p> <p>Tačiau kai kuriose užduotyse proceso refleksijai skiriama per mažai dėmesio. Užduotis <i>Parašykite pasakojimo „Aš gimiau ...“ juodrašį. Pasiskirstę grupėmis pasakojimų juodraščius perskaitykite vieni kitiems ir aprakite. Atsižvelgdami į pastabas, pasakojimą patobulinkite ir perskaitykite klasei</i> (p. 157, II knyga) akivaizdžiai sutelkta tik į produkto aptarimą, tačiau ne mažiau svarbu įvertinti patį procesą: kaip sekėsi planuoti, rašyti juodrašį, tobulinti, kokios išvados apie procesą pasidarytos, kokie mokymosi tikslai išsikelti.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Vadovėlyje pateikiama užduočių, kurios skatina</p>

	<p>apmąstyti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus. Tokia užduotis pateikiama po kiekvienos išsamiau suplanuotos veiklos. Mokiniam pateikiama užduotis parengti knygos pristatymą ir pasiūlyta išsamių patarimų, kaip tai atlikti. Mokiniai raginami įsivertinti savo veiklos rezultatus atsakant į pateiktus klausimus (p. 63, I knyga). Mokiniai raginami padaryti išvadas, ko jie išmoko, ką dar turėtų išmokti, ką jiems pasisekė padaryti gerai, kuo jie patenkinti, ką kitą kartą darytų kitaip. Svarbu atkreipti dėmesį, kad vienu iš pavykusio darbo kriterijų laikomas darbo originalumas (<i>Ar pristatymas buvo originalus, įdomus?</i>). Įsivertinimo užduotys pateikiama ir po to, kai mokiniai parašo charakteristiką (p. 107, I knyga), samprotavimo rašinį (p. 115, II knyga), suplanuoja rašinį minčių žemėlapiu būdu (p.65, II knyga). Visais įvarduotais atvejais mokiniai raginami padaryti išvadas, ko jie išmoko, ką dar turėtų išmokti, ką jiems pasisekė padaryti gerai, kuo jie patenkinti, ką kitą kartą darytų kitaip. Svarbu atkreipti dėmesį, kad jie skatinami įsivertinti, kaip jiems sekėsi pritaikyti nurodytą mokymosi strategiją ir apmąstyti, kaip darbas bendradarbiaujant padėjo pasiekti numatytą tikslą. Tokio pobūdžio refleksija ypač svarbi metakognityvinio mąstymo ugdymuisi.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus, vadovėlyje nepateikiama.</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Nepakankamai</b></p> <p><i>Lietuvių literatūros</i> („Baltos lankos“) vadovėlyje skaitymui pateikti tekstai įdomūs ir atitinka laikmečio aktualijas. Užduotys gali būti panaudotos kūrybiniam mąstymui lavinti, tačiau mokiniai nėra skatinami įsivertinti savo veiklą, svarstyti, kas ir kodėl jiems pasisekė/nepasisekė, kokie sunkumai kilo, ką kitą kartą derėtų daryti kitaip.</p> <p>„<i>Literatūros erdvės</i>“ („Šviesa“). Vadovėlyje nėra užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus. Užduotys pateikia informaciją, kaip išvalgiau įvertinti užduotus klausimus, tačiau trūksta vertinimo kriterijų.</p> <p><i>Chrestomatija (LLTI)</i>. Nerasta užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus. Pateikti klausimai ir užduotys be instrukcijų arba gairių kaip palapsniui jas atlikti, suskaldant darbą dalimis. Taip pat nepateikti vertinimo kriterijai, pagal kuriuos mokinyi galėtų orientuotis.</p> <p>Tas pat pasakytina ir apie lietuvių kalbos vadovėlius. Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą ir rezultatus, yra vos viena kita. Pvz., vadovėlyje <i>Žmogus ir kalba</i> („Baltos lankos“) pateikiama informacija apie savo ir kitų darbų vertinimą.</p> <p><i>Savo darbą geriausia vertinti praėjus tam tikram laikui. Jei turite darbų aplankus, tai padaryti nebus sunku. Galėsite savo darbą palyginti su anksčiau rašytais ir paanalizuoti, kokių klaidų jums pavyko išvengti (pvz., šį kartą išvengėte minties šuolių), kokių naujų problemų kilo (pvz., nepavyko iki galo paisyti žanro reikalavimų). Tokiu būdu galėsite numatyti uždavinius, kurių sieksite kurdami kitus tekstus.</i></p> <p><i>Prieš vertindami draugo darbą, susiformuluokite vertinimo kriterijus. Vertinti galima turinį, raišką, kaip rašymo tikslas ir adresatas atitinka rašymo temą, ar pasirinktas tinkamas žanras, kaip laikomasi stiliaus reikalavimų ir kt. Svarbu tinkamai suformuluoti ir užrašyti savo pastabas ir pasiūlymus. Beje, reikėtų nepamiršti, kad pastabos gali būti ir malonios—nuo jų ir reikėtų pradėti. Draugo darbą vertindami galite rašyti išsamia recenziją arba pasirinkti vieną vertinimo aspektą ir parašyti trumpą komentarą. Galite vertinti ir žodžiu, bet užrašytos mintys ilgiau išlieka atminty, prie jų prireikus galima grįžti</i> (p. 218 – 262).</p>
<p><b>DIZAINAS IR MEDŽIAGOS PATEIKIMAS</b></p>	
<p>• <b>Ar vadovėlio turinys pateikiamas įdomiai, išradingai, aiškiai?</b></p>	
<p><b>4 kl.</b></p>	<p>„Šaltinio“ ir „Pupos“ vadovėlių mokymo turinys pateikiamas <b>pakankamai</b> įdomiai, aiškiai, išradingai. Abiejų mokymo komplektų turinys, jo struktūra atspindi pagrindinius didaktikos reikalavimus, keliamus vadovėliams. Pagrindiniai, papildomieji ir aiškinamieji tekstai vadovėliuose orientuoti į šiuolaikinės didaktikos integralumo, kontekstualumo, prasmingumo, prieinamumo, aiškumo ir vaizdumo principus.</p> <p>Didaktiniai elementai ir iliustracijos pateikiamos apgalvotai, motyvuotai, išradingai, aiškiai.</p>

	<p>Tekstų maketavimas originalus. Reikšminiai teksto žodžiai iškelti į paraštes: „Šaltinyje“ jie paraštėje ir paaiškinti, teikiant didaktinius patarimus (...<i>mokyti skaityti, labai svarbu – nurašyti ir įsiminti, plėsti žodyną, gilintis į kalbos paslaptis</i>); „Pupoje“ vadovėlio gale įdėtas aiškinamasis tų žodžių žodynas orientuoja į mokinio savarankiškumo ugdymą ieškant informacijos.</p> <p>Abiejuose mokymo komplektuose sunkesnio kirčiavimo žodžių yra paryškintas kirčiuotas skiemuo. Vadovėlių, pratybų sąsiuvinių, dalijamųjų pratimų ir testų formatas – A4, šriftas pakankamai didelis, patogus ketvirtos klasės mokiniui. Puslapio tonavimas malonus akiai, ramus. Informacijos išdėstymas puslapyje tikslingas; siekiant išvengti kartojimo, naudojamos sutartiniais ženklais.</p>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Medžiagos pateikimas nepakankamai efektyvus. Vadovėlio maketas labai tradicinis: teorinė medžiaga pateikiama tonuotame rėmelyje, tekstų ir pratybų medžiaga spausdinama didesniu šriftu, o klausimai ir užduotys – mažesniu. Kai kuri gramatikos medžiaga pristatoma pateikiant schemas. Atvartai ar skyreliai aiškios, atpažįstamos struktūros neturi. Toks „santūrus“ vadovėlio maketas galbūt neblaško besimokančiojo ir jam netrukdo, tačiau sunku būtų teigti, kad gali padėti mokytis veiksmingiau.</p> <p><i>Vadovėlis Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Medžiagos pateikimas pakankamai efektyvus. Dalykinė medžiaga vadovėlyje pateikiama aiškiai ir struktūruotai. Kiekvienos temos atlanka padalyta į aiškios paskirties nedidelės apimties skyrelius („Šiandien“ (glaustai nusakyta mokymosi veikla), „Kartosime ir mokysimės“, „Įsidėmėkime“ (temos aiškinimas), „Tai svarbu“ (tai, ką reikia išmokyti), „Apibendrinkime“, „Atsiverskime“, „Atlikime“, „Tai įdomu“).</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Medžiagos pateikimas pakankamai efektyvus. Medžiaga vadovėlyje pateikiama aiškiai, struktūruotai. Kiekvieno skaitinio pateikimas turi aiškią struktūrą: skyrelyje „Šiandien“ glaustai pristatoma mokymosi veikla, skyrelyje „Skaitome ir suvokiame“ pateikiamos teksto suvokimo užduotys, skyrelyje „Suvokiame ir kuriame“ pateikiami apibendrinamieji pamokos klausimai, kūrybinės užduotys, skyrelyje „Įsidėmėkite“ – svarbiausi literatūros sąvokų apibrėžimai. Vadovėlio atvartai erdvūs, suvokimo klausimai pateikiami nedideliais blokais tam tikrai teksto daliai.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Medžiagos pateikimas nepakankamai efektyvus. Vadovėlio maketas labai tradicinis: iš pradžių pateikiami tekstai, o po jais pateikiama metodinė medžiaga: užduotys, komentarai, teorija. Komentarai žymimi raide (K), o teorinė medžiaga raide (T) ir kitos spalvos raidėmis. Kartais pateikiamos skaityti gana ilgos tekstų ištraukos, atvartuose pateikiama labai daug ištisinio teksto. Toks „santūrus“ vadovėlio maketas galbūt neblaško besimokančiojo ir jam netrukdo, tačiau sunku būtų teigti, kad gali padėti mokytis veiksmingiau.</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><b>Pakankamai.</b></p> <p><i>Lietuvių literatūros</i> („Baltos lankos“) vadovėlis įdomus, aiškus. Jaučiama dermė tarp vizualinės medžiagos (senovinių tekstų, paveikslų) ir literatūros tekstų. Vadovėlį malonu skaityti. Tekstai tiesiog „kalbasi“ su iliustracijomis.</p> <p>„<i>Literatūros erdvės</i>“ („Šviesa“). Vadovėlio dizainas patrauklus, pakanka iliustracijų, iliustracijos skoningai pateiktos. Informacija pateikiama aiškiai, suskirstyta į skyrius. Kiekvienas skyrius pradedamas nuo autoriaus biografijos ir tada pereinama prie kūrybos ypatybių, tada plačiau aprėpiamas vienas kitas kūrinys ir tada pateikiami klausimai ir užduotys.</p> <p><i>Chrestomatija (LLTI)</i>. Vadovėlio turinys pateiktas gana standartiškai – tekstas ir iliustracijos, kurios arba vaizduoja kūrinio autorius, arba jų laikmečio detales. Galėtų būti daugiau iliustracijų.</p> <p>Vadovėlio <i>Žmogus ir kalba</i> („Baltos lankos“) maketavimas aiškus, mokomoji medžiaga pateikiama nuosekliai, grafiškai tvarkingai. Pastebėjimas būtų vienas – tikslinga tekstą pateikti didesniu šriftu, nes silpnesnį regėjimą turintiems mokiniams gali būti problematika skaityti smulkiu ir pasviruoju šriftu.</p> <p>Vadovėlis <i>Lietuvių kalba</i> („Tyto Alba“) pakankamai gerai maketuotas. Tuo tarpu vadovėlio <i>Lietuvių kalba</i> („Šviesa“) tekstai galėtų būti tiek vizualiai, tiek ir grafiškai įdomiau pateikti. Informacija pristatoma vienodai ir pakankamai nuobodžiai.</p>



<p>• <b>Ar iliustracijos padeda suvokti informaciją, išvelgti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus?</b></p>	
<p><b>4 kl.</b></p>	<p>„Šalinio“ ir „Pupos“ mokymo komplektuose iliustracijos <b>pakankamai</b> padeda suvokti informaciją, išvelgti dalykų sąsajas bei skirtingus idėjų raiškos būdus.</p> <p>Iliustracijos „Pupoje“ meniškos, vyrauja ramios, pastelinės spalvos. Jų autorius – dailininkas Jonas Liugaila. Be piešinių, vadovėlių ir pratybų sąsiuvinių komplekte gausu schemų, yra objektų ir grožinės literatūros knygų, jų autorių nuotraukų. Informacija apie kai kurių tekstų autorių knygas pateikta vadovėlių gale, tai, mūsų manymu, nėra tikslinga skatinant aktyvaus šio amžiaus tarpsnio skaitytojo ugdymą. Daugeliu atvejų iliustracijos „Pupoje“ atkartoja tekstą, puošia vadovėlį. Manytume, kad geram vadovėliui to nepakanka.</p> <p>„Šaltinio“ iliustracijos tęsia ir plėtoja tekstą vaizdu. Kai kur jos netgi atstoja, pakeičia rašytinį tekstą, tuo skatindamos ir plėtodamos mokinių vaizduotę, ugdydamos jų kalbą. Šio mokymo komplekto iliustracijų autorė yra dailininkė Eglė Valiūtė. Iliustracijos labai spalvingos, meniškos, ryškios. Vadovėlyje yra schemų, daug nuotraukų, kitokiu šriftu (rankraščiu) pateikiamų tekstų (bendraamžių mokinių rašiniai). Vertinga tai, kad prie kiekvieno teksto ištraukos, kurią mokiniai skaito, kaip papildoma informacija, yra fotografuotinis knygos šaltinis. Tai skatina smalsaus skaitytojo ugdymą.</p>
<p><b>8 kl.</b></p>	<p><i>Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba</i> („Šviesa“). Iliustravimas nepakankamai efektyvus. Vadovėlyje iliustracijų nėra daug, tačiau dauguma iš jų pateikiamos tikslingai, naudojamos kaip mokymosi medžiaga. Pvz., vadovėlyje pateikti Povilo Puzino ir Retro Kalpoko peizažai (p. 40, I knyga). Mokiniam skiriama užduotis parašyti patikusį peizažą. Tačiau iliustravimo, kuris padėtų išvelgti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus, galimybės neišnaudotos.</p> <p><i>Vadovėlis Lietuvių kalba 8</i> („Šviesa“). Iliustravimas nepakankamai efektyvus. Kalbos vadovėlio medžiaga gana konkreti, tad pernelyg asociatyvių iliustracijų tikėtis nėra pagrindo. Didelėje dalyje iliustracijų tiesiogiai vaizduojami tam tikri objektai, minimi aiškinamojoje medžiagoje, pratybų tekstuose. Gal tokios iliustracijos ir padeda mokiniams geriau suprasti kai kuriuos dalykus, tačiau prielaidų ugdytis kūrybinį mąstymą nesudaro. Abejonių kelia sprendimas iliustruoti labai aiškius dalykus. Pvz., aiškinant, kaip atskiriamos viena nuo kitos tarmės, pateikiamas žodžių <i>duona</i> ir <i>pienas</i> tarimas. Čia pat pateikiama pieno ašočio ir duonos nuotrauka (p. 23, I knyga). Kyla klausimas, kokia šios iliustracijos paskirtis. Ar mokiniai nežino, kaip šie objektai atrodo? Tokių iliustracijų gausu visame vadovėlyje: obuoliai (p. 87, I knyga), degtukai (p. 50, I knyga), važiuojantis autobusas (p. 120, II knyga) ir t.t. Tokios iliustracijos tampa vaizdiniu signalu, kuris blaško mokinio dėmesį ir veikiausiai labiau trukdo nei padeda mokytis.</p> <p><i>Literatūra. Vadovėlis VIII klasei</i> („Šviesa“). Iliustravimas nepakankamai efektyvus. Vadovėlyje pateikiama pakankamai geros vaizdinės medžiagos – nuotraukų, reprodukcijų, tinkamai, asociatyviai iliustruojančių vadovėlio skyrių turinį (skyrių atvartų iliustracijos) ir skaitomus tekstus (A. <i>Balbieriaus nuotrauka</i> p. 47, I knyga, R. <i>Čarnos paveikslas „Poeto mėnulis (1998)“</i> (p. 49, I knyga), Š. <i>Leonavičiaus iliustracija</i> (p. 30, II knyga) ir daugelis kitų). Tačiau užduočių, skatinančių interpretuoti pateiktą vaizdinę, susieti ją su skaitomais tekstais, nėra. Nuorodų, kaip su šia medžiaga dirbti, nėra ir Mokytojo knygoje. Tad galima daryti prielaidą, kad vadovėlyje pateikta tinkama vaizdinė medžiaga gali būti nepakankamai veiksmingai naudojama.</p> <p><i>Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei</i> („Šviesa“). Iliustravimas nepakankamai efektyvus. Vadovėlyje iliustracijų nėra daug, tačiau jos pasirinktos tinkamai. Dažniausiai tai iliustracijos iš knygų, kurių ištraukos pateikiamos skaityti, arba nuotraukos, iliustruojančios, kaip skaitomas literatūros kūrinys buvo interpretuojamas kitose meno srityse. Dauguma iš jų vaizduoja tam tikras scenas. Yra ir gana asociatyvių iliustracijų (p. 153, trečioji knyga), tačiau mokiniams nepateikiama jokių užduočių, skatinančių tas iliustracijas interpretuoti, išvelgti sąsajas su skaitomais kūriniais.</p>
<p><b>11 kl.</b></p>	<p><i>Literatūros vadovėlyje</i> („Baltos lankos“) iliustracijos skoningai atrinktos ir tikslingai iliustruoja tekstus.</p> <p>„<i>Literatūros erdvės</i>“ („Šviesa“). Iliustracijos pateikia gyvus autorių portretus. Papildomos</p>

ilustracijos ir nuotraukos parodo įvairių laikotarpių buitį, stilišką. Pavyzdžiui, skyriuje apie Vinčą Krėvę-Mickevičių pateikiamas autoriaus portretas ir kelios paties autoriaus darytos nuotraukos, kurios iliustruoja jo aprašomą aplinką ir laikotarpio buitį. Kiekvienas skyrius panašiai parodo rašytoją ir jo (jos) buitį ir aplinką. Tai vizualinė medžiaga, kuri padeda mokiniui suprasti kūrinių laikotarpį ir aplinkybes.

*Chrestomatija (LLTI)*. Taip, iliustracijos padeda mokiniui suvokti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus ir įvairių laikotarpių buitį.

Tuo tarpu lietuvių kalbos vadovėliuose stokoja ir pačių iliustracijų, ir jų pateikimo tikslingumo. Vadovėlyje *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) iliustracijos nespaltintos, jų galėtų būti daugiau. *Lietuvių kalbos* vadovėlyje („Šviesa“) pasitaiko iliustracijų, kurios nesiejamos su tekstu, neaišku, koku tikslu jos pateikiamos.

2 – oje lentelėje pateikiama apibendrinta priemonių analizė pagal klases. Išsamesnė analizė pagal klases pateikta 1–3 prieduose.

## 2 lentelė. Apibendrinta mokymo priemonių analizė pagal klases

4 klasė
<p><b>Tekstų turinys.</b> „Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo komplektų literatūriniuose tekstuose ryškiai pristatytos pagrindinių veikėjų kūrybiškos savybės. Galima išskirti 2 grupes: vienuose kūriniuose veikėjai netradiciškai mąsto, ryžtasi drąsiems žygiams, veikia netradiciškais aplinkybėmis. Kūrybiškumas, kaip asmens savybė, pasireiškia teigiamais ar neigiamais herojaus išgyvenimais. Kituose tekstuose realybė susipina su fantazija: veikėjai yra nereališkos ar pusiau realios būtybės, jie atlieka žemiškuosius ar nerealius darbus, pasižymi veržlumu naujiems potyriams, įkūnija pamatines dvasines vertybes: atjautą kitam, jautrumą, toleranciją, polėkį kurti, veikti.</p> <p>Vadovėlių tekstuose ryškus veikėjų atvirumas naujam potyriui, drąsa, nekonformizmas, platus interesų ratas, smalsumas, žinių troškimas, polinkis rizikuoti, imtis naujų veiklų, tyrinėti. Tekstuose pateikiama idėjų, detalių gausa. Skaitydami ir analizuodami grožinius ir dalykinius tekstus ketvirtos klasės mokiniai gali turtinti vaizduotę, mokytis originalumo, pasitikėjimo savo jėgomis, atkaklumo, išvermės, gebėjimo orientuotis situacijose.</p> <p>Dažniausios kūrybiškos asmenybės savybės, atskleistos tekstuose (ar jų ištraukose), yra: herojų poreikių, jų interesų greita kaita, emocinis suvokimo ir elgesio pobūdis. Nors dauguma tekstų veikėjų yra mokinių amžiaus, tačiau juose glūdi visi suaugusiųjų gebėjimų pradai: polinkis filosofuoti, humoro jausmas, praktiškumas, noras pažinti visą pasaulį.</p> <p>„Šaltinyje“ klasikų ar žymių kūrėjų asmenybės savybės, kūrybos procesas pristatomas intriguojančiai, su pikantiškais, manytume, mokiniams įdomiais detalėmis. „Pupos“ vadovėliuose informacijos apie autorių kūrybos procesą gerokai mažiau: metodinės literatūros šiuo klausimu taip pat nėra.</p> <p>Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad gilesni, meniškesni, ketvirtokams artimesni tekstai yra pateikti „Šaltinyje“, nors abiejuose mokymo priemonių komplektuose figūruoja beveik tie patys autoriai ir pateikta daugelis tų pačių kūrinių, tačiau, mūsų požiūriu, visapusiškiau gali ugdyti „Šaltinio“ komplektas. V.Plentaitės ir E.Marcelionienės pramintu taku pateikiant tekstus (vadovėlis pirmą kartą išleistas 2005 m.) eina ir kitos mokymo priemonės autorės J.Banytė, Dž.Kuzavinienė, V.Vyšniauskienė („Pupa“, 2010).</p> <p><b>Didaktika.</b> „Šaltinio“ mokymo komplekte užduočių, skatinančių atpažinti kūrybiško žmogaus savybes, labai daug yra vadovėliuose, o Pratybų sąsiuviniai pratęsia vadovėlyje nagrinėjamą temą, ją apibendrina, skatina apmąstyti. „Pupos“ mokymo priemonių komplekte tokių užduočių galėtų būti daugiau, ypač Pratybų sąsiuvinuose ir Dalijamojoje medžiagoje, kuriose užduotys daugiausiai yra atgaminamojo pobūdžio.</p> <p>„Šaltinio“ ir „Pupos“ 4 klasės mokymo priemonių komplektuose gausu užduočių, skatinančių mokinių apmąstyti kūrybiško žmogaus savybes, suvokti, kuo jos vertingos skaitančiajam. Tuo tikslu mokiniai skatinami:</p> <ul style="list-style-type: none"> <li>- skaityti tekstą ir įsivaizduoti sukurtus vaizdus, girdėti garsus, pajauti skonį, kvapą, jausti individualius išgyvenimus, nuotaiką ir jos kaitą, pastebėti kalbos skambesį, susieti tai su skaitančiojo</li> </ul>

mokinio jausmais;

- lyginti vieną tekstą su kitu, rasti pagrindinių veikėjų charakterių panašumus ir skirtumus, nusakyti veikėjų vertybes, jas palyginti tarpusavyje ir pasakyti savo požiūrį.

„Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra daugybė užduočių, prašančių ne tik kelių atsakymų iš literatūros, bet pratinančių žinias, mokėjimus, įgūdžius susieti su kalba. Abiejų vadovėlių komplektuose taip pat yra pakankamai užduočių, skatinančių atrasti ryšius, sąsajas su skaitytais kūriniais, asmenine mokinių patirtimi. Ryškios teksto sąsajos su kitais skaitytais kūriniais: vienais atvejais prašoma susieti poskyryje esančius skirtingų žanrų tekstus tarpusavyje, kitais atvejais siekiama, kad mokiniai sietų anksčiau skaitytus tekstus su šiuo metu nagrinėjama, dar kitais atvejais grožinis tekstas yra siejamas su paveikslų reprodukcijomis, iliustracijomis arba nuotraukomis. Kūrybinį mąstymą skatina teksto sąsajos su mokinių asmenine patirtimi. Visais atvejais tekstas tarnauja ir literatūriniam lavinimui, ir kalbiniam ugdymui.

Ir „Šaltinio“, ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra pakankamai užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais: vienos jų ilgalaikės, kitos trumpalaikės. Nagrinėjamos 4 klasės lietuvių kalbos mokymo priemonėse užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš skirtingų pozicijų yra pakankamai.

Kadangi 4 klasėje lietuvių kalbos, literatūros, kultūros pažinimo mokoma integruotai ir ugdoma mokinių komunikacinė, socialinė, meninė ir kt. kompetencijos, tai tekstas vadovėliuose, pratybų sąsiuvinuose tarnauja holistiniam mokinio ugdymui. Tekste yra išorinė integracija, t. y., bet kuris tekstas yra pažintinis (pažintis su istorija, geografija, etnokultūra, geolingvistika, muzika).

„Šaltinyje“ yra pakankamai užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus. „Pupoje“ – nepakankamai.

Informacijos apie kūrybos proceso etapus yra pakankamai „Šaltinio“ mokymo komplekte, ir jų rezultatas kūrybos atžvilgiu yra vertingas. „Pupoje“ informacijos apie kūrybos proceso etapus yra, tačiau nepakankamai. Mokiniai yra skatinami tą procesą pajauti, tačiau nėra atskleista, kaip tai daryti, t. y., nėra metodikos.

„Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra pakankamai užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą. Pritygutinio nurodymo pateikti kūrybos produktą abiejuose mokymo priemonių komplektuose nėra. Yra tik skatinimas, siūlomos labai įvairios kūrybinių darbų formos.

Mokymasis bendradarbiaujant „Šaltinio“ ir „Pupos“ komplektuose, manytume, atitinka mokinių poreikius bei ugdo komunikavimo kompetenciją. Mokymo priemonių autoriai bendradarbiavimo kultūrą skatina tokiais būdais: grupiniu darbu, darbu pagal pomėgius, darbu grupėje pagal pajėgumus, darbu poroje.

Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo rezultatus „Šaltinyje“ ir „Pupoje“ yra pakankamai.

Apibendrinant galima teigti, kad mokytojo kūrybiškumą ir jo profesionalumo tobulinimą daugiau skatina „Šaltinio“ nei „Pupos“ didaktinės užduotys. Ar ketvirtokai gaus tinkamus pagrindus įsivertinti bei tobulinti savo kurtą tekstą, priklausys nuo sistemingo ir tikslingo mokytojų ir mokinių darbo.

**Medžiagos pateikimas ir dizainas.** „Šaltinio“ ir „Pupos“ vadovėlių ugdymo turinys pateikiamas pakankamai įdomiai, aiškiai, išradingai, aiškiai pastebima mokymo proceso eiga ir kokybė mokant bei mokantis gimtosios lietuvių kalbos. Abiejų komplektų mokymo turinys ir jo struktūra atspindi pagrindinius vadovėliams keliamus didaktikos reikalavimus.

„Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo komplektuose iliustracijos pakankamai padeda suvokti informaciją, išvelgti dalykų sąsajas bei skirtingus idėjų raiškos būdus. „Šaltinio“ iliustracijos tęsia ir plėtoja tekstą vaizdu. Kai kur jos netgi atstoja, pakeičia rašytinį tekstą, tuo skatindamos ir plėtodamos mokinių vaizduotę, ugdydamos jų kalbą.

## 8 klasė

**Tekstų turinys.** Sąlygas atpažinti kūrybingiems žmonėms būdingas savybes, apie jas diskutuoti iš esmės sudaro tik skaitinių vadovėliai, kalbos vadovėliuose apie tai nekalbama. Beje, ir skaitinių vadovėliai šiuo požiūriu nėra vienodi: vienuose iš jų tokių galimybių yra gana daug (9, 10), kituose jų yra, bet nepakankamai (12, 13, 14). Literatūrinių tekstų pasiūla sudaro galimybių mokiniams svarstyti kūrybos ir kūrėjo temas, atpažinti kūrinuose vaizduojamus kūrybingus žmones, diskutuoti apie jiems būdingas savybes. Dažniausiai akcentuojamas žmogaus atvirumas naujam patyrimui, pasaulio, gamtos grožiui ir įvairovei. Tiesiogiai su kūrybos tema nesusijusiuose tekstuose vaizduojami žmonės, kurie laikomi

keistais, kitokiais. Jie turi savitą požiūrį į gyvenimą, yra smalsūs, originaliai mąsto, pasižymi turtinga vaizduote. Tokios kūrybingų žmonių savybės kaip pasitikėjimas savo kūrybinėmis galiomis, gebėjimas susiorientuoti naujose situacijose, drąsa rizikuoti, imtis naujų veiklų, ne konformizmas skaitomuose tekstuose nėra pakankamai reprezentuotos.

**Didaktika.** Ir kalbos, ir skaitinių vadovėliuose yra pakankamai klausimų ir užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo. Mokiniai skatinami išsakyti savo įspūdžius (*Kokius jausmus ir mintis sužadina dramos pabaiga? Ar galėjo įvykiai baigtis kitaip? Kas tada pasikeistų? Kokį įspūdį sukelia paskutiniosios replikos?* (12, p. 194), supratimą, pagrįsti savo nuomonę, požiūrį (*Kodėl pravardžiuojamas berniukas tik tyli? Ar pritariate jam? Atsakymą pagrįskite* (5, p.30), vertinimus (*Kaip jūs vertinate tokį Trežer poelgį? Ar tai buvo vienintelė išeitis?* (10, p.95). Svarbu atkreipti dėmesį, kad yra užduočių, kuriomis mokiniai skatinami išsakyti ne tik savo interpretacijas, vertinimus, bet ir kvestionuoti kitų išsakytus požiūrius (*Perskaitykite Šventojo Rašto (Naujojo Testamento) skyrelius Palyginimas apie sūnų palaidūną ir Sūnaus palaidūno sugrįžimas. Perskaitę bandykite įvertinti kunigo Juliaus Sasnausko interpretaciją: ji įdomi? Drąsi? Netikėta? Šiuolaikiška?* (2, p. 103). Tai labai svarbi nuostata mokinių kritiniam, savarankiškam mąstymui ugdyti. Tačiau tokių užduočių galėtų būti gerokai daugiau.

Taip pat šiam užduočių blokui priskirtinos ir kūrybinio pobūdžio užduotys, prašančios pratęsti istorijas (*[...]Pabaigoje intriga ypač sustiprėja, jaučiame, jog kažkas dar turi įvykti. Kaip suvokiate tą paslaptį? Sukurkite ir papasakokite savąją tolesnių įvykių eigą ir baigtį [...]* (13, p. 124), sukurti rašinį ar kitą nurodyto žanro kūrinį (miniatiūrą (10, p. 137) humoreską (10, p. 147)) ir pan.

Vadovėliuose taip pat pateikiama pakankamai užduočių, kurios skatina mokinius palyginti tekstus, atrasti sąsajas tarp kūrinių. Mokiniais pateikiama užduočių, kuriomis prašoma palyginti tekstus turinio (*Kokia bendra tema sieja Alio Balbieriaus „Trobelė ant debesies“ ir Sigito Poškaus „Poeto gimimą“.* *Apibendrinkite, kokia kūrybos, kūrėjo, įkvėpimo samprata atskleidžiama šiuose kūriniuose. Kas įkvepia kūrėjus?* (9, p. 54) ir stiliaus (*Nurodykite bent 2 požymius, patvirtinančius, kad šie tekstai – vieno stiliaus kūriniai* (1, p. 107) aspektais, palyginti to paties siužeto skirtingas menines interpretacijas (palyginti Maironio baladę „Jūratė ir Kastytis“ su K.Ostrausko pjese „Jūratė ir Kastytis“ (14, 170–171). Taip pat prašoma palyginti skirtingų meno sričių kūrinius: tekstą ir iliustraciją (*Tekstas iliustruotas nuotrauka. Aptarkite, kaip ši nuotrauka susijusi su tekste minimais dalykais. Ar jūs taip pat pavadintumėte ir iliustruotumėte tekstą? Pagrįskite.* (2, p. 58)), filmą, spektaklį ir literatūros kūrinį (*Peržiūrėkite pasirinktą dramos inscenizaciją (teatro spektaklį) ar ekranizaciją (kino filmą) ir papasakokite bendraklasiams, kaip režisierius interpretuoja tragedijos įvykius* (11, p.145). Atkreiptinas dėmesys, kad vadovėlyje galėtų būti daugiau užduočių, kurios skatintų pačius mokinius rasti lygintinus tekstus, sieti vadovėlyje siūlomų skaityti tekstų idėjas su savarankiškai skaitomais tekstais ar kitų meno sričių kūriniais.

Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, kai kuriuose priemonėse yra pakankamai (1, 2, 9, 10), kai kuriose akivaizdžiai stokojama (5, 6, 12, 13, 14). Tokio pobūdžio užduotimis mokiniai skatinami perpasakoti istoriją kito veikėjo vardu (pvz., perskaičius ir aptarus A.Toigo eilėraščių–maldą „Pelės maldos“ siūloma tokia užduotis: *Pasirinkite jums mielą gyvūną ir sukurkite jo maldą. Pamąstykite, ko prašytumėte, apie kokius svarbiausius dalykus norėtumėte pakalbėti* (9, p. 87)), įvertinti tą pačią situaciją iš skirtingų perspektyvų (pvz., perskaičius K. Borutos romaną „Baltaragio malūnas“ siūloma organizuoti literatūrinį teismą, kuriame mokiniai raginami imtis įvairių vaidmenų: kaltinamojo, kaltintojų, advokatų, liudytojų. Pasiskirstę vaidmenimis jie turi surengti teismo posėdį. Kiekvienas jame turi pasakyti kalbą: kaltinamąją arba ginamąją (1, p. 133).

Užduočių, skatinančių pristatyti savo idėjas, mokymo priemonėse turėtų būti daugiau ir įvairesnių. Mokiniai veiksmingai ugdosi kalbinius ir kūrybinius gebėjimus tada, kai užduotys būna autentiškos, t.y., kai mokiniai turi savo idėjas pristatyti realiose situacijose realioms adresatams. Tada natūraliai iškyla poreikis kurti kuo veiksmingesnę, vertingesnę sakinį ar rašytinį tekstą, kuo išradingiau vartoti nekalbinės raiškos priemones. Tokių užduočių realizavimas, be abejo, įmanomas tik ugdymo procese, tačiau mokymo priemonėse galėtų būti tokių užduočių idėjų.

Svarbi kūrybinio mąstymo plėtotės prielaida yra metakognityvinių gebėjimų ugdymasis. Daugelyje mokymosi priemonių mokiniams pateikiama nuorodų, kaip atlikti vieną ar kitą darbą, jį pabaigus kartais

mokiniai skatinami įsivertinti savo veiklos rezultatus, numatyti, ką kitą kartą reikėtų daryti kitaip. Tačiau dažnai tokio pobūdžio užduotyse stokojama strategijų įvairovės, detalesnių įsivertinimo kriterijų, didesnio dėmesio darbo proceso refleksijai. Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad užduotys visais atvejais susijusios su dalykiniu rašymu ar kalbėjimu, kurie remiasi gana algoritmiška veikla. O kaip turėtų būti elgiamasi imantis atviresnio pobūdžio kūrybinių bandymų? Tokių pavyzdžių vadovėliuose nepateikiama. Atkreiptinas dėmesys, kad mokymo priemonėse mokiniai nepakankamai skatinami patys kelti klausimus. Šis gebėjimas yra labai svarbi mokinio savarankiškumo, mokėjimo mokyti, kūrybinio mąstymo plėtotės prielaida.

**Medžiagos pateikimas ir dizainas.** 8 klasei skirtų vadovėlių maketavimo kultūra labai skirtinga. Vieni iš jų labiau struktūruoti (kiekvienas skyrius turi aiškią struktūrą), orientuoti į erdvesnę teksto išdėstymą atvarte (5, 6, 9, 10), kituose medžiaga pateikiama minimaliai ją struktūruojant: atskiriami tik tekstai, teorinė medžiaga ir užduotys (1, 2, 12, 13, 14).

Ir kalbos, ir literatūros vadovėliuose pateikiama įvairaus pobūdžio iliustracijų, tačiau darytina išvada, kad jomis nesudaroma pakankamai prielaidų kūrybiniam mąstymui ugdytis. Kai kuriose vadovėliuose pasitaiko gana tiesmukiškų iliustravimo sprendimų (5, 6), kai pateikiamos tam tikrų mokiniui gerai žinomų objektų (pvz., duonos, degtukų, važiuojančio autobuso) nuotraukos. Tokios iliustracijos tampa vaizdiniu signalu, kuris blaško mokinio dėmesį ir veikiausiai labiau trukdo nei padeda mokyti. Kai kuriuose vadovėliuose stinga asociatyvių iliustracijų (1, 2, 12, 13, 14), o kai kuriuose jų pateikiama (9, 10), tačiau jos neeksploatuojamos jokiais užduotimis.

## 11 klasė

### Tekstų turinys.

Tekstų, padedančių atpažinti kūrybingiems žmonėms būdingas savybes, apie jas diskutuoti, iš esmės pateikiama nepakankamai. *Literatūros vadovėlis* („Baltos lankos“) yra literatūros istorijos vadovėlis, kuriame nuosekliai pristatoma Lietuvos literatūros raida, glaudžiai susijusi su šalies istorija, istoriniais ir kultūriniais įvykiais. Akcentuojama literatūros istorija, o ne individualių autorių kūrybinis braižas ar literatūriniai veikėjai. Vadovėlis gana sėkmingai pristato etninę savitą literatūrą, bet neatskleidžia kūrybingų asmenybių savybių.

Lietuvių kalbos vadovėliai taip pat nesudaro sąlygų mokiniui susipažinti su kūrybiškomis asmenybėmis. Galime daryti išvadą, kad, nežiūrint to, jog esama keletas kūrybiško asmens reprezentacijas atitinkančių kūrinių, iš esmės tokios mokomosios medžiagos trūksta.

Tiek literatūros, tiek lietuvių kalbos vadovėliuose nepakankamai informacijos apie kūrybos procesą. Daugiausia pateikiama informacijos apie autoriams kurti trukdžiusias problemas (lėšų stoka, politinė ar tautinė priespauda). *Lietuvių kalbos* („Šviesa“) vadovėlyje yra kūrybai skirta dalis „Kūrybiniai Rašiniai“ (p. 227 – 240), tačiau joje nėra analizuojamas kūrybos procesas.

### Didaktika

Tiek literatūros vadovėlyje, tiek lietuvių kalbos vadovėliuose nepakanka užduočių, skatinančių mokinių atpažinti kūrybiško žmogaus savybės. *Lietuvių kalbos* („Baltos lankos“) vadovėlyje trūksta konkrečių užduočių, kurios skatintų mokinių atpažinti kūrybiško žmogaus ir kūrybos proceso reprezentacijas. *Lietuvių kalbos* vadovėlio („Tyto Alba“) užduotys orientuotos į temų suvokimą, analizę, diskusijas. *Lietuvių kalbos* vadovėlyje („Šviesa“) kūrybiškos asmenybės ir proceso ypatumus nagrinėti galimai skatinančios užduotys yra paviršutiniškos, orientuotos į teksto atkartojimą bei analizę.

Lietuvių kalbos vadovėliuose, kitaip negu literatūros vadovėlyje, dauguma užduočių reikalauja daugiau nei vieno atsakymo, skatina pateikti argumentus, išsakyti savo požiūrį, vaizdinius, reakcijas. Vadovėlio *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) užduotys pakankamai demokratiškos, atviros, leidžiančios mokiniams išsakyti skirtingas nuomones. Vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Šviesa“) klausimai ir užduotys veda mokinių prie gana paviršutiniško ir vienpusiško teksto suvokimo.

Lietuvių literatūros vadovėlyje nepakankamai užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinių, su mokinių asmenine patirtimi. Tuo tarpu kai kuriuose lietuvių kalbos vadovėliuose jų yra. Pvz., vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) esama pakankamai užduočių, kurios skatina apmąstyti pateiktą medžiagą, ją sieti su asmenine patirtimi. Skaitiniai ir užduotys turi daug sąsajų su mokiniams aktualiomis problemomis.

Pakankamai užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais. Pvz., nors lietuvių kalbos vadovėlyje

*Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) nesama užduočių, skatinančių kurti teatro scenas, pritaikyti muziką, pristatyti knygą televizijos laidos forma ir pan., dauguma užduočių mokinius skatina diskutuoti, trumpai atsakyti į klausimus raštu. *Lietuvių kalbos* („Šviesa“) vadovėlyje aptariamo tipo užduočių yra pakankamai.

Nepakankamai užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų. *Literatūros vadovėlyje* („Baltos lankos“) beveik visos užduotys reikalauja vieno atsakymo, jų pagalba siekiama patikrinti, kaip mokiniai suvokia pagrindinę teksto mintį, kokias žinias įgijo perskaitę vieną ar kitą tekstą. Vadovėliuose *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) ir *Lietuvių kalba* („Šviesa“) tokių užduočių taip pat rasta vos keletas. Dauguma jų orientuotos į pagrindinės kūrinio temos išvalgas. Pakankamai aptariamo pobūdžio užduočių rasta tik *Lietuvių kalbos* vadovėlyje („Tyto Alba“).

Tiek *Literatūros vadovėlyje* („Baltos lankos“), tiek visuose lietuvių kalbos vadovėliuose („Tyto Alba“, „Šviesa“, „Baltos lankos“) trūksta užduočių, kurios ragintų mokinius formuluoti klausimus. Iš esmės visos užduotys reikalauja, kad mokinys atsakytų į klausimus.

Visuose vadovėliuose nepakankamai pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, taip pat stokojama užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus.

### **Medžiagos pateikimas ir dizainas.**

Vadovėlių medžiagos pateikimas ir dizainas pakankamai geras. *Lietuvių literatūros* („Baltos lankos“) vadovėlis įdomus, aiškus. Jaučiama dermė tarp vizualinės medžiagos (senovinių tekstų, paveikslų) ir literatūros tekstų. Vadovėliuose *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) ir *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) mokomoji medžiaga pateikiama nuosekliai, grafiškai tvarkingai. Tuo tarpu vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Šviesa“) mokomoji medžiaga galėtų būti tiek vizualiai, tiek ir grafiškai įdomiau pateikta. Informacija pristatoma vienodai ir pakankamai nuobodžiai.

### **Išvados**

Mokymo priemonėse pateikiami tekstai teikia pakankamai galimybių pažinti kūrybiškas asmenybės savybes, tačiau užduočių/klausimų, galinčių nukreipti mokinius kūrybiškų asmenybių pažinimo link, stokojama. Išimtis tik ketvirtos klasės mokymo priemonės. Jose pristatomuose tekstuose gausu veikėjų, pasižyminčių atvirumu, smalsumu, idėjų gausa, originalumu, turtinga vaizduote. Kūrybos procesas visų klasių mokymo priemonėse aptariamasi nepakankamai.

Išanalizavus, ar pakankamai mokymo priemonėse dėmesio skiriama kūrybinio mąstymo ugdymui, galima teigti, kad ketvirtosios klasės mokymo priemonės yra orientuotos į kūrybiškumo ir kūrybinio mąstymo ugdymą. Tuo tarpu aštuntosios ir vienuoliktos klasių vadovėliai nepakankamai skatina atrasti ryšius: išvelgti sąsajas tarp skirtingų kūrinių, juos sieti su mokinių asmenine patirtimi, pristatyti idėjas skirtingais būdais, žvelgti į dalykus iš skirtingų perspektyvų.

Visose klasėse (išskyrus ketvirtą) informacijos apie kūrybos procesą pateikiama ribotai, mokiniai nėra kryptingai skatinami „patirti“ kūrybos vyksmą, pateikti išbaigtą ir vertingumo matą turintį kūrybos produktą. Nepakankamai mokomi įsivertinti savo veiklą, pasiektus rezultatus, svarstyti tolesnio mokymo uždavinius.

Lyginant pavienius vadovėlius daroma išvada, jog toje pačioje klasėje naudojamos mokymo priemonės dažnu atveju skiriasi dėmesiu kūrybiškumo ugdymui. Tuo tarpu jas

lyginant pagal klases, galima teigti, jog į kūrybiškumo ugdymą labiausiai orientuoti ketvirtosios, o mažiausiai vienuoliktos klasės vadovėliai.

Ugdymo programose pateikta pakankamai gairių, nuorodų mokinių kūrybiškumui ir kūrybiniam mąstymui plėtoti. Tačiau mokymo priemonėse kai kurie aspektai realizuojami nepakankamai. Mokymo priemonėse stokojama tikrai savo esme atvirųjų, tyrinėti kviečiančių klausimų, į kuriuos atsakymų nežino nei mokytojas, nei mokinys, mokiniai neskatinami ir nemokomi patys kelti tokio pobūdžio klausimus. Daugiau dėmesio turėtų būti skiriama mokymosi procesui, metakognityvinių gebėjimų ugdymui.

## Literatūra

### Ugdymo programos

1. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrosios programos* (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų 1 priedas. Lietuvių gimtoji kalba 3-4 klasės* (p. 95-125).
2. *Pagrindinio ugdymo bendrosios programos* (2008). Vilnius: Švietimo aprūpinimo centras. *Pradinio ir pagrindinio ugdymo bendrųjų programų 3 priedas. Lietuvių gimtoji kalba, 7-8 klasės* (p. 457- 505).
3. *Vidurinio ugdymo bendrosios programos: kalbos. Vidurinio ugdymo bendrųjų programų 2 priedas* (2011) (prieiga per internetą: <http://www.pedagogika.lt/index.php?159258531>).

### Vadovėliai ir kitos mokymo(si) priemonės

- 4 klasė

1. Banytė J., Kuzavinienė Dž., Vyšniauskienė V. *Pupa. Lietuvių kalbos vadovėlis IV klasei* (2010). I knyga. Vilnius: Alma littera.
2. Banytė J., Kuzavinienė Dž., Vyšniauskienė V. *Pupa. Lietuvių kalbos vadovėlis IV klasei*. (2010). II knyga. Vilnius: Alma littera.
3. Banytė J., Kuzavinienė Dž., Vyšniauskienė V. *Pupa. Lietuvių kalbos vadovėlis IV klasei*. (2010). Trečioji knyga. Vilnius: Alma littera,.
4. Banytė J., Kuzavinienė Dž., Vyšniauskienė V. *Pupa. Mokytojo knyga IV klasei*. (2010). I dalis. Vilnius: Alma littera.
5. Banytė J., Kuzavinienė Dž., Vyšniauskienė V. *Pupa. Mokytojo knyga IV klasei*. (2010). II dalis. Vilnius: Alma littera.
6. Banytė J., Kuzavinienė Dž., Vyšniauskienė V. *Pupa. Mokytojo knyga IV klasei*. (2010). Trečioji dalis. Vilnius: Alma littera.
7. *IV klasės mokinio lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis nr. 1* (2011). Šaltinis 4. Kaunas: Šviesa.
8. *IV klasės mokinio lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis nr. 2* (2011). Šaltinis 4. Kaunas: Šviesa.
9. *IV klasės mokinio lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis nr. 3* (2011). Šaltinis 4. Kaunas: Šviesa.
10. *IV klasės mokinio lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis nr. 4* (2011). Šaltinis 4. Kaunas: Šviesa.
11. *IV klasės mokinio lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis Pupa 4 nr. 1*. (2011). Vilnius: Alma littera.
12. *IV klasės mokinio lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis Pupa 4 nr. 2*. (2011). Vilnius: Alma littera.
13. *IV klasės mokinio lietuvių kalbos pratybų sąsiuvinis Pupa 4 nr. 3*. (2011). Vilnius: Alma littera.
14. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Šaltinis. IV klasės mokytojo knyga*. (2008). Kaunas: Šviesa.
15. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Šaltinis. Vadovėlis IV klasei* (2005). I knyga. Kaunas: Šviesa.
16. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Šaltinis. Vadovėlis IV klasei* (2005). II knyga. Kaunas: Šviesa.
17. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Šaltinis. Vadovėlis IV klasei* (2005). Trečioji knyga. Kaunas: Šviesa.
18. Plentaitė V., Marcelionienė E. *Šaltinis. Vadovėlis IV klasei* (2005). Ketvirtoji knyga. Kaunas: Šviesa.



- **8 klasė**

1. Čepaitienė G., Palubinskienė E. (2009). *Lietuvių kalba. Vadovėlis VIII klasei. I knyga.* Kaunas, Šviesa.
2. Čepaitienė G., Palubinskienė E. (2009). *Lietuvių kalba. Vadovėlis VIII klasei. II knyga.* Kaunas, Šviesa.
3. Čepaitienė G., Palubinskienė E. (2009). *Lietuvių kalba. Pirmasis sąsiuvinis.* Kaunas, Šviesa.
4. Čepaitienė G., Palubinskienė E. (2009). *Lietuvių kalba. Antrasis sąsiuvinis.* Kaunas, Šviesa.
5. Marčišauskaitė V., Mikulėnienė D., Petrauskaitė J., Rinkauskienė R. (2010). *Lietuvių kalba 8. Vadovėlis. I knyga.* Kaunas, Šviesa.
6. Marčišauskaitė V., Mikulėnienė D., Petrauskaitė J., Rinkauskienė R. (2010). *Lietuvių kalba 8. Vadovėlis. II knyga.* Kaunas, Šviesa.
7. Marčišauskaitė V., Mikulėnienė D., Petrauskaitė J., Rinkauskienė R. (2010). *Lietuvių kalba 8. Pratybų sąsiuvinis.* Kaunas, Šviesa.
8. Marčišauskaitė V., Mikulėnienė D., Petrauskaitė J., Rinkauskienė R. (2010). *Lietuvių kalba 8. Mokytojo knyga.* Kaunas, Šviesa.
9. Petrauskaitė J., Skairienė V., Žvironaitė L. (2010). *Literatūra. Vadovėlis VIII klasei. I knyga.* Kaunas, Šviesa.
10. Petrauskaitė J., Skairienė V., Žvironaitė L. (2010). *Literatūra. Vadovėlis VIII klasei. II knyga.* Kaunas, Šviesa.
11. Petrauskaitė J., Skairienė V., Žvironaitė L. (2010). *Literatūra VIII klasei: mokytojo knyga.* Kaunas, Šviesa.
12. Urba K. (2007). *Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei. I knyga.* Kaunas, Šviesa.
13. Urba K. (2007). *Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei. II knyga.* Kaunas, Šviesa.
14. Urba K. (2007). *Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei. Trečioji knyga.* Kaunas, Šviesa.

- **11 klasė**

1. Čepaitienė G., Župerka S. (2005). *Lietuvių kalba.* Kaunas, Šviesa.
2. Daujotytė V., Tamošaitis R., Tutlytė R., Viliūnas G. (2009). *Literatūros erdvės.// Vadovėlis XI-XII klasei. Pirmoji knyga.* Kaunas, Šviesa.
3. Daujotytė V., Tamošaitis R., Tutlytė R., Viliūnas G. (2009). *Literatūros erdvės.// Vadovėlis XI-XII klasei. Antroji knyga.* Kaunas, Šviesa.
4. Kanišauskaitė I., Mikalajūnas M., Patiejūniene E., Šervenikaitė N., Žukas S. (2011). *Literatūros Vadovėlis: 11 klasei.* Vilnius, Baltos Lankos.
5. *Literatūra 11 klasei. Chrestomatija, I dalis.* Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
6. *Literatūra 11 klasei. Chrestomatija, II dalis.* Vilnius, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas.
7. Notrimaitė G., Ramonienė M., Žukas S. (2007). *11 – 12 klasė. Žmogus ir kalba: Lietuvių kalbos vadovėlis.* Vilnius, Baltos Lankos.
8. Salienė V., Smetona A. (2004). *Lietuvių kalba.* Vilnius, Tyto Alba.

## 4 klasės mokymo priemonių analizė

## TEKSTŲ TURINYS

## 1. Kūrybiškos asmenybės savybių pristatymas pateikiamuose tekstuose.

- Ar pateikiamuose literatūriniuose tekstuose „matomos“ pagrindinių veikėjų, kaip kūrybiškų asmenybių, savybės? Kurios iš kūrybiškos asmenybės savybių išryškėja dažniausiai?

**Pakankamai.** „Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo komplektų literatūriniuose tekstuose ryškiai pristatytos pagrindinių veikėjų kūrybiškos savybės. Galima išskirti 2 kryptis: vienuose kūriniuose veikėjai netradiciškai mąsto, ryžtasi drąsiems žygiams, veikia netradiciškais aplinkybėmis, kūrybiškumas, kaip asmens savybė, pasireiškia teigiamais ar neigiamais herojaus išgyvenimais; kituose – realybė susipina su fantazija: veikėjai yra nereališios ar pusiau realios būtybės, jie atlieka žemiškuosius ar nerealius darbus, pasižymi naujų potyrių troškimu, įkūnija pamatines dvasines vertybes: atjautą kitam, jautrumą, toleranciją, polėkį kurti, veikti.

**Kūrinių veikėjų atvirumas naujam potyriui, platus interesų ratas** ryškus tokiuose prozos ir poezijos tekstuose: J. Baltušio „Aloyzo dviratis“, S. Lagerliof „Stebuklingosios Nilso kelionės“, S. Gutausko „Laukinės žąsys“ (Šaltinis, 1 kn. p. 14; p. 34; 40); G. Morkūno „Vasara su Kaštoniu“, V. Kukulo „Kodėl?“, Dž. Rouling „Haris Poteris ir paslapčių kambarys“ (Pupa, 1 kn., p. 6-11; 24-27).

Veikėjų **smalsumas, žinių troškimas** akivaizdus grožiniuose ir dalykiniuose tekstuose: P. Cvirkos „Simukas“, P. Mašiotio „Knygų istorija“, K. Sajos „Būrimas iš obuolio sėklų“ (Šaltinis, 1 kn. p. 7; 60; 86); M. de Jonge „Gandalizdis“, H. Ožogovskos „Paslaptis“, „Kulinarinio paveldo išsaugojimas“, D. Mrazkovos „Neverk, musmiryte“, V. V. Landsbergio „Arklio Dominyko meilė“ (Pupa, 1 kn., p. 28; 3 kn., p. 6-11; 12-15; 64-73).

**Idėjų gausa** išryškėja šiuose tekstuose: eilėraščiuose - J. Erlicko „Trobelė prie miško“, S. Gedos „Žodžių apsauga“ (Šaltinis, 1 kn., p. 29; p. 71); prozoje - P. Haksio „Istorija apie obelį“, G. Mareckaitės dramoje „Berniukas su balandžiu“ (Pupa, kn., 3., p. 26; 82-85).

**Turtinti vaizduotę** mokiniai gali skaitydami ir klausydami (Kalbėjimo ir klausymo veiklos sritys išskirtos programoje) J. Degutytes eilėraščio „Mano laivas“, A. Liobytės dramos „Devyniabolė“ (Šaltinis, 1 kn., p. 6; 2 kn., p. 84) M. Šilinio dalykinio teksto „Riedlentė“, B. Jauniškio prozos „Atsitikimas pelkėse“ (Pupa, 3 kn., p. 48-49; p. 20-23).

**Originalaus mąstymas** ryškus šiuose tekstuose: V. Haufo „Istorija apie Kalifą gandrą“, V. Žilinskaitės „Keturkojis stebuklas“ (Šaltinis, 2 kn., p. 74; 3 kn., p. 74); B. Park „Čia buvo Mikas Hartas“, A. Lindgren „Mažylis ir Karlsono, kuris gyvena ant stogo“, V. Vincės „Vaiduoklė svetainėje“ prozos tekstų ir V. Misevičiaus dramos „Dovana“ (Pupa, 3 kn., p. 46; p. 54-57; p. 72-73; p. 50-51) tekstų.

**Herojaus pasitikėjimas savo kūrybinėmis galiomis** ryškus L. Kerolio „Alisa Stebuklų šalyje“, „Bitutė“ kalbasi su poete V. Palčinskaite ir rašytoja V. Žilinskaite“ (Šaltinis, 3 kn., p. 78; 2 kn., 78); E. Švarc „Žvaigždūnė“, V. Misevičiaus „Dovana“, V. V. Landsbergio „Rudnosiuko istorijos“, A. Karosaitės „Vyturys“, E. Uldukio „Skrynutė su žaliaminės odos pasitėliu“ (Pupa, 3 kn., p. 86-87; p. 50-51; p. 1 kn., p. 6-7; 2 kn., p. 32-33).

**Ištvermingumu** pasižymi A. Kandroškaitės „Paslėpti lobiai“ (Šaltinis, 3 kn., p. 26), R. Dalio „Denis – pasaulio čempionas“ (Pupa, 3 kn., p. 66-67) tekstų veikėjai.

**Atkaklumo**, kaip svarbaus kūrybiškos asmenybės bruožo, ugdymo pavyzdžių mokiniai gali rasti skaitydami brolių Grimų „Pasaka apie giedantį, šokantį vieversėlį“, J. Baltušio „Alyzo dviratis“ (Šaltinis, 3 kn., p. 32; 1 kn., p. 14); R. Vinciūnienės „Pasakojimas apie naująją mokytoją“ (Pupa, 3 kn., p. 54) tekstus.

**Gebėjimo susiorientuoti naujose situacijose** šaltiniais gali būti daugelis tekstų: V. Tamulaičio grožinė proza „Baisi naktis miške“, K. Inčiūros poema „Lapės ir lokio puota“ (Šaltinis, 2 kn. P. 68; 3 kn., p. 40); pasakėčios S. Stanevičiaus „Lapė ir žąsys“, P. Armino Trupinėlio „Varna ir kodis“, prozos tekstai: V. Račicko „Mikė palmės viršūnėje“, V. Vėl „Parašyk man iš Afrikos“, R. Jurgaičio „Linksmiausi karžygio Petro Puplauskio nuotykių“ (Pupa, 2 kn., p. 40-41; 3 kn., p. 36-37; 40; 2 kn., p. 21-25).

**Drąsos rizikuoti, imtis naujų veiklų, patirti naujų įspūdžių** gali skatinti P. Cvirkos „Vartiklis“ (Šaltinis, 4 kn., p. 58); J. Mačiukevičiaus „Barbora“, R. Sadausko „Senoliai“, V. Dėno „Gandrai parskrido“ (Pupa, 2 kn., p. 26; 3 kn., p. 80; 1 kn. p. 14-15).

**Nekonformizmas** ryškus B. Ferero tekstuose „Šventė pilyje“, „Dėžė“, V. Starko „Ištizėliai ir pramuštgalviai“ (Pupa, 1 kn., p. 52-53; 3 kn., p. 16) tekstuose.

**Polinkis tyrinėti** atskleistas indėnų pasakoje „Lašių berniukas“, indų pasakėčioje „Pelė ir burtininkas“, Vaižganto „Ant Popšutės kalno“ (Pupa, 1 kn., p. 48).

Taigi „Šaltinio“ ir „Pupos“ vadovėliuose pateiktuose tekstuose atsiskleidžia platus kūrybingam žmogui būdingų savybių spektras.

Dažniausiai išryškėja šios kūrybiškos asmenybės savybės: herojų poreikių, jų interesų greita kaita, emocinis suvokimo ir elgesio pobūdis. Nors dauguma tekstų veikėjų yra mokinių amžiaus, tačiau juose glūdi visi suaugusiųjų gebėjimų pradai: polinkis filosofuoti, humoro jausmas, praktiškumas, noras pažinti visą pasaulį.

## 2. Kūrybos proceso pristatymas mokymo priemonėse pateikiamuose tekstuose.

### • Ar pateikiama informacijos apie kūrinį autorių kūrybos procesą?

#### Pakankamai

„Šaltinio“ ir „Pupos“ vadovėliuose, pratybų sąsiuvinuose kūrinių autorių ketvirtokams pristatoma labai daug: vieni iš jų pristatomi tik vieną kartą (pvz., A. de Sent Egziuperi), kiti (A. Lindgren, T. Janson, J. Degutyte, V. Rašickas, etc.) – kelis kartus.

„Šaltinyje“ klasikų ar žymių kūrėjų asmenybės savybės, kūrybos procesas pristatomas intriguojančiai, su pikantiškomis, manytume, mokiniams įdomiomis detalėmis. Antai „Šaltinyje“ perskaičius J. Biliūno apsakymą „Brisiaus galas“ (4 kn., p. 35) pateikiamas kitas tekstas – I. Mikeliūnaitės „Jonas Biliūnas ir Anykščiai“ (4 kn., p. 38), kuriame ne tik aptariama „Brisiaus galo“ teksto erdvė, J. Biliūno kūrybos laikotarpis, bet ir paskatos parašyti apsakymą. Perskaičius A. Baranausko „Anykščių šilelio“ (4 kn., p. 30) ištrauką, kaip poemos meniškumo pamatas analizuojami garsažodžiai, pateikti kitame tekste - kalbininko V. Drotvino „Garsažodžiai“ (4 kn., p. 31). Ketvirtokai, išanalizavę Vaižganto „Aleksiukas gydo motutę“ (4 kn., p. 48), skaito autoriaus sesers Marijonos tekstą (4 kn., p. 51), iš kurio sužino, kaip Vaižgantas mokėsi išminties ir kalbos. Išnagrinęję V. Krėvės seno skerdziaus pasaką „Perkūnas, Vaiva ir Straublys“ (4 kn. p. 52) mokiniai iš literatūros kritikės V. Zaborskaitės teksto „Du draugai“ (4 kn., p. 56) gauna informacijos apie V. Krėvės individualybę, jo žodžio taiklumą, vaizdingumą, kalbos turtingumą. O apie P. Cvirkos – kūrėjo – asmenybę pasakoja jo sesuo I. Cvirkaitė-Steponkevičienė (4 kn., p. 62). Šiame, lyg ir pagalbiniame tekste „Petras pradžios mokykloje“, atskleidžiama, koks buvo Petras vaikystėje, parodoma, kaip siejasi teksto „Vartiklis“ herojaus pomėgiai su autoriaus.

Vadovėlių tekstuose kalbama apie autorius („Knygų karalius“, Šaltinis, 4 kn. p. 104), apdovanotus tarptautinėmis ar nacionalinėmis premijomis (K. H. Andersen, V. V. Landsbergis, S. Poškus ir kt.). „Mokytojo knygoje“ pateikiama plati informacija apie šių autorių kūrybą. O pratybų sąsiuvinyje mokiniai gali rasti visų Knygų Karalių, išrinktų 1992-2004 m, pavardes ir knygų pavadinimus (Pr. 4, p. 37, 7 pratimas).

„Pupos“ vadovėliuose informacijos apie autorių kūrybos procesą gerokai mažiau: metodinės literatūros šiuo klausimu nėra.

Pažinti kūrybos procesą visapusiškai ketvirtokai turi galimybę analizuodami tekstus, atskleidžiančius, kaip vieno autoriaus kūrinys inspiravo kito menininko kūrybą. „Šaltinyje“ pateikiamas K. Bjork tekstas „Linėja tapytojo sode“ (3 kn., p. 96), kuriame aprašomas sodas („...jis tikriausiai būtų atrodęs dryžuotas: būtų matyti takelių ir įvairiausių spalvų gėlių lysvių dryžiai.“). Tame pačiame vadovėlio atvertime regime Klodo Mone paveikslo „Aguonų laukas“ (tai irgi tekstas) reprodukciją. Ir dar ta pačia tema moksleiviams pateikiamas M. Vainilaičio eilėraštis „Aguonos skarelė“ (3 kn., p. 98). Štai vėlgi „Šaltinyje“ (3 kn., p. 104-105) pateikta M.K. Čiurlionio paveikslų ciklo „Pavasaris“ I dalis, o šalia – S. Nėries eilėraštis „Prisikėlimo varpai“.

„Pupos“ vadovėliuose taip pat yra tekstų, papildančių autorių kūrybos proceso supratimą: J. Čiurlionytės tekstas apie kompozitorius M. K. Čiurlionį, J. Degutyte eilėraštis „Čiurlionis. Karalių pasaka“ ir dailininko M. K. Čiurlionio paveikslo reprodukcija (3 kn., p. 56-59).

Apibendrinant reikėtų pasakyti, kad gilesni, meniškesni, ketvirtokams artimesni tekstai yra pateikti „Šaltinyje“, nors abiejuose mokymo priemonių komplektuose figūruoja beveik tie patys autoriai ir pateikta daugelis tų pačių kūrinių, tačiau, mūsų požiūriu, visapusiškiau gali ugdyti „Šaltinio“ kompleksas.

## DIDAKTIKA

### 1. Kūrybinio mąstymo skatinimas.

- **Ar pateikiama užduočių, skatinančių mokinių atpažinti kūrybiško žmogaus savybes? Ar mokinyms skatinamas jas apmąstyti, suvokti jų vertingumą?**

#### **Pakankamai.**

„Šaltinyje“ užduočių, skatinančių atpažinti kūrybiško žmogaus savybes, labai daug: jų yra vadovėliuose, o „Šaltinio“ Pratybų sąsiuviniai pratęsia vadovėlyje nagrinėjamą temą, ją apibendrina, skatina apmąstyti (Pr. 2, p. 43). Vadovėlyje perskaičius lietuvių pasaką „Karalius ir grioviakasys“ (2 kn., p. 104), Pratybų sąsiuvinio pirmoji užduotis siūlo skaityti autorinę (A. Liobytės) pasaką, rasti vaizdingus pasakymus, žodžius (būdvardžius), pasvarstyti, kodėl jie vartojami, ką suteikia pasakojimui. Trečiąją užduotimi skatinama atkreipti mokinių dėmesį į tai, kaip vykusiai pasakoje parinkti žodžiai, siekiant išvengti monotoniško kartojimosi, t. y., būti originaliu, nepakartojamu.

„Pupos“ mokymo priemonių komplekte tokių užduočių galėtų būti daugiau, ypač Pratybų sąsiuvinuose ir Dalijamojoje medžiagoje, kuriose užduotys daugiausiai yra atgaminamojo pobūdžio („Įrašyk trūkstamas raides“ (Pr. 1, p. 15), „Pabrauktus žodžius nurašyk stulpeliu. Greta parašyk antonimus ir sutrumpintai nurodyk, kokia tai kalbos dalis“ (Pr. 3, p. 46-47)).

#### **Mokiniai skatinami kūrybiško žmogaus savybes apmąstyti, suvokti jų vertingumą.**

Abiejuose IV klasės mokymo priemonių komplektuose gausu užduočių, skatinančių mokinių apmąstyti kūrybiško žmogaus savybes, suvokti, kuo jos vertingos skaitančiajam :

- skaityti tekstą ir įsivaizduoti sukurtus vaizdus, girdėti garsus, pajauti skonį, kvapą, jausti individualius išgyvenimus, nuotaiką ir jos kaitą, pastebėti kalbos skambesį, susieti tai su skaitančiojo mokinio jausmais: „Šaltinyje“ – (K. Bradūno „Bažnytkaimis“, 4 kn., p. 73; J. Degutytės „Mano laivas“ 1 kn., p. 6); „Pupoje“ – (V. Žilinskaitė „Begemoto oda“, 3 kn., p. 46);

- lyginti vieną (pvz., tautosakos) tekstą su autoriaus sukurtu, rasti pagrindinių veikėjų charakterių panašumus ir skirtumus, nusakyti veikėjų vertybes, jas palyginti tarpusavyje ir pasakyti savo požiūrį: „Šaltinyje“ - A. Kandroškaitė „Paslėpti lobiai“, broliai Grimai „Pasaka apie giedantį, šokantį vieversėlį“, K. Binkis – „Baltas vilkas“ (3 kn. p. 26, 32, 36); „Pupoje“ – (K. Paterson „Žvaigždžių žmogus“, V. Dėno „Gandrai parskrido“ (3 kn., p. 14, 80).

- **Ar yra klausimų/užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo?**

#### **Pakankamai.**

„Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra daugybė užduočių/klausimų, kuriems atlikti/atsakyti yra galimi keletas būdų. Pavyzdžiui, perskaičius tekstą, reikia pateikti bent kelis atsakymus: susidaryti autentišką teksto planą ir, vertinant iš savo pozicijų, papasakoti įsimintiniausias teksto vietas; argumentuoti, kodėl tekstas taip pavadintas, ir sukurti pasakojimo priešistorę; charakterizuoti veikėjus ir tekstą inscenizuoti; prakalbinti aplinkos daiktus, skaityti vaidmenimis ir surengti diskusiją (argumentai „už“ ir „prieš“); analizuoti tekstą ir pasirengti rašiniui, sukurti eilėraščių: „Šaltinyje“ - (lietuvių pasaka „Sesuo kvailutė“, V. Dautartas „Per kliūtis“, „Mįslių tėvas klane guli“, B. Fereras „Riešutmedžio stalas“ (3 kn., p. 20, 44, 52, 56“), „Pupoje“ – (A. de Sent Egziuperi „Mažasis princas“, V. V. Landsbergis „Arklis ir žvaigždės“ (3 kn., p. 72, 78).

- **Ar yra užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinių, su mokinių asmenine patirtimi?**

„Šaltinyje“ ir „Pupoje“ yra **pakankamai** užduočių, skatinančių atrasti ryšius, sąsajas su skaitytais kūriniais, su asmenine mokinių patirtimi.

Ryšios teksto sąsajos su kitais skaitytais kūriniais;

1. Vienais atvejais prašoma susieti poskyryje esančius skirtingų žanrų tekstus tarpusavyje: „Šaltinyje“ - prozos kūrinio S. Lagerlof „Nilso nuotykių. Žašinėlis Martynas“ (1 kn., p. 34-36) su eilėraščiu L. Gutausko „Laukinės žąsys“ (1 kn., p. 40) ir tautosaka - lietuvių pasakomis „Lekiantis laivas“ (1 kn. p. 42),

„Aukso paukštis“ (1 kn., p. 46). „Pupoje“ – lietuvių daina „Lek gervė“ su A. Matučio eilėraščiu „Atlėkė gervelė“ ir L. Gutausko prozos tekstu „Gervės kepurė“ bei B. Jauniškio publicistine proza „Atsitikimas pelkėse“ (1 kn., p. 20-23);

2. Kitais atvejais siekiama, kad mokiniai sietų anksčiau skaitytus tekstus su dabar, šiuo metu, nagrinėjama: „Šaltinyje“ – K. Bradūno „Akmenėlis“ (2 kn., p. 44) ir J. Degutytės „Akmenėlio prašymas“ (2 klasė), J. Mikelinsko „Mažasis Benvenutas“ (3 kn., p. 86) su V. Račicko „Seni pažįstami, arba Ketvirtoji šlepetė“ (3 klasė); J. Baltušio „Tulpės“ (3 kn., p. 22) ir V. V. Landsbergio „Arklis Dominyko meilė“ (3 klasė). „Pupoje“ – R. Vinciūnienės „Pasakojimas apie naująją mokytoją“ (1 kn., p. 54) su R. Černiausko „Mokytojo lobis“ (1 kn., p. 34) bei V. Račicko „Mikė palmės viršūnėje“ (1 kn., p. 38).

3. Dar kitais atvejais grožinis tekstas yra siejamas su dalykiniu: „Šaltinyje“ – A. Lindren „Mažylis ir Karlsonas, kuris gyvena ant stogo“ (3 kn., p. 14) ir A. Karosaitė „Konsultuoja Balys Gražbylys“ (Pr.3, p. 14) ; Maironis „Mergaitė“ (1 kn. 46) ir „Pradinukų žodynas“ bei E. Mankė „Mano žolynėliai“; „Pupoje“ – Dž. Rouling ištrauka iš „Haris Poteris ir paslapčių kambarys“ su kvietimu į šauniosios klasės talentų vakarą (1 kn., p. 24-27), B. Park „Čia buvo Mikas Hartas“ ir M. Šilinio „Riedlentė“ (1 kn., p. 40-47).

4. Dar kitais atvejais skaitomas (ar kuriamas) tekstas siejamas su paveikslų reprodukcijomis, iliustracijomis arba nuotraukomis: „Šaltinyje“ – M. Vainilaičio „Aguonos skarelė“ (3 kn., p. 96-98), K. Bjork „Linėja tapytojo sode“ ir K. Mone paveikslas „Aguonų laukas“; S. Nėries „Prisikėlimo varpai“ (3 kn. p. 104-105) ir M. K. Čiurlionio paveikslų ciklas „Pavasaris“; dailininkės E. Valiūtės iliustracijos ir vaikų kuriamas tekstas „Kuprinė geležinkelio stotyje“ (Pr. 4, 17) moko pamatyti nepaprasta visai paprastuose dalykuose; J. Marcinkevičiaus „Dienoraštis be datų“ ir Lepelionių piliakalnio (Napoleono kepurės) nuotrauka (Pr. 4). „Pupoje“ – perskaičius A. de Sent Egziuperi „Mažojo princo“ (3 kn., p. 78-81) ištrauką prašoma įvardinti žodžiais piešinyje pavaizduotą daiktą.

5. Kūrybinį mąstymą skatina teksto sąsajos su mokinių asmenine patirtimi: „Šaltinyje“ – perskaičius K. Donelaičio „Metų“ ištrauką (4 kn. p. 28), J. Strelkūno eilėraštį „Donelaitis“ (4 kn., p. 29) bei pratybų sąsiuvinyje tekstą apie L. Rėžą skatinama susieti ketvirtokams žinomą Nidą, Kuršių neriją, Kaliningrado sritį su Mažąja Lietuva. Vaikams, apsilankiusiems Neringoje prie koplytstulpio L. Rėzai, patariama parašyti rašinėlių „Kur Liudviko Rėzos gyventa...“, perskaičius K. Bradūno eilėraštį „Bažnytkaimis“ (4 kn., p. 73) prašoma papasakoti apie savo gyvenamąją vietovę – kaimą, bažnytkaimį, miestą. „Pupoje“ – perskaičius V. Vėl „Rytoj snigs“ (1 kn., p. 40) siūloma prisiminti atvejus, kaip reagavo mokinio tėvai, kai jis/ji išėjo iš namų nieko nepasakę; perskaičius B. Ferero tekstą „Dėžė“ (1 kn., p. 53) prašoma prisiminti, kuo pradžiuginai draugą ar artimą žmogų, perskaičius E.Švarc „Žvaigždūnė“ (1 kn., p. 19) papasakoti, kaip tu įveikei savo baime.

#### • Ar yra užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais?

##### **Pakankamai.**

Ir „Šaltinio“, ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra pakankamai užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais:

- vienos jų ilgalaikės (medžiaga renkama, sisteminama, apibendrinama ir paskui rekomenduojama teikti kūrybos produktą: šauniosios klasės taisyklės, klasės prisistatymą, suorganizuoti klasės vakarą, išleisti klasės sienlaikraštį (Pupa, 1 kn.); televizijos laidą „[domiausios pasaulio vietos“ (Pupa, 2 kn.); iliustruotą mokinių rašytinės kūrybos klasės knygą (Šaltinis, 3 kn.).

- kitos trumpalaikės (perskaičius tekstą V. Račicko „Mikė palmės viršūnėje“ – nupiešti Mikės sapną (Pupa, 1 kn., p. 39); perskaičius A. Lindgren kūrinio „Mažylis ir Karlsonas, kuris gyvena ant stogo“ (1 kn., p. 57) ištrauką – sukurti Mažylio prisistatymą, išnagrinėjus G. Mareckaitės dramą „Berniukas su balandžiu“ (Pupa, 1 kn., p. 83) – įsivaizduoti pabaigą, pasiskirstyti vaidmenimis ir sukurti vaidmenis; perskaičius J. Ivanauskaitės „Šis bei tas apie Marsą ir jo gyventojus“ (Pupa, 3 kn., p. 82) skatinama sukurti įsivaizduojamų gyvūnų pavadinimų, perskaičius indėnų pasaką „Lašių berniukas“ (Pupa, 3 kn., p. 48) pagalvoti, kokį moralą galėtų vaikai parašyti, jei tai būtų ne pasaka, o pasakėčia. „Šaltinyje“ mokiniai skatinami regėti skaitomų eilėraščių vaizdus (K. Bradūnas „Bažnytkaimis“ 4 kn., p. 73), parašyti rašinį apie gimtąjį kaimą, miestelį ar miestą, išreiškiant savo jausmus; žaisti žodžiais – eiliuoti (S. Poškus „Pasijodinėjimas“, 4 kn., p. 87); parašyti pasakojimo tęsinį (V. Žilinskaitė „Gaidžio kalnelis“, 4 kn., p. 78), sukurti kūrinio pabaigą (R. Skučaitės pjesė „Atsiprašau, slibinuk!“, 4 kn., p. 94), parašyti kreipimąsi į valdžios institucijas, sukurti įstatymą, draudžiantį naikinti kultūros paveldą.

• **Ar yra užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų?**

IV klasės lietuvių kalbos mokymo priemonėse užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš skirtingų perspektyvų yra **pakankamai**.

Kadangi IV klasėje lietuvių kalbos, literatūros, kultūros pažinimo mokoma integruotai ir ugdoma mokinių komunikacinė, socialinė, meninė ir kt. kompetencijos, tai tekstas vadovėliuose, pratybų sąsiuvinuose tarnauja holistiniam mokinio ugdymui. Pirmiausia bet kuris tekstas yra pažintinis (pažintis su istorija, geografija, etnokultūra, geolingvistika, muzika...). Antai vienas skyrius „Šaltinyje“ pavadintas „Kalbėti motinos kalba“ (4 kn., p. 66-103), kuriame pristatomas Lietuvos žemėlapis, ir siūloma mokiniams įsitikinti, ar teisingai pažymėtos rašytojų gimtinės, prašoma nustatyti, kurio rašytojo gimtinė yra arčiausiai vaikų gyvenamosios vietos. Mąstant apie gimtąją kalbą skatinama mokinio emocijų raiška, siejant jas su Lietuvos vardo tarimu (skaitomas ir analizuojamas, išjaučiamas B. Brazdžionio eilėraštis „Lietuvos vardas“).

„Pupoje“ vienas skyrius pavadintas „Dangaus aukštybės, marių platybės virve neišmatuosi“, kuriame mokiniai turi galimybę skaityti įvairių žanrų tekstus: prozos (R. Paškevičiaus laiškas „Apie dangų“, „Apie nežinią“ (3 kn., p. 64-65), poezijos (S. Poškus „Ko tik nebūna“, p. 66), dramos (A. Gudelis „Žvaigždės vaikas“, p. 76) – jau toks tekstų ta pačia tema pateikimas skatina į tą patį objektą – dangų - pažvelgti iš skirtingų pozicijų. Be to, vieni tekstai yra realistiški, kiti – fantastiniai; vienuose tiesiogiai įvardinti dalykai, kituose – reikia ieškoti perkeltinės prasmės. Apibendrinant skyrių mokinių prašoma įsivaizduoti, kad nuo vaizduojamų įvykių praėjo dešimt metų, „*Kas galėjo nutikti veikėjams? Sukurkite vaizdelį ir suvaidinkite*“ (3 kn., p. 77).

• **Ar yra užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus?**

„Šaltinyje“ yra **pakankamai** užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus.

„Pupoje“ – **nepakankamai**.

Mokiniai skatinami sugalvoti gražių, netikėtų klausimų, šmaikščių dialogų, pratęsti klausimų-atsakymų grandinę: „Šaltinyje“ - Tokių užduočių yra pakankamai: vaikų žaidimas „Ridiką rauti“ (2 kn. p. 46), lietuvių grandininė daina „Šunta boba šustinėlius“ (2 kn., p. 47). „Pupoje“ – klausimų formulavimo užduočių yra (perskaičius V. V. Landsbergio „Rudnosiuko istorijos“ (3 kn., p. 6-8) ištraukas, prašoma sugalvoti po 2 klausimus, kurių atsakymai būtinai turi būti tekste ir išnagrinėjus S. Poškaus „Australo Pitekas ir Pitekas antrokas“ (3 kn., p. 35) taip pat prašoma sugalvoti ir užrašyti 2 klausimus, o klausantis S. Poškaus eilėraščio „Ko tik nebūna“ (3 kn., p. 64) per 5 min. prašoma užrašyti kuo daugiau klausimų), tačiau tokių užduočių galėtų būti daugiau.

## 2. Kūrybos proceso ir rezultato pateikimo skatinimas

• **Ar pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, ar mokiniai mokomi tą procesą „patirti“?**

Užduočių apie kūrybos proceso etapus „Šaltinio“ mokymo komplekte yra **pakankamai**.

„Pupoje“ informacijos apie kūrybos proceso etapus yra, tačiau **nepakankamai**. Mokiniai yra skatinami tą procesą pajauti, tačiau nėra atskleista, kaip tai daryti, t. y., nėra metodikos.

Kurdamas tekstą mokinys atlieka sudėtingą darbą: sumano idėją, pasirenka temą, sudaro planą, atlieka žodyno atranką, formuluoja mintis ir jas išreiškia sakiniais, žodžiais; užrašo į juodrašį, tekstą koreguoja, tobulina, perrašo, skelbia originalų produktą. Visi šie kūrybos proceso žingsniai sistemingai teoriškai ir praktiškai išdėstyti „Šaltinio“ vadovėliuose, pratybų sąsiuvinuose. Mokymo priemonėse yra žodžio meistrų (A. Baranausko, J. Biliūno, Žemaitės, P. Mašioto, Maironio, Vaižganto, V. Krėvės, P. Cvirkos ir kt.) kūrybos perlai, o greta ir kitų autorių (kalbininkų J. Drotvino ir A. Sabaliausko, gamtininko J. Kazitėno, muziejininkės T. Mikeliūnaitės, literatūrologės V. Daujotytės, literatūros kritiko K. Urbos, kūrėjų artimųjų: J. Tumo Vaižganto sesers Marijonos, P. Cvirkos sesers ir kt.) tekstai apie šiuos kūrėjus, žiupsnelis jų asmeninio pasaulio, kelio į kūrybą. Tai leidžia mokiniams suvokti, kad minėti autoriai buvo tokie pat: ketvirtokų bendraamžiai, smalsūs, linkę į vienus ar kitus pomėgius, geros širdies, linkę bendrauti, pastebėti detales ir kūrybingi. Jų kūrybingam elgesiui ypač svarbi buvo vidinė motyvacija, kai jie kūrė ne tam, kad gautų kokį nors atlyginimą, o todėl, kad jiems buvo malonus, įdomus pats kūrybos procesas.

Mokytojo knygoje V. Plentaitė ir E. Marcelionienė teikia atskirą skyrių „Teksto redagavimo pradmenys“

(p. 33-45), kuriame mokytojai gali rasti atsakymus, kokie ketvirtokų gebėjimai redaguoti tekstą turėtų būti ugdomi, kokie galimi ugdymo būdai, kaip išvengti priešpriešos tarp formalaus rašinio ir kūrybinio mąstymo proceso.

Šitokių teorinių pagrindų pasigendama „Pupos“ komplekte, kuriame teoriniai pasakojimo bei aprašymo darbai pristatyti tezėmis, instrukcijomis. Tai perdėm didaktiška, supaprastinta.

#### • Ar yra užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą?

„Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo priemonių komplektuose yra **pakankamai užduočių**, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą.

Kadangi teksto kūrimas labai subtilus procesas, nes jį lemia mokinio gebėjimai, patirtis, interesai, teksto tipas ir kūrybos proceso tikslas, svarbus tampa pasirengimas šiam darbui. Kaip nurodoma „Šaltinio“ vadovėliuose ir Mokytojo knygoje, kaupti medžiagą, reflektuoti individualią patirtį ir ją grupuoti ketvirtos klasės mokiniai gali įvairiai: mokytojas turi atsižvelgti į mokinio pasirengimo lygį.

Individualiai vaikai gali reflektuoti praėjusių atostogų įvykius ir rengtis rašiniams tokiomis temomis: „Kaip aš kartą važiauvau dviračiu...“, „Mano pirmoji knyga“, „Mano kuprinė geležinkelio stotyje“, „Mano senelių (tėvų) tarmė“, „Mano gėlių darželis“,...

„Šaltinio“ autorės kai kurias individualias užduotis siūlo parengti poroje, grupėje: pvz., aptarti, kaip su draugais lipdė senį besmegenį, kaip ėjo į biblioteką, teatrą, kaip rinko medžiagą klasės knygai ir t.t.

Daugeliui kūrybinių rašto darbų mokiniams siūloma pasirengti grupėse ir porose, nes keli mokiniai gali pastebėti daugiau detalių paveikslų serijoje ar apžiūrėdami augalą, daiktą. Bendradarbiaudami ketvirtokai gali kurti pasakas, eiliuoti, rašyti dalykinį tekstą, kurti plakatus, reklamas, rašyti klasės taisykles, sudaryti ir iliustruoti savos kūrybos klasės knygas, leisti laikraščius, dramatizuoti (pateikti prozos tekstą dramos forma) tekstus ir kurti vaidmenis.

„Pupoje“ (3 kn., p. 88-89) tema skiriama projekto kūrimui: mokiniai skatinami kurti fantastinės kelionės aprašymus, kurie galimi panaudoti kaip konkurso ar pramoginės laidos elementai. Mokiniai skatinami kurti fantastinį filmą, realybės šou ir kt.

Primygtinio nurodymo pateikti kūrybos produktą abiejuose mokymo priemonių komplektuose nėra, yra tik skatinimas, siūlomos labai įvairios kūrybinių darbų formos.

#### • Ar kokiais nors būdais skatinama bendradarbiavimo kultūra?

**Mokymasis bendradarbiaujant** „Šaltinio“ ir „Pupos“ komplektuose, manytume, atitinka mokinių poreikius bei ugdo komunikavimo kompetenciją. Mokymo priemonių autoriai bendradarbiavimo kultūrą skatina tokiais būdais: **grupiniu darbu, darbu pagal pomėgius, darbu grupėje pagal pajėgumus, darbu poroje**. Tokių užduočių yra **pakankamai**. „Mokytojo knygoje“ daugiau orientuojama į darbą grupėse. „Šaltinio“ autorės V. Plentaitė ir E. Marcelionienė (teikia mokytojams metodinę paramą – p. 7-21) aptaria mokymosi bendradarbiaujant strategiją ir akcentuoja tokius mokymosi bendradarbiaujant ypatumus: 1) teigiamą tarpusavio priklausomybę; 2) asmeninę atsakomybę; 3) bendradarbiavimo įgūdžius; 4) tiesioginę sąveiką.

Vadovėlių ir Pratybų sąsiuviniių tekstuose pristatoma draugystės, tarpusavio pagalbos, atjautos pavyzdžiai. Mokiniai skatinami juos apmąstyti, vertinti, susieti su savo asmenine patirtimi.

Mokymo priemonių komplektuose yra tokių užduočių, kurios įmanomos atlikti tik bendru sutarimu: skaityti Simuko ir pasakotojo dialogus (P. Cvirka „Simukas“ 1 kn., p. 7); prieš vaidinant J. Avyžiaus „Daržovių susirinkimą“ (3 kn., p. 100) ar A. Liobytės „Devyniabrolė“ (2 kn., p. 84) susiskirstyti vaidmenimis, vaidinti. Arba, pasirinkus vaidinti kurią nors pasaką (lietuvių pasaka „Trys broliai, V. V. Landsbergio ir S. Ach „Arklys Dominykas ir jo bičiuliai“), siūloma mokiniams pasigaminti lėles, nes vaidinti šio amžiaus vaikams yra drąsiau pasislėpus už kaukės, tada, autorės pataria, tinka darbą diferencijuoti – vieni piešia lėles, kiti – jas iškerpa, klijuoja, dar kiti – kuria scenografiją.

### 3. Metakognityvinio mąstymo skatinimas

#### • Ar yra užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus?

Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo rezultatus „Šaltinyje“ ir „Pupoje“ yra **pakankamai**.

Visuose „Šaltinio“ vadovėliuose bei Pratybų sąsiuvinuose autorės pateikia ir ketvirtokų bendraamžių rašinių, eilėraščių pavyzdžių (2 kn., p. 36; 2 kn., p. 56; 3 kn., p. 67), kuriuos vaikai gali lyginti su savais, vertinti bei įsivertinti. „Šaltinio“ autorės Mokytojo knygoje teikia daug rekomendacijų mokytojams, kaip

reikėtų taisyti, tobulinti ir redaguoti drauge su mokiniu jo sukurtą tekstą. Ar ketvirtokai gaus tinkamus pagrindus įsivertinti bei tobulinti savo kurtą tekstą, priklauso nuo sistemingo ir tikslingo mokytojų ir mokinių darbo. Mokinio kiekvieną darbą reikia įvertinti, pastebėti mažiausius teigiamus niuansus, skatinti, kad autorius įsivertintų, apmąstytų, reflektuotų ir išsiugdytų poreikį tobulinti darbą.

## DIZAINAS IR MEDŽIAGOS PATEIKIMAS

### • Ar vadovėlio turinys pateikiamas įdomiai, išradingai, aiškiai?

„Šaltinio“ ir „Pupos“ vadovėlių mokymo turinys pateikiamas **pakankamai** įdomiai, aiškiai, išradingai. Abiejų mokymo komplektų turinys, jo struktūra atspindi pagrindinius didaktikos reikalavimus, keliamus vadovėliams. Pagrindiniai, papildomieji ir aiškinamieji tekstai vadovėliuose orientuoti į šiuolaikinės didaktikos integralumo, kontekstualumo, prasmingumo, prieinamumo, aiškumo ir vaizdumo principus. Didaktiniai elementai ir iliustracijos pateikiamos apgalvotai, motyvuotai, išradingai, aiškiai. Tekstų maketavimas originalus. Reikšminiai teksto žodžiai iškelti į paraštes: „Šaltinyje“ jie parašėje ir paaiškinti, teikiant didaktinius patarimus (...*mokytis skaityti, labai svarbu – nurašyti ir įsiminti, plėsti žodyną, gilintis į kalbos paslaptis*); „Pupoje“ vadovėlio gale įdėtas aiškinamasis tų žodžių žodynas orientuoja į mokinio savarankiškumo ugdymą ieškant informacijos.

Abiejuose mokymo komplektuose sunkesnio kirčiavimo žodžių yra paryškintas kirčiuotas skiemuo. Vadovėlių, pratybų sąsiuvinų, dalijamųjų pratimų ir testų formatas – A4, šriftas pakankamai didelis, patogus ketvirtos klasės mokiniui. Puslapio tonavimas malonus akiai, ramus. Informacijos išdėstymas puslapyje tikslingas; siekiant išvengti kartojimo, naudojamos sutartiniais ženklais.

### • Ar iliustracijos padeda suvokti informaciją, išvelgti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus?

„Šaltinio“ ir „Pupos“ mokymo komplektuose iliustracijos **pakankamai** padeda suvokti informaciją, išvelgti dalykų sąsajas bei skirtingus idėjų raiškos būdus.

Iliustracijos „Pupoje“ meniškos, vyrauja ramios, pastelinės spalvos. Jų autorius – dailininkas Jonas Liugaila. Be piešinių, vadovėlių ir pratybų sąsiuvinų komplekte gausu schemų, yra objektų ir grožinės literatūros knygų, jų autorių nuotraukų. Informacija apie kai kurių tekstų autorių knygas pateikta vadovėlių gale, tai, mūsų manymu, nėra tikslinga skatinant aktyvaus šio amžiaus tarpsnio skaitytojo ugdymą. Daugeliu atvejų iliustracijos „Pupoje“ atkartoja tekstą, puošia vadovėlį. Manytume, kad geram vadovėliui to nepakanka.

„Šaltinio“ iliustracijos tęsia ir plėtoja tekstą vaizdu. Kai kur jos netgi atstoja, pakeičia rašytinį tekstą, tuo skatindamos ir plėtodamos mokinių vaizduotę, ugdydamos jų kalbą. Šio mokymo komplekto iliustracijų autorė yra dailininkė Eglė Valiūtė. Iliustracijos labai spalvingos, meniškos, ryškios. Vadovėlyje yra schemų, daug nuotraukų, kitokiu šriftu (rankraščiu) pateikiamų tekstų (bendraamžių mokinių rašiniai). Vertinga tai, kad prie kiekvieno teksto ištraukos, kurią mokiniai skaito, kaip papildoma informacija, yra fotografuotinis knygos šaltinis. Tai skatina smalsaus skaitytojo ugdymą.

2 priedas

## 8 klasės mokymo priemonių analizė

### TEKSTŲ TURINYS

#### 1. Kūrybiškos asmenybės savybių pristatymas pateikiamuose tekstuose.

### • Ar pateikiamuose literatūriniuose tekstuose „matomos“ pagrindinių veikėjų, kaip kūrybiškų asmenybių, savybės? Kurios iš kūrybiškos asmenybės savybių išryškėja dažniausiai?

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba* („Šviesa“). Vadovėlyje kūrybiškų asmenybių savybės nepristatomos. Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių tiesiogiai atpažinti ir aptarti kūrybiškų asmenybių savybes, vadovėlyje nėra. Tačiau norėtuši atkreipti dėmesį, kad esama medžiagos, susijusios su pačių mokinių tam tikrų nuostatų formavimu. Pvz., vadovėlio įvadinėje dalyje pateikiamas mokymosi proceso aprašas, pavadintas *mokymosi žingsniais* (p. 4, I knyga). Šiame apraše mokiniai skatinami pasikliauti tomis savo savybėmis, kurios padeda patirti sėkmę, susidūrus su sunkumais ar nesėkmėmis



atkakliai ieškoti išeities. Vadovėlyje taip pat reiškiamas tinkamas požiūris į klaidas. Mokiniai skatinami klaidas laikyti natūralia ir naudinga mokymosi proceso dalimi, nes jos padeda mokytis (p. 62, I knyga). Vertinga ir kompetencijų aplanko kūrimo idėja (p. 172-173). Šiame aplanke mokiniai skatinami kaupti savo kūrybinius darbus, idėjų eskizus, mintis, juos komentuoti. Taip mokiniai skatinami gerbti ir vertinti savo pačių kūrybinius sumanymus bei sukurtus dalykus.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei („Šviesa“).* Literatūrinių tekstų pasiūla sudaro **pakankamai** galimybių mokiniams svarstyti kūrybos ir kūrėjo temas, atpažinti kūriniuose vaizduojamus kūrybingus žmones, diskutuoti apie jiems būdingas savybes. Iš esmės visas pirmas vadovėlio skyrius „Laiškai ant smėlio“ skirtas kūrybos, kūrybiškumo, įkvėpimo temoms nagrinėti ir aprašti. Tiesiogiai su kūrybos tema susijusiuose tekstuose (E. Fardžen „Panichidė“, A. Balbieriaus esė „Trobelė ant debesų“, A. A. Jonyno eilėraščius „Kūryba“, „Parabolė“) kaip esminė kūrybos, kūrybiškumo sąlyga akcentuojamas žmogaus atvirumas naujam patyrimui, pasaulio grožiui ir įvairovei. Atvirumo, noro džiaugsmingai būti ir baimės prarasti, noro turėti priešprieša įtaigiai atskleidžiama E. Fardžen apsakymo „Parnichidė“ ištraukoje. Tiesiogiai su kūrybos tema nesusijusiuose tekstuose vaizduojami žmonės, kurie laikomi keistais, kitokiais. Jie turi savitą požiūrį į gyvenimą, yra smalsūs, atviri gyvenimo įvairovei (H. Malo „Romenas Kalbri“, E. Kestneris „Skrajojanti klasė“, Š. Krič „Du mėnesiai kelio ir kt). Originalumas, vaizduotės turtingumas gali būti akcentuojamas nagrinėjant V. Krėvės apsakymą „Skerdžius“, L. M. Montgomeri knygos „Anė iš Evonlio“ ištraukas, gebėjimas susiorientuoti naujose situacijose, išvermingumas, atkaklumas – aptariant D. Defo knygos „Robinzonas Kruzas“, Homero „Odisėjos“, A. Mickevičiaus poemos „Gražina“ ištraukas. Skaitomuose tekstuose labiau išryškėja atvirumas pasauliui, naujam patyrimui, smalsumas, turtinga vaizduotė.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“).* **Nepakankamai.** Vadovėlyje galėtų būti sudaryta daugiau galimybių atpažinti ir svarstyti kūrybingų asmenybių reprezentacijas. Pateikiami skaityti tekstai sudaro galimybių atpažinti ir aptarti šias kūrybiškiems žmonėms būdingas savybes: atvirumą pasaulio grožiui (Vaižganto „Pragiedrulių“ ištraukos, Sauliaus Šaltenio apsakos „Riešutų duona“ ištraukos), turtingą vaizduotę (V. Krėvė „Skerdžius“, Servanteso romano „Išmoningas bajoras Don Kichotas Lamančietis“ ištraukos), išvermingumą, atkaklumą, drąsą rizikuoti (A. Mickevičiaus poemos „Gražina“ ištraukos, O. Proislerio knygos „Krabatas, arba treji metai užburtame malūne“ ištraukos, Č. Aitmatovo romano „Ilga kaip šimtmečiai diena“ ištraukos, L. Lauri romano „Siuntėjas“ ištraukos). Tačiau išnagrinėjus visą vadovėliuose pateiktą medžiagą (tekstus ir užduotis) matyti, kad pirmenybė teikiama literatūrologiniam skaitytojo išprusimui, į tai orientuojamasi ir pateikiant medžiagą. Tad rūpinamasi pristatyti kuo platesnę literatūros panoramą (kartais pateikiama medžiaga, ypač poezijos tekstai, atrodytų, labiau tiktų vyresniųjų klasių mokiniams), o mokinių galimybes diskutuoti apie jiems aktualią problematiką, svarstyti šiuolaikinio jauno žmogaus tapatybę, jauno žmogaus pasirinkimus yra pakankamai ribotos. Ryškiausiai reprezentuotos savybės: atvirumas pasaulio grožiui, atkaklumas, išvermingumas, drąsa rizikuoti.

## 2. Kūrybos proceso pristatymas mokymo priemonėse pateikiamuose tekstuose.

### • Ar pateikiama informacijos apie kūrinių autorių kūrybos procesą?

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“).* Informacijos apie autorių kūrybos procesą vadovėlyje nepateikiama.

*Vadovėlis Lietuvių kalba 8 („Šviesa“).* Informacijos apie autorių kūrybos procesą vadovėlyje nepateikiama.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei („Šviesa“).* Išsamios informacijos apie autorių kūrybos procesą vadovėliuose nepateikta, tačiau pateikiama grožinių tekstų ir esė, kurie siūlo svarstyti kūrybos temą. Mokiniais siūloma skaityti ir aptarti A. Balbieriaus esė „Trobelė ant debesų“, A. A. Jonyno eilėraščius „Kūryba“, „Parabolė“, S. Poškaus „Poeto gimimas“, skiriama užduotis palyginti tekstus, aptarti, kokia kūrybos, kūrėjo, įkvėpimo samprata atskleidžiama šiuose kūriniuose. Šiuos klausimus aptarti siūloma ir mokytojo knygoje. Labai gerai, kad pateiktuose tekstuose reprezentuotas skirtingas kalbėjimo pobūdis, t.y. kai kuriuose iš jų kalbama rimtai, kai kuriuose – ironizuojama. Ironiška distancija gali padėti atskleisti tam tikrus mitus, susijusius su kūrybos tema, kritiškiau pažvelgti į tam tikras grafomanystės apraiškas. Tyrimai rodo, kad ironiškus tekstus mokiniams suprasti gana sunku, tad jų nagrinėjimui reikia ypač kruopščiai pasirengti. Šiuo požiūriu S. Poškaus teksto analizei skirtuose klausimuose ironiško aspekto per menkai eksploatuojamas.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“). Išsamesnės informacijos apie autorių kūrybos procesą, išskyrus vieną kitą užuominą (p. 15, trečioji knyga) nepateikiama.*

## DIDAKTIKA

### 1. Kūrybinio mąstymo skatinimas.

- **Ar pateikiama užduočių, skatinančių mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes? Ar mokinys skatinamas jas apmąstyti, suvokti jų vertingumą?**

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“). Užduočių, skatinančių atpažinti kūrybiško žmogaus savybes ir apmąstyti jų vertingumą, nepateikiama.*

*Vadovėlis Lietuvių kalba 8 („Šviesa“). Užduočių, skatinančių tiesiogiai atpažinti ir aptarti kūrybiškų asmenybių savybes, vadovėlyje nėra. Tačiau norėtuši atkreipti dėmesį, kad esama medžiagos, susijusios su pačių mokinių tam tikrų nuostatų formavimu. Pavyzdžiui, vadovėlio įvadinėje dalyje pateikiamas mokymosi proceso aprašas, pavadintas *mokymosi žingsniais* (p. 4, I knyga). Šiame apraše mokiniai skatinami pasikliauti tomis savo savybėmis, kurios padeda patirti sėkmę, susidūrus su sunkumais ar nesėkmėmis atkakliai ieškoti išeities.*

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei (Šviesa). Vadovėlio užduotimis skatinama atkreipti dėmesį į kūrybiško žmogaus savybes, jas atpažinti, aptarti jų raišką ir suvokti šios savybės vertingumą aiškinantis pasakotojo požiūrį ir svarstant savo santykį su kalbamais dalykais. Pvz., H. Malo apysakos „Romenas Kalbri“ ištraukoje vaizduojamas ponas de Biorelis, kuris garsėja kaip didžiausias keistuolis. Pateikiant teksto aptarimo klausimus *Kas pasakoma apie jo [berniuko] sutiktą žmogų? Kodėl jis laikomas didžiausiu keistuoliu? Kokį žmogų pavadintumėte keistuoliu?* (p. 19, I knyga) atkreipiamas dėmesys į šią savybę, klausimais „*Kokį įspūdį, poveikį berniukui padaro pono de Biorelio žodžiai apie jūrą? Kodėl?, Kokią pamoką išmoksta vaikas?* (p. 21, I knyga) skatinama suvokti, jog pasakotojas laiko šią savybę vertinga. Tokių pavyzdžių, kaip anksčiau aptartas, vadovėlyje galima rasti gana daug.*

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“). Kai pateikiamuose skaityti tekstuose vaizduojamos asmenybės, turinčios kūrybiškai asmenybei būdingų bruožų, mokiniai skatinami atpažinti ir aptarti šiuos bruožus (pavyzdžiui, *Kodėl vaikinai nepriėmė meistro pasiūlymo? Kodėl jis atsisako aukoti Lyško, kodėl neišsigąsta įspėjimo, kad neteks burtų galios? Ar tai lemia Krabato bruožai? Kokie?* (p. 65, trečioji knyga)).*

- **Ar yra klausimų/užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo?**

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“). Nors vadovėlio medžiaga gana konkreti, didelę jo dalį sudaro gramatinio nagrinėjimo užduotys, kurios neišvengiamai reikalauja vienareikšmių atsakymų, tačiau akivaizdu, kad sudarant šią mokymo priemonę ieškota galimybių pateikti ir atvirojo pobūdžio užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo. Tačiau jų pateikimas vadovėlyje nėra labai tolygus: pirmojoje knygoje jų yra pakankamai, antrojoje žymiai mažiau.*

*Daugiau nei vieno atsakymo reikalauja užduotys, kuriomis prašoma išsakyti savo supratimą, nuomonę, pagrįsti savo požiūrį ir vertinimus. Pvz., *Kokią problemą iškelia autorius? Ar ji aktuali ir šiandien?* (p. 27, I knyga); *Paaiškinkite, kaip suprantate žodžio tradicija prasmę? Ką, jūsų manymu, turėjo galvoje Vaidotas Daunys sakydamas: „Be tradicijos nėra eilėraščių, žodžio, poezijos“?* (p. 35, I knyga); *Ką, jūsų manymu, lengviau pažinti, suprasti ir vertinti – išorinį ar vidinį žmogaus gyvenimą? O ką lengviau aprašyti? Atsakymą pagrįskite* (p. 47, I knyga); *Ar pritariate teiginiiui, kad mokykloje mokiniai turi kuo išsamiau susipažinti su žymių žmonių gyvenimu ir veikla? Taip? Ne? Kodėl?* (p. 68, I knyga); *Kokia pagrindinė mintis pasakoma? Ar pritariate jai?* (p. 65, I knyga).*

*Daugiau nei vieno atsakymo reikalaujančiomis laikytinos teksto kūrimo raštu užduotys, kurios skatina pateikti išplėtotus atsakymus, pvz., *Dar kartą gerai išsižiūrėkite į Marijos Cvirkienės paveikslą „Vasaros diena“. Kurie Dalios Ramonienės teiginiai apie šios tapytojos peizažo savitumą labiausiai įtikino? Kurie teiginiai labiausiai nustebino? Kuriems nepritariate ir kodėl? Į šiuos klausimus atsakykite raštu* (p. 31, I knyga). Svarbu atkreipti dėmesį, kad šia užduotimi mokiniai skatinami kvestionuoti pateikto skaityti teksto teiginius, išsakyti savo požiūrį. Tokių užduočių yra ir daugiau (pvz., *Perskaitykite Šventojo Rašto (Naujojo Testamento) skyrelius Palyginimas apie sūnų palaidūną ir Sūnaus palaidūno sugrįžimas. Perskaite bandykite įvertinti kunigo Juliaus Sasnausko interpretaciją: ji įdomi? Draži? Netikėta?**

*Šiuolaikiška?* (p. 103, II knyga). Tai labai svarbi nuostata mokinių kritiniam mąstymui ugdyti. Vadovėlyje taip pat yra užduočių, kurios skatina mokinius imtis tam tikrų kūrybinių bandymų: *Parašykite rašinį – šios smalsumą žadinančios istorijos tęsinį pagal pateikiamą planą [...]* (p. 59, I knyga); *Raskite šeimos albume peizažo nuotrauką ir ją meniškai aprašykite (sukurkite dvi pastraipas)* (p. 29, I knyga).

Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Didelę kalbos vadovėlio dalį sudaro medžiaga, skirta gramatikai aiškinti ir mokytis. Kadangi medžiaga labai konkreti, didžioji dalis užduočių reikalauja konkretaus atsakymo. Tačiau vadovėlyje esama ir atviresnio pobūdžio užduočių. Kai pateikiamas skaityti koks nors tekstas, užduodama klausimų, reikalaujančių paaiškinti savo supratimą ir argumentuoti (pvz., *Kodėl pravardžiuojamas berniukas tik tyli? Ar pritariate jam? Atsakymą pagrįskite* (p. 30, I knyga), *Kaip paaiškintumėte mintį: „mums visas pasaulis dar buvo kosmosas“ ?* (p. 100, I knyga) *Parašykite, kas gali atsitikti, jei „jaunasis Mėnulis“ vaikystėje iš savo tėvų, senelių negauna reikiamo „meilės kiekio“.* *Atsakymą argumentuokite.* ir kt. Tokio pobūdžio klausimų vadovėlyje nėra labai daug, jie užduodami kartais, bet kalbos vadovėlyje to pakanka.

Taip pat vadovėlyje pateikiama užduočių kurti įvairių tekstų. Vienos iš šių užduočių susijusios su įspūdžių ar kitokio patyrimo reiškimu, pvz., mokinių prašoma parašyti rašinį apie tai, ką jie patyrė pirmą kartą važiuodami traukiniu, skridami lėktuvu, plaukdami baidarėmis ar pan. Pasakodami mokiniai turi stengtis pavartoti sinonimų, palyginimų ir kitų meninės raiškos priemonių (p. 99, I knyga), sukurti įtikinimo tekstą – pasirinktos knygos pristatymą „Dar niekas taip neskatino būti savimi“ (p. 29, II knyga), parengti kelionių po Lietuvą dienoraštį, aprašyti savo įspūdžius, iliustruoti (p. 83, II knyga), perskaityti rašytojo G. G. Markeso atsisveikinimo laiško bičiuliams ištrauką, pasirinkti kurį nors iš sakinių, apmąstyti juo išsakomą mintį ir parašyti laišką bičiuliui (p. 84, II knyga). Kita grupė užduočių susijusi su išmone grįstų tekstų kūrimu. Pvz., mokinių prašoma pasirinkti penkis aplinkos objektus ir remiantis tikru ar tariamu jų panašumu į kurį nors daiktą ar reiškinį parašyti metaforiškų žodžių junginių, pasirinkti vieną metaforišką junginį ir parašyti juo grįstą pasakojimą (pavyzdys pateiktas) (p. 105, I knyga), dirbant grupėmis sugalvoti apsakymo siužetą, sudaryti minčių žemėlapi (p. 141, II knyga); pamėginti įsivaizduoti, kas tądien nutiko Pirmadieniui, ir parašykite pasakojimo tęsinį (p. 147, II knyga), sukurti pasakojimą „Aš gimiau“ (p. 156 – 157, II knyga).

Vertinant teksto kūrimo užduotis norėtuši atkreipti dėmesį į tai, kad kai kurios užduotys nėra pakankamai apibrėžtos tikslo požiūriu. Pvz., *Sukurkite dalykinio stiliaus tekstą, tinkamai pavartodami pusdalyvius* (p. 61, II knyga), *Sukurkite pastraipą, joje pavartokite kuo daugiau priedėlių. Pasvarstykite, ko priedėliai suteikia tekstui* (p. 99, II knyga), *Sukurkite tekstą, pavartodami kuo daugiau aplinkybių <...>* (p. 111, II knyga), *Sukurkite dialogą, pavartodami kuo daugiau kreipinių p. 115, II knyga*). Akivaizdu, kad šiomis užduotimis mokiniai skatinami vartoti tam tikras konstrukcijas. Tačiau lieka neaišku, kokio tikslo siekiama konkrečiu tekstu, pastraipa ar dialogu. Konstrukcijų vartojimas darosi savitiksliis, o užduotis, kuri gali būti iš esmės tinkama kūrybiniam mąstymui ugdytis, netenka savo veiksmingumo. Kalbinė veikla, kurios skatinami imtis mokiniai, turi turėti aiškų tikslą. Tik tokiu atveju mokinys mokysis veiksmingai ir kūrybingai vartoti kalbą. Apibrėžtumo trūksta ir kai kurioms užduotims, kurios skatina mokinius aptarti vieni kitų darbus. Pvz., *Naudodami aplinkos aprašymo elementus, parašykite trumpą pasakojimą apie pasirinktus daiktus. Perskaitykite pasakojimą klasės draugams. Aprašymo elementus aptarkite* (p. 162, II knyga), *Susiskirstykite grupėmis. Perskaitykite pasakojimą grupės nariams, pasakykite savo nuomonę, išklausykite kitų vertinimus ir atsižvelgdami į pasakytas mintis tekstą patobulinkite* (p. 105, I knyga). Užduotys skatina mokinius teikti atsaką, tačiau kokius kriterijus taikyti, nenurodyta. Kokį atlikimą laikysime geru? Koks svoris čia tenka pastangoms siekti originalumo, raiškos savitumo, lieka neaišku. Galima daryti prielaidą, kad mokinių pastabos, kurias jie pateiks vieni kitiems, gali stokoti specifiškumo, būti labai bendro vertinamojo pobūdžio (patiko – nepatiko).

Taigi, galima teigti, kad vadovėlyje esama pakankamai kūrybinio pobūdžio užduočių, tačiau siekiant veiksmingesnio ugdymo, kai kurias iš jų ugdymo procese reikėtų konkretinti, įvardijant aiškesnius kalbos vartojimo tikslus ir atliktų užduočių vertinimo kriterijus.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei* (Šviesa). Vadovėlyje klausimų ir užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo, yra pakankamai. Iš esmės aptariant kiekvieną skaitinį pateikiama tokių klausimų. Vieni iš jų prašo išsakyti savo tam reakcijas (*Kokių minčių Jums sukelia dvi paskutinės [eilėraščio] eilutės? Kokią būseną, jauseną jos išreiškia?* (p. 11, I knyga), kiti skatina išsakyti savo supratimą, požiūrį,

vertinimą (*Kas yra kūrėjas, kūryba? Ar kiekvienas gali kurti? Ar visus aplanko įkvėpimas?* (p. 9, I knyga); *Remdamiesi tekstu pasamprotaukite, kada pradedama kurti* (p. 17, I knyga); *Kodėl motina verkia? Kaip vertinate jos pasiryžimą išsiskirti su sūnumi?* (p. 27, I knyga); *Ar ir šiais laikais mokytojams turėtų būti svarbiausia „pasiiekti, kad vaikai sakytu, ką iš tikrųjų galvoja? Kodėl?* (p. 39, I knyga); *Kaip jūs manote, kuo praradimai yra svarbūs gyvenime? Ką atrandame praradę? Ar Jums teko patirti panašių išgyvenimų?* (p. 76, I knyga); *Kaip vertinate šaulio poelgį? Savo atsakymą pagrįskite* (p. 72, II knyga); *Kaip jūs vertinate tokį Trežer poelgį? Ar tai buvo vienintelė išeitis?* (p. 95, II knyga).

Taip pat šiam užduočių blokui priskirtinos ir nedidelės apimties kūrybinio pobūdžio užduotys: remiantis informacinės žinutės turiniu sudaryti novelės planą, sugalvoti jai pavadinimą ir sukurti trumpą, netikėtą pabaigą (p. 85, I knyga), sukurti glaustą pasakojimą su netikėta atomazga (p. 109, II knyga), sukurti miniatiūrą (p. 137, II knyga), humoreską (p. 147, II knyga), parašyti samprotavimo rašinį nurodyta tema (p. 95, II knyga). Tokio pobūdžio užduočių pateikiama beveik po kiekvieno skaitinio aptarimo.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei* („Šviesa“). Vadovėlyje pateikiama pakankamai užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo. Mokiniai skatinami išsakyti savo įspūdžius (*Savarankiškai perskaitykite Miškinio eilėraštį „Elegantiškai sninga“ ir pasidalykite įspūdžiais: kuo jis Jums gražus, kuo neįdomus? Kas Jums suvokiama, o kas ne? Kokie jo pagrindiniai motyvai* (p. 155, pirmoji knyga) *Kokius jausmus ir mintis sužadina dramos pabaiga? Ar galėjo įvykiai baigtis kitaip? Kas tada pasikeistų? Kokį įspūdį sukelia paskutiniosios replikos?* (p. 194, pirmoji knyga)). Daugiau nei vieno atsakymo reikalauja užduotys, reikalaujančios interpretuoti skaitomus tekstus (*3 ir 4 posme, sakytum, tarp žemės ir dangaus išnyra Rūpintojėlio skulptūra. Kokia jos prasmė, paskirtis šio eilėraščio pasaulyje? Atsakydami žinokite, jog tas prasmes galima aiškinti įvairiai, jų yra ne viena* (p.168, antroji knyga), išsakyti savo požiūrį, vertinimą (*Kurio veikėjo nuostatos, Jūsų manymu, labiausiai išreiškia autorės poziciją? Koks Jūsų pačių požiūris į Klaros Giulos poelgį? Koks sprendimas, išeitis, Jūsų nuomone, būtų teisinga?* (p. 77, antroji knyga)). Nors klausimų, skatinančių daugiau nei vieną atsakymą yra nemažai, norisi atkreipti dėmesį, kad jie pateikiami klausimų blokuose, kuriuose dominuoja analizės klausimai, reikalaujantys gana apibrėžto atsakymo. Ir pastarųjų klausimų yra gana daug. Tad galima numanyti tam tikrą grėsmę, kad diskusiniams klausimams aptarti pamokose gali nelikti laiko. Atkreiptinas dėmesys ir į kitą dalyką. Nagrinėjant užduotis susidaro įspūdis, kad pateikiant tautosakos ir literatūros klasikos tekstus kartais pernelyg primygtinai stengiamasi formuoti „teisingą“ požiūrį. Pavyzdžiui, prie liaudies dainų aptarimo užduočių pateikiamas toks komentaras: *„Melodija išties svarbi liaudies dainai. Perskaičius „Rūta žalioj“ tekstą, galbūt kai kam toptelėjo mintis, kad jis nuobodus, primityvus, negražus... O būtų teisingiau sakyti [paryškinta cituojant], jog jis santūrus, jausmai išreikšti užuominomis, per detales, taupiai. Bet vis dėlto labiausiai jausmas išsiskleidžia melodijoje* (p. 132, pirmoji knyga). Tokia atvira didaktika vargu ar paveiki. Pristatant šiuolaikinės literatūros tekstus laikomasi atviresnės pozicijos, daugiau erdvės spręsti paliekama pačiam skaitytojui.

• **Ar yra užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinų, su mokinių asmenine patirtimi?**

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba* („Šviesa“). Vadovėlyje pateikiama pakankamai užduočių, skatinančių atrasti ryšius, sąsajas tarp kūrinų. Vadovėlyje pateikiama užduočių, kuriomis prašoma palyginti tekstus turinio (*Kokia tema ir pagrindinė mintis bendra visiems tekstams?* (p. 52, I knyga) ir stiliaus (*Nurodykite bent 2 požymius, patvirtinančius, kad šie tekstai – vieno stiliaus kūriniai* (p. 107, I knyga) aspektais. Taip pat prašoma palyginti tekstą ir iliustraciją (*Tekstas iliustruotas nuotrauka. Aprakite, kaip ši nuotrauka susijusi su tekste minimais dalykais. Ar jūs taip pat pavadintumėte ir iliustruotumėte tekstą? Pagrįskite.* (p. 58, II knyga)) arba palyginti dailės kūrinius (*Povilą Puziną menotyrininkai vadina impresionistu. Prisiminkite dailininkės Marijos Cvirkienės peizažų (žr. p. 29-30) savitumą. Palyginkite šių dailininkų impresionistų paveikslus. Kokių panašumų ir skirtumų išvelgiate?* (p. 39, I knyga), taip pat pateikiama užduotis E. Gombricho knygoje „Meno istorija“ susirasti nurodytus paveikslus ir aptarti jų panašumus ir skirtumus (p. 38, I knyga)).

Atkreiptinas dėmesys, kad vadovėlyje galėtų būti daugiau užduočių, kurios skatintų pačius mokinius rasti lygintinus tekstus, sieti vadovėlyje siūlomų skaityti tekstų idėjas su savarankiškai skaitomais tekstais ar kitų meno sričių kūriniais.

Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių išvelgti sąsajas, vadovėlyje iš esmės

nepateikiama, išskyrus kelis atvejus, kai mokiniai skatinami pasiremti savo patirtimi. Pvz., perskaičius tekstą apie tylos retoriką, mokinių prašoma parašyti, kokią tylą yra tekę patirti jiems: sutikimo, abejingumo, protesto, o gal užsispyrėlio tylėjimą? (p. 36, I knyga).

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei („Šviesa“)*. Vadovėlyje yra pakankamai užduočių, skatinančių mokinius lyginti tekstus. Galima sakyti, kad vadovėlyje matyti akivaizdžios pastangos pateikti mokiniams tekstų, kuriuos jie galėtų lyginti. Tokių užduočių galima rasti beveik kiekviename vadovėlio skyriuje. Pvz., *Kokia bendra tema sieja Alio Balbieriaus „Trobelę ant debesies“ ir Sigito Poškaus „Poeto gimimą“*. *Apibendrinkite, kokia kūrybos, kūrėjo, įkvėpimo samprata atskleidžiama šiuose kūriniuose. Kas įkvepia kūrėjus?* (p. 54, I knyga) *Palyginkite Sigito Poškaus „Poeto gimimo ir Vytauto V. Landsbergio „Rudnosiuko istoriją“ veikėjus. Kuo jie įdomūs, saviti, keisti? Kokia jų kalba? Raskite ironijos pavyzdžių.* (p. 57, I knyga), *Perskaitykite Janinos Degutytės eilėrašį „Mėlynas vakaras“*. *Kuo jis artimas skaitytam Antano Ramono apsakymui? Kuo nuo jo skiriasi?* (p. 69, I knyga) *Kokia tema, koks motyvas sieja visus tris eilėraščius?* (p. 31, II knyga), *Kokios vertybės atskleidžiamos abiejuose tekstuose? Kuo jos svarbios šiandien?* (p. 75, II knyga). Taip pat vadovėlyje yra pateikiama užduotis palyginti skirtingų meno sričių kūrinius: filmą, spektaklį ir literatūros kūrinį (*1974 metais Lietuvos kino studijoje [pagal Kazio Borutos romaną „Baltaragio malūnas“ sukurtas muzikinis filmas „Velnio nuotaka“ [...]. Pažiūrėkite filmą klasėje (trukmė – 75 min.) ar namie ir palyginkite su skaitytomis romano ištraukomis. Kaip filme interpretuojami romano įvykiai, veikėjai? Kas jums labiau patiko – knyga ar filmas? Kodėl?* (p.167, I knyga)), *Peržiūrėkite pasirinktą dramos inscenizaciją (teatro spektaklį) ar ekranizaciją (kino filmą) ir papasakokite bendraklasiams, kaip režisierius interpretuoja tragedijos įvykius* (p. 145, II knyga), *klasikinę baladę ir roko operą (Gal teko matyti ir girdėti kompozitoriaus Roko Radzevičiaus ir poeto Rimvydo Stankevičiaus roko operą „Jūratė ir Kastytis“ [...]? Kuo ši opera moderni? Kuo tradicinė?* (p. 137, II knyga)).

Atkreiptinas dėmesys, kad vadovėlyje galėtų būti daugiau užduočių, kurios skatintų pačius mokinius rasti lygintinus tekstus, sieti vadovėlyje siūlomų skaityti tekstų idėjas su savarankiškai skaitomais teksta ar kitų meno sričių kūriniais.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“)*. Vadovėlyje pateikiama pakankamai užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinių, su asmenine mokinių patirtimi. Mokiniai skatinami palyginti du to paties žanro tekstus (*Palyginkite Jono Aisčio „Peizažą“ su Prano Vaičiūčio „Yra šalis, kur upės teka...“*, *raskite panašumų ir skirtumų* (p. 158, pirmoji knyga), skirtingų žanrų ir rūšių tekstus (*Palyginkite pasakos ir dramos (pjesės) veikėjus. Kurių iš pasakos veikėjų paveikslai yra išplėtoti, pakeisti? Kurie veikėjai nauji, dramaturgės sugalvoti* (p. 173, pirmoji knyga), komentuoti idėjines sąsajas (*Louesos Lauri – „Siuntėjas“ – jo idėja – siejasi su Čingizo Aitmatovo romano „Ilga kaip šimtmečiai diena“ ištrauka. Paaiškinkite tas sąsajas* (p. 144, trečioji knyga), palyginti skirtingų meno sričių kūrinius (*Galbūt matėte Kęstučio Antanėlio, Sigito Gedos ir Eimunto Nekrošiaus sukurtą roko operą „Meilė ir mirtis Verenoje? Arba Oskaro Koršunovo spektaklį „Istabioji ir gaudžioji Romeo ir Džiuljetos istorija“? Pasidalykite išpūdziais. Kas jums dabar, atidžiau susipažinus su Šekspyro tragedija, atrodo nauja, kitaip* (p. 220, antroji knyga). Taip pat mokiniai skatinami sieti nagrinėjamus dalykus su asmenine ar skaitytojo patirtimi (pavyzdžiui, aptarus liaudies dainas skiriama tokia užduotis: *Pasvarstykite apie brolio ir sesers santykius šiuolaikinėje šeimoje remdamiesi savo ir artimųjų patirtimi. Gal prisimenate literatūros kūrinių, kuriuose brolis ir sesuo yra pagrindiniai herojai* (p.133, pirmoji knyga); *Sekmos Lagerliof romaną „Portugalijos karalius“ gvildena vieną iš amžinųjų literatūros temų – tėvų ir vaikų santykius. Kokių dar kūrinių šia tema esate skaitę* (p.77, antroji knyga)).

- **Ar yra užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais?**

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“)*. Užduočių, skatinančių pristatyti savo idėjas, yra, tačiau jų galėtų būti daugiau ir įvairesnių. Vadovėlyje yra kelios tokio pobūdžio užduotys. Mokiniai skatinami pristatyti galimą verslo planą (*Dirbkite trise ar keturiese. Kiekviena grupė nutarkite, kokį verslą galėtumėte pradėti savo mokykloje, kad jis būtų pelningas ir galėtumėte užsidirbti pinigų. Pasirenkite įtikinamai paaiškinti tokio verslo patrauklumą, plėtros galimybes* (p. 65, I knyga)), parengti interviu (*Su keliais draugais susitarkite, su koku žmogumi (sportininku, dainininku, žurnalistu ar kt.) norėtumėte susitikti. Sugalvokite ir parašykite jam 5 klausimus. Gal toks susitikimas būtų įdomus visai klasei? Parašykite išsirinktą žmogui laišką su klausimais [...]. O gal sulauksite atsakymo? Turėtumėte*

*medžiagos mokyklos sienlaikraščiu.* (p. 109, I knyga), parašyti poleminių rašinių (p. 77, I knyga), pasirengti ir dalyvauti diskusijoje (p. 133, I knyga).

Mokiniai veiksmingai ugdomi kalbinius ir kūrybinius gebėjimus tada, kai užduotys būna autentiškos, t.y., kai mokiniai turi savo idėjas pristatyti realiose situacijose realioms adresatams. Tada natūraliai išskyla poreikis kurti kuo veiksmingesnį sakinį ar rašytinį tekstą, kuo veiksmingiau ir išradingiau vartoti nekalbinės raiškos priemones. Tokių užduočių realizavimas, be abejo, įmanomas tik ugdymo procese, tačiau mokymo priemonėse galėtų būti tokių užduočių idėjų.

Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Vadovėlyje kartais pateikiama užduočių, skatinančių mokinius pristatyti savo idėjas. Pvz., mokinių prašoma pasirengti pristatyti visus metus vykdytą projektą (p.170 – 172, I knyga). Jie skatinami parengti pateiktą arba plakata, koliažą. Taip pat mokiniai skatinami surengti kompetencijos aplankų parodą ir parodyti draugams savo įdomiausius, originaliausius darbus, papasakoti, kaip juos kūrė (p. 172-173, I knyga). Tokios užduotys tikrai vertingos ir kalbinių, ir kūrybinių gebėjimų ugdymuisi. Tačiau jų vadovėlyje turėtų būti daugiau ir įvairesnių. Atkreiptinas dėmesys, kad skyrelyje, skirtame kalbėjimo strategijoms, yra išsamus aiškinimas, kaip pasirengti kalbai, yra užduočių, skirtų nagrinėti kitų pasakytas kalbas, tačiau nėra užduočių patiems pasakyti įtikinimo ar informacinę kalbą (p.74-79). Užduotį pasakyti įtikinimo kalbą randame tik gerokai vėliau, antroje knygoje. Vadovėlyje pasigendama kalbėjimo tikslų, situacijų, realių ar įsivaizduojamų adresatų, taip pat ir idėjų pristatymo būdų įvairovės.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais, vadovėlyje pateikiama pakankamai.

Vadovėlyje pateikiama gana išsamiai knygos pristatymo rengimo užduotis (p.62, I knyga). Mokiniai skatinami pasirinkti pristatymo formą (koliažas, plakatas, pateiktis). Taip pat vadovėlyje pateikiama ilgalaikė (trunkanti visus mokslo metus) projekcinė užduotis „Gimtinė pro rasos lašą“, kurios rezultatus siūloma pristatyti klasės draugams ir apibendrinti juos sudarant klasės knygą „Laiškas gimtinei“. Projekto metu mokiniams buvo siūloma atlikti įvairiausių užduočių: sukurti klasės albumą – nuotraukų seriją „Gamtos laiškai“ (p. 6, I knyga), pagal pasirinktą nuotrauką parašyti laišką – miniatiūrą (p. 64, I knyga), sukurti legendą (p. 108, I knyga), dirbant grupėmis sudaryti kelionės maršrutą ir parengti lankstinuką (p. 4, II knyga), surengti virtualią kelionę ir viktoriną (p. 66, II knyga).

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pristatyti savo idėjas įvairiais būdais, nepakanka. Daugiausia pateikiama rašto užduočių: sukurti rašinį (*Pasirenkite ir parašykite rašinį viena iš siūlomų temų* (p. 143, pirmoji knyga)) pasakojimą ([...] *sukurkite pasakojimą „Kai(p) aš gimiau“* (p.52, antroji knyga), autocharakteristiką, savianalizę (p. 138, antroji knyga), novelę apie keistą žmogų (p. 66, antroji knyga), parašyti dramatinę pasaką (*Pasirinkite kokią nors liaudies pasaką arba jos epizodą ir inscenizuokite, t.y. parašykite dramatinę pasaką* (p. 194, pirmoji knyga)). Kitokio pobūdžio užduočių pavyko rasti vos vieną kitą (surengti pokalbį (*Surenkite pokalbį apie tėvų ir vaikų santykius, parašykite rašinį pačių suformuluota, sukonkretinta temą [...]* (p. 77, antroji knyga), įsivaizduoti, koks galėtų būti nurodytos kūrinio scenos kinematografinis sprendimas (p. 49, pirmoji knyga)). Atkreiptinas dėmesys, kad mokiniai jokiais būdais neskatinami sukūrus darbus pateikti vieni kitiems ar platesnei auditorijai. Siekiant sudaryti palankesnes sąlygas kūrybinių gebėjimų plėtotei, reikėtų pateikti didesnę užduočių įvairovę, akcentuoti, kam ir kokių tikslu idėjos turėtų būti pristatomos.

#### • Ar yra užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų?

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš skirtingų perspektyvų, vadovėlyje yra pakankamai. Vienos iš jų prašo imtis skirtingų vaidmenų. Perskaičius sakmę „Šuns laiškas“ skiriama užduotis grupėms: *I grupė – sukurkite šuns laišką Dievui. Šuo apeliuoja į Dievo gailestingumą, sąžinę, jausmus, aprašo varganas gyvenimo sąlygas, skurdžių aplinką, prašo pelnytai geresnio gyvenimo ir pan. II grupė – parašykite pelės laišką Dievui. Pelė samprotauja apie susiklosčiusią padėtį, aiškina, kodėl ji be kaltės kalta, apeliuoja į Dievo teisingumą, siūlo problemos sprendimo būdus* (p. 22, I knyga); perskaičius K. Borutos romaną „Baltaragio malūnas“ siūloma organizuoti literatūrinį teismą, kuriame mokiniai raginami imtis įvairių vaidmenų: kaltinamojo, kaltintojų, advokatų, liudytojų. Pasiskirstę vaidmenimis jie turi surengti teismo posėdį. Kiekvienas jame turi pasakyti kalbą: kaltinamąją arba ginamąją (p. 133, I knyga).

Yra užduočių, skatinančių atpažinti ar numatyti skirtingas to paties reiškinių interpretacijas, vertinimus, svarstyti galimas šių skirtingų vertinimų priežastis (*Tekste pasakomos ir aiškinamos trys nuomonės apie tai, kas laimėjo Žalgirio mūšį. Parašykite, kuriai nuomonei pritariate jūs ir kodėl? Būtų gerai, kad rastumėte daugiau argumentų savo nuomonei pagrįsti* (p. 75, I knyga); [...] *Paaiškinkite, kodėl apie ketvirtosios vietos laimėtojus čia kalbama pirmiausia. O kaip tuos faktus pateiktų, pvz., Lenkijos, Azerbaidžano žurnalistas? (p. 24, I knyga); Kaip manote, ar tą patį paveikslą kitas žmogus aprašytų lygiai taip pat? Kodėl? (p. 39, I knyga); Kaip manote, kuo skirtingi mokslininkų ir romantikų tekstai apie Marsą? (p. 94, I knyga).*

Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, vos viena kita. Viena iš jų skatina mokinius nagrinėti ir aiškintis, kaip apie tą patį objektą skirtingai kalbama skirtingo stiliaus tekstuose. Tai suvokimo ir nagrinėjimo užduotis. Tokio pobūdžio produkavimo užduoties rasti nepavyko.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, yra pakankamai. Vadovėlyje pateikiamos trejopo pobūdžio užduotys, skatinančios pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų. Vienos iš jų prašo perpasakoti istoriją kito veikėjo vardu. Pvz., perskaičius ir aptarus A.Toigo eilėraštį – maldą „Pelės maldos“ siūloma tokia užduotis: *Pasirinkite jums mielą gyvūną ir sukurkite jo maldą. Pamąstykite, ko prašytumėte, apie kokius svarbiausius dalykus norėtumėte pakalbėti* (p. 87, I knyga), perskaičius ir aptarus S. Hartmano, T. Hertnerio paveikslėlių knygos „Aš ir mano žmogus. Trumpi katino pasakojimai“ ištrauką „Žiūrėnė“, kurioje pasakojama katino vardu, mokiniams siūloma tokia užduotis: *Papasakokite (perkurkite) šį knygos skyrių pakeisdami pasakotoją. Pasirinkite, kieno vardu kalbėsitė: žiūrėnės ar šeimininko* (p.91, I knyga), perskaičius K. Skalbės pasaką „Geltonoji paukštė“ mokiniai taip pat raginami perkurti pasirinktą literatūrinę pasaką papasakojant ją pasirinkto veikėjo vardu (p. 119, I knyga).

Kiek kitokio pobūdžio užduotis pateikta perskaičius A.Frank „Dienoraščio“ ištraukas. Čia prašoma pasirinkti kontekstą ir vaidmenį ir parašyti dienoraštį: *Pasirinkite iš istorijos pamokų įsiminusį Lietuvos praeities įvykį. Įsivaizduokite, kad esate to įvykio liudytojas. Rašykite dienoraštį – atskleiskite savo išgyvenimus, jausmus, patirtį* (p. 85, II knyga). Dėl šios užduoties kyla tam tikrų abejonių. Ar tikrai mokiniams bus lengva parašyti apie įsivaizduojamus išgyvenimus, patirtį, kai kontekstas pernelyg menkai pažįstamas? Tačiau tokios užduotys labai tiktų nagrinėjant skaitomus tekstus. Parašyti vieno ar kito veikėjo dienoraštį, papasakoti vaizduojamas situacijas skirtingų veikėjų vardu pravartu dėl to, kad mokiniai gali geriau suvokti skirtingas perspektyvas, interesus, požiūrius, geriau suvokti konfliktų esmę, vaizduojamas psichologines būsenas. Tačiau tokio pobūdžio užduočių aptariant tekstus nepateikiama. Literatūros vadovėlio medžiaga tokio pobūdžio užduotims pateikti daug palankesnė nei kalbos vadovėlio, tad literatūros vadovėlyje galbūt galėtų būti ir daugiau.

Vadovėlyje tai pat pateikta užduotis apie tą patį objektą „pamatyti“ ir apie jį parašyti imantis skirtingų vaidmenų. Mokiniams siūloma pasidalyti į dvi grupes ir parašyti rišlų tekstą apie jūrą, kaip apie ją rašytų mokslininkai geografs ir kaip – menininkai (p. 27, I knyga).

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, nepakanka. Išskyrus vieną kitą analizės klausimą, raginantį įžvelgti skirtingus požiūrius, išsakytus skaitomuose tekstuose (pavyzdžiui, *Ginče išryškėja skirtingi požiūriai į mišką. Kokiais žodžiais tas pozicijas galėtumėte nusakyti? Kurį požiūrį Jūs palaikote? Ar kategoriškai palaikote? Pagrįskite* (p. 96, pirmoji knyga)) daugiau tokio pobūdžio užduočių nepateikiama.

#### • Ar yra užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus?

Vadovėlis *VIII klasei Lietuvių kalba* („Šviesa“). Vadovėlyje yra kelios užduotys, kuriomis mokiniams siūloma formuluoti klausimus, tačiau tokių užduočių turėtų būti daugiau. Vadovėlyje pateiktas nedidelės apimties skyrelis „Mokomės klausti“, kuriame klausinėjimas pristatomas kaip mokymosi būdas, raginama įveikti baimę klausti, paaiškinamos grįžtamojo ryšio ir tikslinamųjų klausimų sąvokos. Mokiniams skiriama užduočių patiems suformuluoti klausimų: *Susitarę pažiūrėkite filmą (ar vieną televizijos laidą). Su suolu draugu sugalvokite tris klausimus jų kūrėjams [...] (p. 140, I knyga), Pasirenkite knygų aptarimo pamokai. Grupelėmis sugalvokite penkis klausimus, į kuriuos turėtų būti atsakoma pristatant knygą* (p. 140, I knyga). Atkreiptinas dėmesys, kad mokiniams pristatyti klausimai atlieka procedūrinę funkciją. Dalykų esmei aiškintis, mokymuisi svarbūs aiškinamieji klausimai nepristatyti.

Vadovėlyje pavyko rasti dar dvi užduotis, kur mokiniai raginami formuluoti klausimus: rengiantis interviu (*Su keliais draugais susitarkite, su kokių žmogumi (sportininku, dainininku, žurnalistu ar kt.) norėtumėte susitikti. Sugalvokite ir parašykite jam 5 klausimus[...]*) (p. 109, I knyga) ir pildant vadovėlio vertinimo anketą (*Papildykite vadovėlio vertinimo anketą. Parašykite, kokius dar klausimus į ją įtrauktumėte?*) (p. 92, I knyga).

Gebėjimas kelti klausimus yra viena iš savarankiško mokymosi prielaidų. Šis gebėjimas turėtų būti ugdomas sistemingiau.

Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių mokinius kelti klausimus, vadovėlyje yra akivaizdžiai per mažai. Viena vadovėlio skyrelyje (p. 62-67, I knyga) mokiniams paaiškinamos tikslinamųjų ir aiškinamųjų, uždarytųjų ir atvirųjų klausimų sampratos, esama pratybių, kuriose mokiniai skatinami formuluoti klausimus. Tačiau vėliau vadovėlyje užduočių, kurios skatintų pačius mokinius kelti klausimus, nepateikiama.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus, vadovėlyje yra nepakankamai. Vadovėlyje pateikiama vienintelė užduotis pažaisti psichologinį žaidimą „Klausimas sienai...“ (remiamasi skaityto teksto situacija). Kiekvienas mokinys lapelyje užrašo jam svarbų klausimą, klausimai sumetami į dėžutę, jie traukiami ir kartu mėginama į juos atsakyti (p. 101, II knyga).

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus, nepakanka. Vadovėlyje pavyko rasti tik vieną situaciją, kur mokiniai raginami kelti teksto numatymo klausimus (*Ką jau žinojote apie Saugotoją, kas dabar paaiškėjo? Ką dar rūpėtų sužinoti? (Sugalvoje užrašykite klausimus – gal rasite atsakymus perskaitę tolesnes kūrinio ištraukas*) (p.120, trečioji knyga). Gebėjimas kelti klausimus yra viena iš savarankiško mokymosi, kūrybinio mąstymo prielaidų. Šis gebėjimas turėtų būti ugdomas sistemingiau.

## 2. Kūrybos proceso ir rezultato pateikimo skatinimas

- **Ar pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, ar mokiniai mokomi tą procesą „patirti“?**

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba* („Šviesa“). Informacijos apie kūrybos proceso etapus pateikiama nepakankamai. Vadovėlyje yra paaiškinimų, kaip komponuojamas žmogaus aprašymas (p. 43, I knyga), kaip turi būti argumentuojama (p. 66, 73, I knyga), tačiau šie paaiškinimai iš esmės yra nuorodos, kaip pateikti turinį. Šiek tiek išsamiau aprašytas poleminių rašinio rašymo procesas (p. 77-78, I knyga). Tačiau procesas nėra išbaigtas, nėra refleksijos etapo, nepateikiama patarimų, kaip spręsti rašymo proceso metu išylančias rašymo problemas. Paaiškinimai, kaip turi būti rengiamasi diskusijai ir kaip ji turi vykti (p. 132-133, I knyga) labiau orientuoti į procesą, skiriama ir refleksijos užduotis: *Parašykite rašinį Ką patyriau diskutuodamas arba Ką suvokiau, stebėdamas diskusiją.*

Nuoseklių pratybių, kurios sudarytų mokiniams galimybę patirti patį procesą nėra. Visi aukščiau aptarti atvejai susiję su dalykinio rašymo ar kalbėjimo situacijomis. O kaip turėtų būti elgiamasi imantis atviresnio pobūdžio kūrybinių bandymų? Kokios tada turėtų būti taikomos idėjų paieškos, planavimo strategijos? Tokio pavyzdžio vadovėlyje nepateikta.

*Vadovėlis Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Informacijos apie kūrybos proceso etapus, užduočių, skatinančių įsitraukti į kūrybos procesą vadovėlyje yra, tačiau joms stinga išplėtojimo. Vadovėlyje išsamiai aprašytas pasirengimo kalbai procesas (p. 74-76, I knyga), tačiau užduočių pasirengti kalbai ir ją pasakyti nėra.

Vadovėlyje pateiktas išsamus pasakojimo sandaros aprašas, pateikiama pasakojimo schema, mokiniai skatinami suplanuoti ir parašyti rašinio juodraščių, aprašyti juos su draugais: *Parašykite pasakojimo „Aš gimiau ...“ juodraščių. Pasiskirstę grupėmis pasakojimų juodraščius perskaitykite vieni kitiems ir aprašykite. Atsižvelgdami į pastabas, pasakojimą patobulinkite ir perskaitykite klasei* (p. 157, II knyga). Užduotis būtų veiksmingesnė ir „procesualesnė“, jei mokiniams būtų pateikti aptarimo kriterijai, jei mokiniai būtų skatinami kalbėtis apie tai, kokių sunkumų jiems kilo rašant, kaip jie tuos sunkumus sprendė.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei* („Šviesa“). Vadovėlyje siūlomas aiškus mokymosi proceso modelis, yra pakankamai užduočių, skatinančių jį taikyti.

Kiekvieno vadovėlio skyriaus pabaigoje yra poskyris „Minčių paštas“. Šiame poskyryje mokiniams pateikiami tokie mokymosi žingsniai: *Apmąstykite tikslą; Suplanuokite, ką, kada ir kaip darysite; Kryptingai veikite; Įvertinkite savo veiklos rezultatus.* Nuosekliai šią mokymosi žingsnių metodiką



mokiniais siūloma pritaikyti kelis kartus: ja remdamiesi mokiniai rengia knygos pristatymą (p. 63, I knyga), projekto pristatymą (p. 172, II knyga), rašo charakteristiką (p. 107, I knyga), samprotavimo rašinį (p. 114, II knyga), lygina du kūrinis nurodytu aspektu (p. 175, I knyga), mokosi kurti minčių žemėlapi siekdami išnagrinėti veikėjo paveikslą ir jo kūrimo būdus (p. 64 II knyga). Taigi šiuos mokymosi žingsnius mokiniai skatinami taikyti pakankamai dažnai, tačiau visais atvejais užduotys susijusios su dalykiniu rašymu ar kalbėjimu, kurie remiasi gana algoritmiška veikla. O kaip turėtų būti elgiamasi imantis atviresnio pobūdžio kūrybinių bandymų? Tokio pavyzdžio vadovėlyje nepateikta.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“).* Informacijos apie kūrybos proceso etapus vadovėlyje nepateikiama, mokiniai nemokomi tą procesą patirti.

**• Ar yra užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą?**

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“).* Užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą, yra nepakankamai. Vadovėlyje mokiniams nepateikiama užduočių, kurios būtų orientuotos į ilgesnės trukmės kūrybinius projektus, kurie baigtųsi apčiuopiamais rezultatais. Nėra užduočių, raginančių sudaryti knygas, aplankus ar kitaip „skelbti“ savo kūrybą. Tokio pobūdžio užduočių vadovėlyje pavyko rasti vos vieną kitą.

*Su keliais draugais susitarkite, su koku žmogumi (sportininku, dainininku, žurnalistu ar kt.) norėtumėte susitikti. Sugalvokite ir parašykite jam 5 klausimus. Gal toks susitikimas būtų įdomus visai klasei? Parašykite išsirinktam žmogui laišką su klausimais (galite pabandyti surasti elektroninio pašto adresą). O gal sulauksite atsakymo? Turėtumėte įdomios medžiagos mokyklos sienlakraščiu (p. 109, I knyga)*

*Vadovėlis Lietuvių kalba 8 („Šviesa“).* Vadovėlyje yra pakankamai užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą, tačiau patys kūrybos produktai galėtų būti įvairesni.

Mokiniai skatinami pristatyti vieni kitiems tiriamojo projekto „Gimtinė pro rašos lašą“, kuri jie įgyvendino visus metus, rezultatus (p. 174, I knyga), parengti savo kelionių po Lietuvą dienoraštį ir jį pristatyti klasei (p. 83, II knyga). Tačiau norėtųsi, kad mokiniai būtų skatinami intensyviau naudoti skaitmenines priemones, kurti, reikšti idėjas derindami žodines, vaizdines, akustines raiškos priemones.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei („Šviesa“).* Užduočių, orientuotų į kūrybos proceso pateikimą, yra pakankamai ir įvairių. Mokiniais siūloma iliustruoti (*Iliustruokite patikusių romano ištrauką. Surenkite klasėje darbų parodą ar parenkite iliustracijų knygą* (p. 167, I knyga)), inscenizuoti (*Perskaitykite visą knygą [A.Toigo. Pelės maldos]. Interpretuodami ir improvizuodami sukurkite klasėje spektaklį* (p. 87, I knyga), *Sukurkite spektaklį pagal Kosto Ostrausko dramą arba inscenizuokite Maironio baladę* (p. 139, II knyga)), sukurti fotomontažą (*Sukurkite fotomontažą „Klajoklis“: peržiūrėkite savo nuotraukų albumus, raskite tinkamų nuotraukų. Jei kyla daugiau kūrybinių minčių, imkite fotoaparata ir ..į kūrybines erdves! O gal jums smagiau, įdomiau dirbti grupėmis?* (p. 77, II knyga)). Labai svarbu, kad mokiniai raginami sudaryti savo darbų knygas (p. 173, II knyga), nes tokia veikla neišvengiamai skatina mąstyti apie ten patenkančių darbų vertingumą.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“).* Užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą, nepakanka. Pavyko rasti vos vieną užduotį, kuri turi užuominų į ilgalaikę veiklą ir produkto pateikimą (*Parašykite samprotavimu pagrįstą rašinį „Ar daug žmogui reikia“, kuris turėtų susidėti iš teiginių ir aiškinimų (iš tų nelemtingųjų „kodėl“). Rašinys galėtų būti dialogo formos. Mėginkite rašyti jį dviese – kaip laiškus – klausimus ir atsakymus vienas kitam. Tuos net per vasaros atostogas rašytus laiškus rudenį pateiktumėte suredaguotus, gal kompiuteriu išspausdintus – kaip kūrybinę ataskaitą* (p. 163, trečioji knyga).

**• Ar kokiais nors būdais skatinama bendradarbiavimo kultūra?**

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“).* Vadovėlyje pakankamai skatinama bendradarbiavimo kultūra. Skyrelyje „*Ginčas ir diskusija*“ (p. 132-133, I knyga) mokiniai skatinami svarstyti diskusijos taisyklės, sėkmingos diskusijos sąlygas. Mokiniais pateikiama užduotis paaiškinti, kaip diskusijos taisyklėms taikytinas posakis „*Nepamirškite, kad, rodydami pirštą į kitą žmogų, tris pirštus nukreipiate į save*“ (p. 133, I knyga), savais žodžiais paaiškinti, ką reiškia „*klausytis akimis ir širdimi*“ (p. 136, I knyga). Šių posakių prasmės svarstymas veikia skatins galvoti apie bendrabūvį nei apie bendradarbiavimą, bet tai nėra kiek ne mažiau svarbu.

Mokinių bendradarbiavimas skatinamas pateikiant užduočių, kurias mokiniai skatinami atlikti poromis (pvz., *Su suolo draugu aptarkite, kas jums trukdo susikaupti per pamokas. Kelias pamokas sekite vienas*

*kito elgesį. Kai draugas atsipalaiduos, išpėkite jį* (p. 135, I knyga) ir grupėmis (pvz., *Dirbdami grupelėmis aptarkite, kas būtina gerai diskusijai. Sudarykite 5 svarbiausių reikalavimų sąrašą* (p. 130, I knyga). Tokio pobūdžio užduotys skatina bendradarbiavimą.

Vadovėlyje galėtų būti daugiau užduočių, skatinančių teikti atsaką vieni kitiems. Tokia užduotis skiriama po to, kai mokiniai pristato knygas. Jie raginami grupelėmis aptarti knygų pristatymus ir juos įvertinti (p. 141, I knyga).

Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Vadovėlyje gana akivaizdžiai skatinama bendradarbiavimo kultūra. Yra daug užduočių, kurias mokiniams siūloma atlikti užduotis grupėmis, mokiniai skatinami teikti vieni kitiems atsaką. Aiškinamojoje vadovėlio medžiagoje (p. 62, I knyga) mokiniams pristatomi mokymosi kultūros principai, akcentuojama, kad negalima šaipytis iš kito mokinio klaidų, kad padėdami vieni kitiems geriau išmokstame.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei* („Šviesa“). Bendradarbiavimo kultūra skatinama siūlant parengti grupėmis ilgalaikį projektą. Bendradarbiavimas suprantamas kaip darbų pasiskirstymas, gauto rezultato grupėje svarstymas ir tobulinimas (p. 173, II knyga). Intensyvaus bendradarbiavimo reikalauja ir siūloma užduotis parengti klasės knygą (p. 173, II knyga). Taip pat vadovėlyje siūloma ir trumpalaikių užduočių, kurias siūloma atlikti poromis (pvz., *Dirbdami poromis apibendrinkite, kas apysakoje yra juokinga (raskite juokingiausią skyriaus ištrauką) ir kas –rimta ( pasakykite, kuri problema, Jūsų akimis, skaudžiausia* (p. 97, I knyga)) ar grupėmis: Pasiskirstykite grupėmis ir sukurkite futuristinį eilėraščių ir žurnalų išsikirpti žodžių ir iš jų sukurti futuristinį eilėraščių (p. 57, I knyga).

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei* („Šviesa“). Bendradarbiavimo kultūra skatinama nepakankamai. Išskyrus viena kitą užduotį, kuri skatina pasikalbėti, diskutuoti, daugiau jokių bendradarbiavimo kultūros kūrimo, jos skatinimo ženklų nepavyko rasti. Mokiniai neskatinami atlikti ilgalaikes užduotis grupėmis, neskatinami teikti vieni kitiems atsaką, aktyviau svarstyti bendrabūvio ir bendradarbiavimo temas. Atkreiptinas dėmesys į ne visai korektišką vadovėlio sudarytojo pastabą pirmosios knygos įvadiniam tekste. Šmaikščiu stiliumi pristatęs literatūros rūšių esminius požymius vadovėlio sudarytojas pateikia tokią pastabą: „*Bet liaukimės išdaigavę (mokytojas jau šnairuoja...) ir grįžkime prie dalykiškesnės, mokliškesnės kalbos*“. Kokią žinia mokiniams siunčiama tokiu komentaru? Kad mokytojas yra šnairuojantis rimtuolis, kuris negeba suprasti, kad mokyti galima ir šmaikštaujant?

### 3. Metakognityvinio mąstymo skatinimas

#### • Ar yra užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus?

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba* („Šviesa“). Nepakankamai. Vadovėlyje pateikiama užduočių, skatinančių įsivertinti pasiektus rezultatus, tačiau turėtų būti pateikti išsamesni ir konkretesni kriterijai, daugiau dėmesio skiriama darbo proceso įsivertinimui, rašymo gebėjimų įsivertinimui.

Mokiniai skatinami įsivertinti žinias apie teksto sandarą (p.7–8, I knyga), tačiau įsivertinimas baigiamas taškų skaičiavimu ir pažymio parašymu, daromos gana apibendrintos išvados: *Labai gerai, gerai, Patenkinamai ir Taisyti mokymosi spagas*. Tokio pobūdžio išvados vargu ar gali padėti išsikelti labai konkrečius mokymosi uždavinius, kurie yra viena iš veiksmingo mokymosi prielaidų. Daug konkrečiau mokiniai skatinami įsivertinti kirčiavimo gebėjimus (p. 169, I knyga). Atsakę į įsivertinimo klausimus (*Ko nežinojau ir nemokėjau? Ką supratau ir išmokau? [...] Ko nesupratau, dar nemoku, norėčiau išmolti?*) mokiniai raginami kartu su mokytoju aptarti tolesnį mokymosi planą: numatyti būdus, kaip ir per kiek laiko įveiks kirčiavimo sunkumus.

Taip pat mokiniai raginami įsivertinti klausymosi gebėjimus (p. 137, I knyga), išsiaiškinti blogus klausymosi įpročius (p.135–136), grupėmis aptarti ir įvertinti knygos pristatymą (p. 141, I knyga), apmąstyti diskutavimo patirtį (*Parašykite rašinį Ką patyriau diskutuodamas arba Ką suvokiau, stebėdamas diskusiją* (p. 133, I knyga). Stinga rašymo veiklos įsivertinimo užduočių.

Vadovėlis *Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus yra, tačiau galėtų būti daugiau, kai kurios iš užduotys turėtų būti konkretesnės, nukreiptos ne tik į produkto, bet ir į paties darbo proceso įvertinimą.

Vadovėlio įvadinėje dalyje pateikiamas mokymosi proceso aprašas, pavadintas *mokymosi žingsniais*. Šio proceso etapai nusakyti taip:1. Išsikelkime veiklos tikslus 2. Suplanuokime, ką, kada ir kaip darysime 3. Kryptingai veikime 4. Apmąstykime ir įvertinkime savo siekius. Šie žingsniai praktiškai taikomi kuriant kompetencijos aplanką (p. 172 – 173, I knyga), rengiant ir pristatant projektą (p. 172-173, II knyga).

Metakognityvinių gebėjimų ugdymosi požiūriu ypač vertinga I užduotis. Mokiniai skatinami sudaryti savo darbų aplanką, šiuos darbus apmąstyti, t.y. prisiminti, kaip jautėsi kurdami, ką naujo išmoko, koks buvo mokytojo ir draugų įvertinimas, kokias išvadas padarė, ką kitą kartą darytų kitaip.

Tačiau kai kuriose užduotyse proceso refleksijai skiriama per mažai dėmesio. Užduotis *Parašykite pasakojimo „Aš gimiau ...“ juodraščių. Pasiskirstę grupėmis pasakojimų juodraščius perskaitykite vieni kitiems ir aprakite. Atsižvelgdami į pastabas, pasakojimą patobulinkite ir perskaitykite klasei* (p. 157, II knyga) akivaizdžiai sutelkta tik į produkto aptarimą, tačiau ne mažiau svarbu įvertinti patį procesą: kaip sekėsi planuoti, rašyti juodraščių, tobulinti, kokios išvados apie procesą pasidarytos, kokie mokymosi tikslai išsikelti.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei („Šviesa“).* Vadovėlyje pateikiama užduočių, kurios skatina apmąstyti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus. Tokia užduotis pateikiama po kiekvienos išsamiau suplanuotos veiklos. Mokiniam pateikiama užduotis parengti knygos pristatymą ir pasiūlyta išsamių patarimų, kaip tai atlikti. Mokiniai raginami įsivertinti savo veiklos rezultatus atsakant į pateiktus klausimus (p. 63, I knyga). Mokiniai raginami padaryti išvadas, ko jie išmoko, ką dar turėtų išmokti, ką jiems pasisekė padaryti gerai, kuo jie patenkinti, ką kitą kartą darytų kitaip. Svarbu atkreipti dėmesį, kad vienu iš pavykusio darbo kriterijų laikomas darbo originalumas (*Ar pristatymas buvo originalus, įdomus?*). Įsivertinimo užduotys pateikiama ir po to, kai mokiniai parašo charakteristiką (p. 107, I knyga), samprotavimo rašinį (p. 115, II knyga), suplanuoja rašinį minčių žemėlapiu būdu (p.65, II knyga). Visais įvarduotais atvejais mokiniai raginami padaryti išvadas, ko jie išmoko, ką dar turėtų išmokti, ką jiems pasisekė padaryti gerai, kuo jie patenkinti, ką kitą kartą darytų kitaip. Svarbu atkreipti dėmesį, kad jie skatinami įsivertinti, kaip jiems sekėsi pritaikyti nurodytą mokymosi strategiją ir apmąstyti, kaip darbas bendradarbiaujant padėjo pasiekti numatytą tikslą. Tokio pobūdžio refleksija ypač svarbi metakognityvinių mąstymo ugdymuisi.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“).* Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus, vadovėlyje nepateikiama.

## DIZAINAS IR MEDŽIAGOS PATEIKIMAS

### • Ar vadovėlio turinys pateikiamas įdomiai, išradingai, aiškiai?

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba („Šviesa“).* Medžiagos pateikimas nepakankamai efektyvus. Vadovėlio maketas labai tradicinis: teorinė medžiaga pateikiama tonuotame rėmelyje, tekstų ir pratybų medžiaga spausdinama didesniu šriftu, o klausimai ir užduotys – mažesniu. Kai kuri gramatikos medžiaga pristatoma pateikiant schemas. Atvartai ar skyreliai aiškios, atpažįstamos struktūros neturi. Toks „santūrus“ vadovėlio maketas galbūt neblaško besimokančiojo ir jam netrukdo, tačiau sunku būtų teigti, kad gali padėti mokytis veiksmingiau.

*Vadovėlis Lietuvių kalba 8 („Šviesa“).* Medžiagos pateikimas pakankamai efektyvus. Dalykinė medžiaga vadovėlyje pateikiama aiškiai ir struktūruotai. Kiekvienos temos atlinka padalyta į aiškios paskirties nedidelės apimties skyrelius („Šiandien“ (glaustai nusakyta mokymosi veikla), „Kartosime ir mokysimės“, „Įsidėmėkime“ (temos aiškinimas), „Tai svarbu“ (tai, ką reikia išmokti), „Apibendrinkime“, „Atsiverskime“, „Atlikime“, „Tai įdomu“).

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei („Šviesa“).* Medžiagos pateikimas pakankamai efektyvus. Medžiaga vadovėlyje pateikiama aiškiai, struktūruotai. Kiekvieno skaitinio pateikimas turi aiškią struktūrą: skyrelyje „Šiandien“ glaustai pristatoma mokymosi veikla, skyrelyje „Skaitome ir suvokiame“ pateikiamos teksto suvokimo užduotys, skyrelyje „Suvokiame ir kuriame“ pateikiami apibendrinamieji pamokos klausimai, kūrybinės užduotys, skyrelyje „Įsidėmėkite“ – svarbiausi literatūros sąvokų apibrėžimai. Vadovėlio atvartai erdvūs, suvokimo klausimai pateikiami nedideliais blokais tam tikrai teksto daliai.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei („Šviesa“).* Medžiagos pateikimas nepakankamai efektyvus.

Vadovėlio maketas labai tradicinis: iš pradžių pateikiami tekstai, o po jais pateikiama metodinė medžiaga: užduotys, komentarai, teorija. Komentarai žymimi raide (K), o teorinė medžiaga raide (T) ir kitos spalvos raidėmis. Kartais pateikiamos skaityti gana ilgos tekstų ištraukos, atvartuose pateikiama labai daug ištisinio teksto. Toks „santūrus“ vadovėlio maketas galbūt neblaško besimokančiojo ir jam netrukdo, tačiau sunku būtų teigti, kad gali padėti mokytis veiksmingiau.

- **Ar iliustracijos padeda suvokti informaciją, išvelgti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus?**

*Vadovėlis VIII klasei Lietuvių kalba* („Šviesa“). Iliustravimas nepakankamai efektyvus. Vadovėlyje iliustracijų nėra daug, tačiau dauguma iš jų pateikiamos tikslingai, naudojamos kaip mokymosi medžiaga. Pvz., vadovėlyje pateikti Povilo Puzino ir Retro Kalpoko peizažai (p. 40, I knyga). Mokiniam skiriama užduotis parašyti patikusį peizažą. Tačiau iliustravimo, kuris padėtų išvelgti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus, galimybės neišnaudotos.

*Vadovėlis Lietuvių kalba 8* („Šviesa“). Iliustravimas nepakankamai efektyvus. Kalbos vadovėlio medžiaga gana konkreti, tad pernelyg asociatyvių iliustracijų tikėtis nėra pagrindo. Didelėje dalyje iliustracijų tiesiogiai vaizduojami tam tikri objektai, minimi aiškinamojoje medžiagoje, pratybų tekstuose. Gal tokios iliustracijos ir padeda mokiniams geriau suprasti kai kuriuos dalykus, tačiau prielaidų ugdytis kūrybinį mąstymą nesudaro. Abejonių kelia sprendimas iliustruoti labai aiškius dalykus. Pvz., aiškinant, kaip atskiriamos viena nuo kitos tarmės, pateikiamas žodžių *duona* ir *pienas* tarimas. Čia pat pateikiama pieno ašočio ir duonos nuotrauka (p. 23, I knyga). Kyla klausimas, kokia šios iliustracijos paskirtis. Ar mokiniai nežino, kaip šie objektai atrodo? Tokių iliustracijų gausu visame vadovėlyje: obuoliai (p. 87, I knyga), degtukai (p. 50, I knyga), važiuojantis autobusas (p. 120, II knyga) ir t.t. Tokios iliustracijos tampa vaizdiniu signalu, kuris blaško mokinio dėmesį ir veikiausiai labiau trukdo nei padeda mokytis.

*Literatūra. Vadovėlis VIII klasei* („Šviesa“). Iliustravimas nepakankamai efektyvus. Vadovėlyje pateikiama pakankamai geros vaizdinės medžiagos – nuotraukų, reprodukcijų, tinkamai, asociatyviai iliustruojančių vadovėlio skyrių turinį (skyrių atvartų iliustracijos) ir skaitomus tekstus (*A. Balbieriaus nuotrauka* p. 47, I knyga, *R. Čarnos paveikslas „Poeto mėnulis (1998)“* (p. 49, I knyga), *Š. Leonavičiaus iliustracija* (p. 30, II knyga) ir daugelis kitų). Tačiau užduočių, skatinančių interpretuoti pateiktą vaizdinę, susieti ją su skaitomais tekstais, nėra. Nuorodų, kaip su šia medžiaga dirbti, nėra ir Mokytojo knygoje. Tad galima daryti prielaidą, kad vadovėlyje pateikta tinkama vaizdinė medžiaga gali būti nepakankamai veiksmingai naudojama.

*Knygų dienos. Skaitiniai VIII klasei* („Šviesa“). Iliustravimas nepakankamai efektyvus.

Vadovėlyje iliustracijų nėra daug, tačiau jos pasirinktos tinkamai. Dažniausiai tai iliustracijos iš knygų, kurių ištraukos pateikiamos skaityti, arba nuotraukos, iliustruojančios, kaip skaitomas literatūros kūrinys buvo interpretuojamas kitose meno srityse. Dauguma iš jų vaizduoja tam tikras scenas. Yra ir gana asociatyvių iliustracijų (p. 153, trečioji knyga), tačiau mokiniams nepateikiama jokių užduočių, skatinančių tas iliustracijas interpretuoti, išvelgti sąsajas su skaitomais kūriniais.

### 3 priedas

#### 11 klasės mokymo priemonių analizė

#### TEKSTŲ TURINYS

##### 1. Kūrybiškos asmenybės savybių pristatymas pateikiamuose tekstuose.

- **Ar pateikiamuose skaityti tekstuose „matomos“ pagrindinių veikėjų, kaip kūrybiškų asmenybių, savybės? Kurios iš kūrybiškos asmenybės savybių išryškėja dažniausiai?**

##### **Nepakankamai.**

*Literatūros Vadovėlis* („Baltos lankos“) yra literatūros istorijos vadovėlis, kuriame nuosekliai pristatoma Lietuvos literatūros istorija, glaudžiai susijusi su šalies istorija, istoriniais ir kultūriniais įvykiais. Akcentuojama literatūros istorijos raida, o ne individualių autorių kūrybinis braižas ar literatūriniai veikėjai. Vadovėlis gana sėkmingai pristato tautos istoriją ir etninę savitą literatūrą, bet neatskleidžia kūrybingų asmenybių savybių. Mokiniai skatinami pažinti savo šalies literatūrą, išvelgti savo šalies žmonių charakterį ir vertybės, mokantis apie praeitį suprasti dabartį. Atrodytų, kad yra įmanoma suderinti literatūros istorijos mokymą su kūrybiško asmens pristatymu. Tačiau reikėtų pabrėžti ne tik istorinių kūrybiškų asmenybių nuopelnus, bet ir savitą kūrybišką charakterį. *Literatūros vadovėlyje* to nepastebima.

Skaitiniuose mokiniai ne tik supažindinami su įvairių laikotarpių poezijos ir prozos fragmentais, bet ir su ištraukomis iš įvairių kronikų ir dokumentų. Nors tokie skaitymai įdomūs, juose nėra lengva išvelgti

kūrybiškos asmenybės savybes. O ir pateiktų ištraukų tikslas kitoks, t. y. supažindinti skaitytoją su lietuvių literatūros istorija.

Mokymo didaktikoje skiriami du mokymo(si) būdai: per pasyvių žinių priėmimą ir per aktyvų dalyvavimą žinių įsisavinime. Mokantis pasyviuoju būdu mokinys perskaito, „suvirškina“ tekstą ir atsako į klausimus. Susidaro įspūdis, kad analizuojamas vadovėlis yra orientuotas į pastarąjį būdą. Tuo tarpu norint suprasti kūrybišką asmenį, būtina aktyviai dalyvauti mokyme. Aktyvusis mokymas reiškia aktyvą žinių pritaikymą kasdieniame gyvenime. Norint, kad mokinys atpažintų tekste kūrybišką asmenį, reikėtų suteikti mokiniui galimybių pačiam pabūti kūrėju, išbandyti savo jėgas kūrybos procese. Pasyvusis mokymasis nesuteikia progos atskleisti savo kūrybines galias. Yra tik keletas atvejų, kai pristatomos kūrybiškos asmenybės, pvz., skyriuje „Romantizmas“ gana išvalgiai pristatomas poetas Adomas Mickevičius, jo kūrybiška asmenybė ir poetinis darbas. Arba skyriuje „Literatūra tarnauja gyvenimui“ įdomiai pristatomi lietuviai poetai Jonas Basanavičius ir Maironis, skyriuje „Renesansas LDK“ poetas Mykolas Husovianas. Tačiau vadovėlyje nepabrėžiamas šių kūrėjų kūrybinis išskirtinumas, todėl mokiniai gali ir neatkreipti dėmesio į tai, kas išskiria šiuos asmenis iš kitų. Vadovėlyje akcentuojamas tautiškas, patriotizmas, o ne kūrybiškos asmenybės bruožai. Galime daryti prielaidą, jog tai yra mažos tautos ypatumas, pirmiausiai gerbti žmogų dėl jo pasiaukojimo tėvynei, o tik po to išvelgti jo kūrybines galias. Nors patriotizmas yra labai svarbu, vis tik abejotina, ar reikėtų pabrėžtinai išryškinti tik patriotines kūrybinių asmenų nuostatas. Darbštumas ir atkaklumas yra taip pat dažnai *Literatūros vadovėlyje* pabrėžiamos savybės. Norėtuši, kad vadovėlis išryškintų ir kitas kūrybiško asmens savybes, pvz., išradingumą, smalsumą ir pan.

„*Literatūros erdvės*“ („*Šviesa*“). Lietuvių literatūros vadovėlis „*Literatūros erdvės*“, sudarytas V. Daujotytės, R. Tamošaičio, R. Tūtlytės ir G. Viliūno, pristato lietuvių (bei kitų tautybių, pavyzdžiui, Viljamą Šekspyrą, Johanas Volfgangą Gėtę ir kt.) kūrėjus kaip kūrybines asmenybes. Toliau pateikiama keletas pavyzdžių:

Rašytoja Marija Pečkauskaitė (Šatrijos Ragana) mokiniams pristatyta kaip rašytoja, kurios kūrybai įtaką darė keli lietuvių rašytojai (daugiausia Vaižgantas) ir kuri sėmėsi įkvėpimo iš lenkų ir lietuvių tradicijų bei kultūrų ir kalbų. Kūrybiškumas atsiskleidžia rašytojos sugebėjime sukurti įtakų sintezę: „*Itakos Šatrijos Raganai turėjo ir Vaižgantas. Šatrijos Ragana buvo mokyta, mokė namuose ir mokyklose. Mokydama siekė įgyvendinti savo idealus: tikėjo, kad žmogus gali tobulėti, kad jį reikia ugdyti gražiais pavyzdžiais. Daug dirbo visuomenės labui, ypač nuo 1915 m. Gyvendama Židikuose. Buvo labdarė. Su kunigu Kazimieriu Bukontu rašytoją siejo artima bičiulystė.*“ (Antra knyga, psl. 46 - 55)

Aptardami Šatrijos Raganos kūrybą vadovėlio autoriai pateikia kūrybiško žmogaus portretą:

„*Šatrijos Raganos stilius įvairus, šakotas: pakilus, romantinis, lyrinis-impresinis, apibendrinantis simbolistinis, vaizduojamasis realistinis. Kartais pasirodo ir ironija, netgi kritinis sarkazmas. Bet iš esmės Šatrijos Ragana yra teigiamo ir teigiančio santykio rašytoja: gyvenimas, kad ir koks sunkus, yra prasmingas, gražus, vertas meilės, pasiaukojimo, tikėjimo ir pasitikėjimo.*“ (Antra knyga, psl. 46 - 55)

Suprasdami rašytojos laikmetį, įtakas ir gyvenimo tikslus, mokiniai susipažįsta su kūrybine sinteze – kaip rašytoja kuria literatūrines kūrinis iš aplinkos. Mokydamiesi apie Šatrijos Raganą, mokiniai yra kviečiami chrestomanijoje skaityti apysaką „*Sename dvare*“. Vadovėlių autoriai glaustai ir gana išsamiai apibendrina šią kūrinį ir pristato mokiniams bendras temas. Pavyzdžiui: „*Paviršutiniškai perskaičius galima pagalvoti, kad tai tik sentimentalus vaizdas, gana apibendrintais (saulėlydis, rožės, langas, rymanti moteris). Bet už šių paviršinių dalykų slypi sąsajos su gilesniais kultūros klodais (saulėlydis ir rožės yra siejami saulės).*“ (Antra knyga, psl. 46 - 55)

Arba: „*Svarbi kelionė per sodą: „Eisim pažiūrėti, ar neprašydo jau mūsų rožės.“ Mamatė su vaikais eina nuo krūmo prie krūmo. Krūmai yra „tavo“ ir „mano“, susieti su žmonėmis. Pereinamas tiltelis, pasiekiamas mamatės rožynas: „maža dirvelė“, pilna puikiausio balto žydėjimo. Mamatė vaizduojama su rožėmis turinti ypatingą ryšį: eina prie jų, žiūri į jas, lyti, traukia kvapą, klausosi. Ji poetiškai perteikia rožių kalbą: rožės jai kalba apie anapusį, apie ypatingas grožybes, balsus, laimę.*“ (Antra knyga, psl. 46 - 55)

Apie Salomėjos Nėries kūrybinį procesą rašoma: „*Trokštama išsiveržti iš kasdienybės – į jausmų dangų, „į baltas viršūnes“ . Lyrinį subjektą traukia nežinomi toliai, vilioja kelionė į nepatirtas sritis, laisvė, skrydis, meilė. Kelionė iš namų į plačias lankas, į bekraštes jūras, į tolius tampa pasikartojančiu motyvu. Vieni gražiausių šios temos eilėraščių „Iš namų“, „Alpėse.““ (Antra knyga, 179 - 197)*

Šitaip analizuojant S. Neries kūrybą, mokinys suvokia kūrybiškos asmenybės, ir jos (arba jo) darbo vaisius ryšį.

Deja, vadovėlis nepristato kūrinių pagrindinių veikėjų pabrėžtinai kaip kūrybinių asmenybių. Tačiau tai yra suprantama, nes vadovėlio tikslas yra pagal vienuoliktos klasės programą mokiniams pristatyti iš dalies pasaulio, bet iš esmės lietuvių literatūros apžvalgą literatūros istorijos mokymo kontekste. Dėl šitos priežasties kursas yra pažintinis ir tikslas yra suteikti mokiniui bendrą literatūros istorijos išmanymą, o ne analizuoti išsamiai individualius kūrinius. Mokiniai skaitydami kūrinių fragmentus susipažįsta su įvairių kūrinių bendromis temomis, bet neanalizuoja pagrindinių veikėjų kūrybiškumo bei kūrybinių ypatybių. Kompensuoja tai, kad mokiniai susipažįsta su rašytojais (jų biografijomis, patirtomis įtakomis, temomis) kaip su kūrybiškomis asmenybėmis.

Vadovėlio (kaip ir vienuoliktos klasės programos) apimtis yra labai plati. Mokslo metų pradžioje mokiniai pradeda mokytis apie Renesanso laikų literatūrą, apie tautosaką ir mitus, apie lietuvių literatūros pradmenis, tada mokosi apie baroką, apie sentimentalizmą, apie romantizmą, realizmą, tada apie naująsias literatūros kryptis, užbaigiant kursą modernumo tradicija, kuriai atstovauja Salomėjos Neries kūryba arba Henrikas Radauskas. Išryškėja pasaulio literatūros krypties ir lietuviškumo, kitaip tariant, „lietuviškojo varianto“ sąsajos. Vadovėlis išryškina, kaip kiekvienas pristatomas autorius sėmėsi įvėpimo iš pasaulinės literatūros įtakų ir kaip jos siejosi su „vietinėmis“ arba „lietuviškomis“ temomis ir gyvenimo realybe. Paprastai tariant, individualių autorių kūrybiškumas dažniausiai išryškėja randant literatūros technikų ir lietuviškumo bei itin lietuviškos tematikos sąsajų. Pavyzdžiui:

Apie Joną Biliūną: *„Rašytojas jautė ypatingą Lietuvos gamtos ramumą ir romumą, nepaprasta jos nuotaiką, veikiančia žmogų. Štai „Žvaigždės“ pradžia: „Romiai stovėjo apsvaigęs miškas: nei ošimo, nei paukščių giedojimo. ... tik toli, Šventosios pakraščiuose, rėkavo žąsų, raudojo piemenų rageliai. Buvo taip romu, tokia giedra, kad rodėsi—pati saulė žeme ridinėjo.“* (Antra knyga, psl. 22-44)

Štai pavyzdys, kuriame vadovėlio autoriai pabrėžia Jurgio Savickio nutolinimą nuo lietuviškų temų: *„Nuo tradicinės lietuvių prozos Savickio novelės skiriasi jau tematika – jose neretai rašoma apie tolimų šalių miestus, uostus, kurortus, o jeigu prabylama apie lietuvišką sodžiu, tai kalbantysis dažniausiai esti jam svetimas—miestietis, menininkas ar aristokratas. Labiausiai nuo tradicijos Savickio proza skiriasi trimis bruožais: pasakojimo sandara, žmogaus būties samprata ir stiliumi.“* (Antra knyga, psl. 142 - 157)

*Chrestomatija (Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, toliau – LLT ).* Chrestomatijos apimtis vienuoliktai klasei plati. Chrestomatija apima pasaulinę ir lietuvių literatūrą nuo Renesanso iki modernizmo. Tarp kūrinių yra ir tokių, kuriuose pagrindiniai veikėjai yra kūrybiškos asmenybės. Tačiau šių pagrindinių veikėjų kūrybiškos savybės chrestomatijoje nėra pabrėžtinai pristatomos, t.y. kūrybiškos asmenybės nėra „matomos“, į jas nėra pabrėžtinai atkreipta dėmesio.

Pastebėta, kad chrestomatijoje nėra pristatyta kitos tautybės Lietuvoje gyvenančių žmonių kūryba ir kūrybiškos savybės. Pavyzdžiui, Lietuvos žydų rašytojų kūrinių nėra įtraukta į chrestomatiją. Taip pat neįtraukti lietuviai autoriai, kurie pasitraukė į Vakarus, pavyzdžiui, Braždžionis arba Nyka-Niliūnas ir kiti. Galėtų būti daugiau kūrybinių sąsajų, jeigu į lietuvių literatūros kanoną būtų įtraukiami ir kitos tautybės Lietuvoje gyvenantys rašytojai ir poetai bei emigrantai rašytojai ir poetai. Mokiniai turėtų galimybę plačiau ir kūrybiškiau apmąstyti, kas yra Lietuvos rašytojas. Ar jam būtina rašyti lietuvių kalba ar priklausyti krikščioniškomis tradicijoms? Kaip ir kodėl lietuviai rašytojai, pasitraukę iš Lietuvos, netgi po daugelį dešimtmečių save laikė lietuviais rašytojais? Kokios kitataučių įtakos veikė jų kūrybinius darbus?

Chrestomatijoje kūrybiškos asmenybės ir jų savybės nėra išryškintos, todėl neįmanoma nurodyti, kokios kūrybiškos asmenybės savybės dažniausiai išryškėja.

Lietuvių kalbos vadovėlis 11-12 kl. *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) suskirstytas į 9 dalis: I. Kalba ir visuomenė; II. Teksto samprata; III. Negrožinio teksto turinio bruožai; IV. Tekstų tipai; V. Kas ir kaip kalba; VI. Stilistika ir retorika; VII. Sakytinė kalba; VIII. Rašytinė kalba; IX. Eseistika. Keliose vietose kūrybiškumas aptariamas iš autorių pozicijos. Pavyzdžiui, poetė ir žurnalistė Eglė Juodvalkė pasakoja apie savo kūrybos raidą. Arba VIII dalyje (Rašytinė kalba) pristatoma keletas kritinių apžvalgų, aptariančių kelių svarbių XX ir XXI šimtmečio lietuvių autorių kūrybą (A. Škėmos, V. Juknaitės, N. Miliauskaitės, S. Parulskio ir kt.). Tačiau norisi pokalbių su autoriais apie jų kūrybos procesą, patarimų,

kaip jaunas žmogus pats galėtų puoselėti savo kūrybinį rašymą. Vadovėlyje pateikiami tekstai stiprūs, tačiau trūksta tokių, kuriuose būtų atskleidžiamos kūrybiškų asmenybių savybės. Kai kuriuose tekstuose autoriai pristato mintis apie kūrybos procesą (išryškunami kūrybinio rašymo ypatumai, akcentuojamas kūrybiškos asmenybės polinkis į išradingumą, saviraišką), bet tai nedaroma kryptingai.

Vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) nėra tikslingai aptariamų matomų pagrindinių veikėjų ir kitaip pristatomų kūrybiškų asmenų savybės, nors keletas pavyzdžių esama. Pavyzdžiui, skyriuje „Retorika ir stilistika“ pateikiama O. Koršunovo režisuoto spektaklio „Įstabioji ir gaudžioji Romeo ir Džuljetos istorija“ recenzija galėtų būti vertinama kaip kūrybiškos asmenybės analizė (p. 102). Tame pačiame skyriuje pateikiamas tekstas „Keletas patarimų pagal A. Baricco ir F. Beigbederį“ (p. 120), kuriame rašytojai išsako mintis apie kūrybinį rašymą. Iš visų analizuotų 11 klasės vadovėlių tai vienintelė vieta, kurioje sąmoningai apmąstomas kūrybinis procesas. Tokių skaitymų galėtų būti daugiau. Dar vienas esė, kurią galima priskirti prie kūrybiškų asmenybių savybių aptarimo, galėtų būti L. Jakimavičiaus „Grupinė terapija kurorte“ (p. 144), pateikiama skyriuje „Teksto suvokimas, struktūra ir kūrimas“. Šioje esė autorius pasakoja apie savijautą Poetų rudens festivalyje Druskininkuose.

Nors vadovėlyje ir galima rasti su aptariamu klausimu tiesiogiai susijusių tekstų, tačiau susidaro įspūdis, kad jie pateikiami kitais didaktiniais tikslais. Galime daryti išvadą, kad, nepaisant to, jog yra keletas kūrybiško asmens reprezentacijas atitinkančių kūrinių, iš esmės tokios mokomosios medžiagos trūksta.

Tokių tekstų kitame *Lietuvių kalbos* („Šviesa“) vadovėlyje nepateikiama. Pateikiami tekstai silpnoki, gana sausi, daugeliu atvejų tik gana tiesmukai pateikiantys informaciją. Labai nedaug grožinės literatūros tekstų. Vadovėlyje pateikiamas vienas tekstas, kuris parodo kūrybiškos asmenybės jautrumą kalbai. Skyriuje „Stilingos kalbos reikalavimai“ Klaipėdos universiteto dėstytojas R. Skučikas prisimena savo mokytojo, rašytojo B. Radzevičiaus, kalbos pamoką:

*Kartą rašėme rašinėlių apie našlaitį stirniuką, kurį žiemą buvo priglaudę vaikai, o pavasarį paleido į laisvę. Po pamokos Mokytojas pasikvietė mane, atverčia sąsiuvinį ir rodo į žodį „nubėgo“. Aš nustebęs, šiek tiek išsigandęs ir nesuprasdamas žvelgiu į Mokytoją. Po kurio laiko jis emociškai man aiškina: „Argi gali paleistas į laisvę stirniukas „bėgti“? Juk jis – nulėkė, nudūmė, nuskriejo, nuskuodė, nušuočiavo, nurūko miško link“, tikino mane, tąkart nesuprantantį šeštokėlių, Mokytojas. Tik vėliau, galbūt dešimtoje klasėje, jau vartydamas pirmąjį B. Radzevičiaus novelių rinkinį „Balsai iš tylos“, suvokiau ir pirmosios literatūrinės pamokos prasmę... (p. 81)*

## 2. Kūrybos proceso pristatymas mokymo priemonėse pateikiamuose tekstuose.

### • Ar pateikiama informacijos apie kūrinių autorių kūrybos procesą?

#### Nepakankamai

*Literatūros vadovėlyje* („Baltos lankos“) trūksta informacijos apie kūrinių autorių kūrybos procesą. Daugiausia pateikiama informacijos apie autoriams kurti trukdžiusias problemas (lėšų stoka, politinė ar tautinė priespauda). Kita vertus, literatūros istorijos vadovėlyje nelengva nagrinėti autorių, gyvenusių prieš šimtą metų, kūrybinį procesą. Pastebėtina, kad vadovėlio lingvistiniai aiškinimai arba tekstai apie istoriją, literatūrą nėra pakankamai tinkami šešiolikmečiams ir septyniolikmečiams. Reikėtų daugiau gyvos, paaugliams labiau suprantamos kalbos.

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Kaip minėta anksčiau, kiekvienas autorius yra pristatomas papildomai kaip kūrybiška asmenybė ir plačiai rašoma apie jo (jos) kūrybos procesą. Tačiau pirmos knygos įvadiniame skyriuje yra išplėta tema „Literatūra kaip kūryba“. Tema pristatoma šitaip: „*Literatūra yra ne tik objektyvi kultūros vertybė, bet ir asmeninių žmogaus jausmų, išgyvenimų, minčių raiškos būdas – kūryba.*“ (Pirma knyga, psl. 15). Toliau bendrais bruožais mokiniam aiškinama apie kūrybinį procesą: „*Tai kas gi daryti, jei mes vis dėlto jaučiame savyje tą žariją ir norime sukurti iš jos poezijos ugnį? Pirmiausia, budėkime savo viduje. Pribrandinkime savo būseną, išgyvenimą, nuotaiką, temą – vis tiek, kaip pavadinsime tą vidinę kūrinio užuomazgą – pribrandinkime ją iki tokio intensyvumo, kad ne žodis ją, bet ji žodį valdytų. Žodžiai pabėga ir žodžiai antplūdžiu puola tik tuomet, kai poeto sumanymas svyruoja ir kai jai trūksta vidinio susitelkimo.*“ (Pirma knyga, psl. 16).

Šitas poetiškas ir įkvėptas paaiškinimas, kas yra kūryba, yra kūrybos pristatymas mokiniam. Tai duoda toną visam vadovėliui.

*Chrestomatija (LLTI)*. Kiekviename skyriuje pateikiama biografinė medžiaga apie autorius ir taip pat papildoma informacija apie laikotarpį, kultūrinę srovę, dariusias įtaką jų kūrybai. Tačiau trūksta

apmąstymų apie autorių kūrybinį procesą. Chrestomatija galėtų būti papildyta medžiaga apie kūrybinį procesą pateikiant pokalbių su gyvais autoriais. Chrestomatijoje literatūra pateikta istorijos formatu istorijos kontekste. Neatsižvelgta į kūrybos procesą kaip išraiškos formą.

Vadovėlyje *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) taip pat nepakankamai pristatomas kūrybinis procesas, nors kai kurių pavyzdžių esama. Pavyzdžiui, VIII skyriuje „Rašytinė kalba“ (p. 218–262) yra pateikiama keletas šiuolaikinių lietuvių autorių kūrybą aptariančių literatūros kritikos straipsnių. Nors juose pateikiama informacija apie rašytojų kūrybos procesą, vis dėl to tai yra literatūros kritikos pavyzdžiai, o ne kūrybos proceso aprašymai.

*Lietuvių kalbos* vadovėlyje („Tyto Alba“) rastas tik vienas tekstas (pokalbis su italais rašytojais A. Baricco ir F. Beigbederi), kuris tikslingai nagrinėja kūrybos procesą, nors komentarų ir didaktinių orientacijų nepateikiama.

*Lietuvių kalbos* („Šviesa“) vadovėlyje yra kūrybai skirta dalis „Kūrybiniai Rašiniai“ (p. 227–240), tačiau joje nėra analizuojamas kūrybos procesas. Skyriai „Rašinys“, „Straipsnis“, „Esė“, „Referatas“ pristato keletą lietuvių autorių tekstus, kurie yra apžvalginio pobūdžio, pasigendama gilesnių išvalgų. Nėra nei diskusijos, nei dialogo, nei informacijos apie patį kūrybos procesą.

## DIDAKTIKA

### 1. Kūrybinio mąstymo skatinimas.

- Ar pateikiama užduočių, skatinančių mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes? Ar mokinys skatinamas jas apmąstyti, suvokti jų vertingumą?

#### Nepakankamai

*Literatūros vadovėlio* („Baltos lankos“) tikslas yra supažindinti mokinį su lietuvių literatūros raida, o ne su kūrėjais. Todėl vadovėlyje mažai užduočių, skatinančių mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybės ir kūrybos proceso reprezentacijas.

Didžioji dauguma klausimų skatina mokinius nagrinėti kūrinius arba ieškoti sąsajų tarp autorių biografijos ir kūrinių tematikos. Rasta tik keletas užduočių, kurias atliekant galima kūrėjo ir jo kūrybos proceso analizė. Pavyzdžiui, pateikiami klausimai: *Kokie klausimai, susiję su individualia kūryba, jaudina poetą? Kokių pavidalų ir kokiomis aplinkybėmis (atkreipkite dėmesį į erdvės ir laiko nuorodas) pasirodo mūza eilėraštyje „Poezija“? Ar galima teigti, kad šis sutikimas - vizija?* (tema 8.1. Maironis, p. 228).

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Taip, bet iš dalies. Kiekviename skyriuje yra užduota klausimų, kurie skatina mokinį atpažinti ir kartu apmąstyti kūrybiško žmogaus savybes. Pavyzdžiui: „*Kokią įtaką Dostojevskio kūrybai turėjo biografija? Suminėkite svarbiausius jos faktus.*“ (psl. 273) arba: „*Ką reiškia išorinis ir vidinis grožis? Kam Šatrijos Ragana teikia pirmenybę?*“ (psl. 55)

Tačiau problemiška tai, kad klausimai yra pateikti paviršutiniški ir neišvystyti taip, kad skatintų mokinį juos giliai apmąstyti ir aprašyti. Iš esmės į klausimus galima atsakyti atkartojant vadovėlio pateiktas žinias ir aprašymus.

*Chrestomatija (LLTI)*. □ Chrestomatijoje nėra užduočių, skatinančių mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes, jas apmąstyti, suvokti jų vertingumą. Chrestomatijos užduotys skatina mokinį apibendrinti literatūrinės temas.

Chrestomatijos užduotys orientuojamos daugiau į tautiškumo tematiką negu kūrybiškumo. Pavyzdžiui: *Remdamiesi J. Tumo-Vaižganto, I. Šeiniaus kūrinių apibūdinkite lietuvių paveikslą. Kokiais bruožais, kokiomis savybėmis I. Šeinas jį papildo?*

*Paaiškinkite Vydūno sampratą: žmogus sau, tautai, žmonijai. Kaip ši samprata įkūnija XXa. pradžios literatūra?*

*Aptarkite garsios XX amžiaus lietuvių mokslininkės Marijos Gimbutienės žodžius. Kuo (ar) Vydūno idėja tebėra aktualios ir mūsų amžiuje?*

*Kad galėtum kurti ir nors nauja pasakyti, ko dar kiti nepasakė ar nepastebėjo, turi būti visiškai laisvas. Negali būti avelė, prisiglaudusi prie avelių būrio. Turi išdrįsti pavirsti juoda avelė ir eiti savais keliais, kas daug sunkiau, negu mekenti unisonu. Nuo pat vaikystės įsidėjau į galvą Vydūno „sau žmogaus“ idėja*



*ir net tą temą panaudojau per baigiamuosius egzaminus „Aušros“ gimnazijoje, Kaune 1938 metais (jau tada išdrįsau rašyti apie savarankiško, galvojančio žmogaus reikalingumą Lietuvai...) Mano darbai kaip upė tekėjo savaja vaga. Kai dabar, gyvenimo pabaigoje, žiūriu iš perspektyvos, galvoju—kokia laimė, kad likau ištikima sau.*

*Marija Gimbutienė, Kaunas, 1993*

(Psl. 563)

Kitos užduotys taip pat neorientuoja mokinio į kūrybiškumo analizę ar netgi apmąstymus ta kryptimi.

Pavyzdžiui:

*Parašykite samprotavimo rašinį: (Atkreiptinas dėmesys, kad instrukcijos mokiniui ir mokytojui yra minimalios. Kokios gairės apibūdina „samprotavimo rašinį“? Kaip toks rašinys rašomas? Koks turi būti jo tikslas?)*

*Gimtosios kalbos reikšmė asmens gyvenimui.*

*Ką reiškia būti „sau žmogumi“?*

*Ar stiprių jausmų išgyvenimai keičia žmogų?*

*Ar pasikeitė per šimtmetį tautinio charakterio bruožai?*

*Kas žmogui, kuriančiam savo gyvenimą, teikia pasitikėjimo ir jėgos?*

*Ar socialinės aplinkybės turi lemiamos reikšmės žmogaus gyvenime?*

*Ar šiuolaikinei visuomenei pakanka socialinio jausmo?*

*Kaip kito žmogaus sąmoningumas XX a. Pradžios lietuvių kultūroje?*

(Psl. 564)

*Lietuvių kalbos („Baltos lankos“) vadovėlio užduotys pakankamai įdomios. Tačiau konkrečių užduočių, kurios skatintų mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes ir kūrybos proceso reprezentacijas, trūksta.*

*Lietuvių kalbos vadovėlio („Tyto Alba“) užduotys orientuotos į temų suvokimą, analizę, diskusijas. Trūksta užduočių, kurios skatintų mokinį atpažinti kūrybiško žmogaus savybes. Netgi užduotys, kurios pateikiamos po dviejų italų rašytojų pasisakymų apie kūrybos procesą, diskusiją kreipia kita linkme:*

*i) Koks rašytojų kalbėjimo tikslas?*

*j) Kokiam adresatui skirtas tekstas? Atsakymą argumentuokite.*

*k) Koks rašytojų kalbėjimo stilius? Pagrįskite tekstu.*

*l) Koks kalbėjimo tonas? Pateikite teksto pavydžių.*

*m) Išvardykite abiem autoriams bendrus dalykus (atkreipkite dėmesį į tai, ką jie abu pabrėžia).*

*n) Kuo skiriasi jų pozicijas?*

*o) Kaip manote, kas rašytojams padeda siekti tikslo? Iš ko sprendžiate?*

*p) Kas rodo, kad abu autoriai paiso adresato ir reaguoja į situaciją? (p. 120 – 123).*

*Lietuvių kalbos vadovėlyje („Šviesa“) kūrybiškos asmenybės ir proceso reprezentacijas nagrinėti galimai skatinančios užduotys yra paviršutiniškos, orientuotos į teksto atkartojimą bei analizę. Keletas pavyzdžių:*

*Perskaitykite Vytauto Kubiliaus straipsnį „Esė“. Kurio stiliaus žanru, jūsų nuomone, jis laikytinas? Kodėl? (p. 232). Užduotis skatina mokinius nagrinėti stilių ir žanrą, bet ne autoriaus kūrybinį procesą.*

*Aptarkite ištraukos pradžią. Ar iš jos galima nujauti rašinio tikslą? Kodėl? (p. 233) Užduotį galima atlikti gana greitai. Nurodžius rašinio tikslą, nebėra apie ką diskutuoti.*

*Randama tik keletas užduočių, kurios kreipia kūrybinio proceso analizės link. Kartais sakoma: publicistinis straipsnis – kalbėjimas apie būtį, esė – kalbėjimas apie būtį. Kaip suprantate šį teiginį? (p. 233) Šis retorinis klausimas yra gana platus, todėl derėtų nurodyti konkrečius užduoties atlikimo etapus.*

*Tikslinga pirmiausiai paprašyti mokinius užrašyti savo mintis, jas aptarti, o po to paraginti sukurti trumpą esė, kuri pristatytų mokinio argumentus ir nuomonę.*

*Kitas pavyzdys. Panagrinėkite Juditos Vaičiūnaitės eilėraščio „Barbora Radvilaitė“ interpretacijos pradžia, atsakydami į tokius klausimus: ar aiškus rašinio tikslas; kuriais požiūriais bus aptartas kūrinys; ar rašinio autorius suvokia eilėraščio vietą poetės kūrybos kontekste. Atkreipkite dėmesį į pastraipas: ar visos jos būtinos, ar kiekvienoje randate teiginį, įrodymą ir išvadą. Ką autoriui siūlytumėte keisti ar tikslinti? (p. 228) Pastarasis klausimas kviečia diskusijai apie kūrybos procesą. Ši užduotis būtų tinkama kūrybiniam darbui, tačiau vėl trūksta aiškių nurodymų.*

**• Ar yra klausimų/užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo?**

## Nepakankamai

*Literatūros vadovėlyje („Baltos lankos“)* yra mažai klausimų, reikalaujančių daugiau negu vieno atsakymo. Neaišku, ar po tekstu pateikti klausimai yra skirti diskusijai, ar reikalauja atsakymo raštu. Mokiniais būtų naudinga, jeigu būtų pateikta klausimų, kurie reikalautų sukurti kelių puslapių esė. Tokiu būdu mokinys būtų pratinamas logiškai mąstyti ir pagrįsti, argumentuoti savo nuomonę.

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Tendencinga, kad dauguma vadovėlio klausimų reikalauja būtent vieno (ir teisingo) atsakymo, kurį mokinys gali atrasti vadovėlio tekste ir iš jo perrašyti. Pavyzdžiui, perskaičius Jono Biliūno apysakas ir biografiją, mokinių klausama: „Kokios svarbios Biliūno kūrybos temos?“ arba „Kuo reikšmingas Biliūnas lietuvių literatūros raidai?“ (Antra knyga, psl. 43). Atsakymai į šiuos klausimus mokiniams yra aiškūs – teisingi atsakymai yra įvardyti tekste apie Biliūną. Tokie klausimai nesuteikia mokiniui erdvės plačiau mąstyti apie temą, apie Biliūno gyvenimą, daryti savo išvadas.

*Chrestomatija (LLTI)*. Galima teigti, kad plačių temų klausimai, kaip ir aukščiau minėti, reikalauja daugiau negu vieno atsakymo, bet iš esmės beveik visi klausimai yra orientuoti į tai, kad mokinys atkartotų tas tiesas ir temas, kurių išmoko susipažindamas su chrestomatijos papildoma medžiaga. Nėra daug klausimų, kurie skatintų mokinį atrasti savo temas pateiktoje literatūroje.

Lietuvių kalbos vadovėliuose dauguma užduočių reikalauja daugiau nei vieno atsakymo, skatina pateikti argumentus, išsakyti savo nuomonę, požiūrį, vaizdinius, reakcijas. Keletas pavyzdžių iš vadovėlio *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“):

*Ar esate pastebėję užsieniečių ir lietuvių bendravimo skirtumų? Jeigu taip – kokių? Gal prisimenate, kaip bendrauja skirtingų kultūrų žmonės, kaip jie vaizduojami filmuose ar knygoje? Apibendrinkite savo išvadas ir apibūdinkite jas visai klasei* (p. 26). Užduotis skatina nuomonių įvairovę, mokiniams suteikiama galimybė dalytis savo patirtimi, pastebėjimais. Be to, užduotis reikalauja, kad mokinys apibendrintų savo išvadas ir pristatytų jas visai klasei. Kalbėjimas viešai padeda mokiniui lavinti verbalinius gebėjimus, viešo kalbėjimo metu organizuoti savo mintis.

*Pasikalbėkite su seneliais, tėvais ir kitais vyresniais šeimos nariais ir pasvarstykite, ar kinta kultūrinės bendravimo normos Lietuvoje? Ar skiriasi jaunimo ir kito amžiaus žmonių mandagumo raiška sveikinantis, kreipiantis į pašnekovą? Kaip galėtume apibendrinti kultūrinius bendravimo pokyčius Lietuvoje per pastaruosius 10–15 metų* (p. 28). Užduotis skatina mokinį rinkti informaciją iš pirminių šaltinių, jos pagrindu formuluoti savo nuomonę.

*Surenkite klasėje diskusiją apie tautinę neapykantą ir draugišką skirtingų tautų atstovų sambūvį savo gyvenamoje aplinkoje. Remkitės asmenine patirtimi* (p. 150). Užduotis skatina mokinį diskutuoti remiantis pateikta medžiaga ir savo patirtimi.

*Patvirinkite arba paneikite teiginį, jog šiuolaikinis stiliaus suvokimas yra eklektiškas – šiuolaikinio kalbėjimo, rašymo, gyvenimo būdo, ar apsirėngimo stilius jungia skirtingų stilių bruožus. Pateikite šiuolaikinio stilingumo pavyzdžių iš įvairių gyvenimo sričių* (p. 170). Užduotis skatina mokinį įvertinti šiuolaikinio kalbėjimo/rašymo ir gyvenimo būdo bei aprangos stilius, surinktos medžiagos pagrindu daryti išvadas.

*Susiskirstykite grupėmis ir atlikite mažą tyrimą. Kas turite jaunesnių brolių ar seserų, susiburkite į atskirą grupę. Savaitę stebėkite skirtingo amžiaus žmonių (savo bendraklasių, jaunesnių už jus, tėvų ar senelių amžiaus) kalbą ir pasistenkite išsiaiškinti, kurios kalbos paveikė jų kalbėseną. Užsirašykite kuo daugiau pavyzdžių, juos apibendrinkite ir apibūdinkite visai klasei. Ką galėtumėte pasiūlyti, kad vartodami lietuvių kalbą mažiau pasiduotume svetimų kalbų įtakai?* (p. 40). Užduotis skatina problemos „matymą“ iš kelių perspektyvų, atsižvelgiant į kultūrinį kontekstą.

Vadovėlio *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) užduotys pakankamai demokratiškos, atviros, leidžiančios mokiniams išsakyti skirtingas nuomones. Puikus pavyzdys galėtų būti užduotis: *Palyginkite šį tekstą ir jūsų pasirinkto autoriaus (pvz., I. Šeiniaus, A. Škėmos) prozos kūrinio ištrauką stiliaus individualumo aspektu. Kokių skirtumų pastebėjote? Kokiais būdais skirtingi autoriai siekia individualumo?* (p. 131)

Vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Šviesa“) trūksta užduočių, reikalaujančių daugiau nei vieno atsakymo. Klausimai ir užduotys veda mokinį prie gana paviršutiniško ir vienpusiško teksto suvokimo. Keletas pavyzdžių *Atidžiau panagrinėkite pirmąją ištrauką. Kokio tipo teksto ypatybių čia gausiausia? Kodėl? Raskite kalboje pateikiamą informaciją. Kam ji skirta?* (p. 202).

- **Ar yra užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinų, su mokinių asmenine patirtimi?**

### **Nepakankamai.**

*Literatūros vadovėlyje („Baltos lankos“) užduočių, skatinančių išvelgti sąsajas su mokinių asmenine patirtimi, nepateikiama. Tuo tarpu lietuvių kalbos vadovėlyje Žmogus ir kalba („Baltos lankos“) tokio tipo užduočių yra daug. Pvz., kalbant apie tarmes, mokinių klausama: Gal jūs ir jūsų artimieji moka ir naudoja tarmę? Kas lemia pasirinkimą kalbėti tarme ar bendrine kalba? Ar esate pastebėję kieno nors tarmės ir bendrinės kalbos kodų kaitą? Paaiškinkite priežastis (p. 36).*

Kita užduotis: *Ši tekstą sudaro du laišškai. Kuris laiškas dalykinis, o kuris privatus? Kuo jie panašūs ir kuo skirtingi? (p. 227)*

Maloniai stebina vadovėlyje pateikiamos medžiagos siejimas su šių dienų aktualijomis. Medžiaga pristatoma globaliame, tarptautiniame kontekste, bet kartu susijusi su dabartine Lietuvos situacija. Ypač mokiniams naudingi pirmas ir antras vadovėlio skyriai, kuriuose pristatoma lietuvių kalba elektroniniuose formatuose (elektroninis paštas, internetas, telefonų žinutės ir kt.). Kalba siejama su tuo, kas šiandien jaunimui svarbu ir aktualu.

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Vadovėlyje nėra pakankamai užduočių arba klausimų, kurie prašytų, kad mokinys atrastų ryšius, išvelgtų sąsajas tarp kūrinų, su asmenine patirtimi. Kur prašoma mokinio palyginti kurį nors literatūrinį aspektą su gyvenimu, dažniausiai tai nėra suasmeninta. Pavyzdžiui: „Kuo Jums artimas ir kuo tolimas Donelaičio vaizduojamas pasaulis? Ieškodami atsakymų į klausimus, kas žmoguje pastovu, o kas kinta, palyginkite poemos veikėjus ir šių laikų žmogų.“ (Pirma knyga, pls. 188)

*Chrestomatija (LLTI)*. Chrestomatijoje užduočių, skatinančių atrasti ryšius, išvelgti sąsajas tarp kūrinų, su mokinių asmenine patirtimi, turėtų būti daugiau. Tačiau rasta užduočių, kurios duoda mokiniui erdvės išplėsti savo nuomonę ir rasti tam tikras, (nors ribotas), sąsajas su savo gyvenimu. Pavyzdžiui, toliau pateikiamoje užduotyje, jeigu mokinys suvokia save kaip „modernų žmogų“, tada galima argumentuoti, kad tokių sąsajų yra, nors jos yra atsitiktinės.

Užduotis (pasakojimas)

*Aptarkite V. Kudirkos, Vydūno, I. Šeiniaus mintis apie asmens laisvę. Kuo pasireiškia žmogaus laisvė? XIX – XX amžių sandūros laisvės sampratas palyginkite su Renesanso epochos sampratomis. Kodėl modernus asmuo savo pasaulėjautą išreiškia, remdamasis senosios lietuvių tikybos pavyzdžiais? Pasvarstykite, kaip modernusis žmogus suvokia save ir pasaulį, kokios vertybės svarbios moderniajam žmogui?*

Tikėjimas – tai ne prievartos dalykas, o sąžinės. Kad norite tikėti – tikėkite!..., tik žiūrėkite, kad jūsų darbai būtų geri! Kad nenorite tikėti -- netikėkite!... tik žiūrėkite, kad jūsų darbai būtų geri!

Vincas Kudirka, 1893

Iš Amžinos Ugnies pareina vislab,

[...]

Lai jai tarnauja, kas taraut jai nori!

Vydūnas, Amžina ugnis, 1902 išsp. 1913

Siela Tai mūsų pačių, mūsų laisvės ir valios sukurtas daiktas. Mūsų tobulybės ir amžinybės ilgesys...[...] Siela tik norima, auginama ir tobulinama gyvena ilgiau, neg kūnas ir patveria daugiau neg akmuo... [...] Ar ne stiprūs buvo lietuviai, kai jų kelias į Dievą buvo trumpesnis ir kai jie Dievą daugiau, dažniau jautė, o mažiau galvojo? Jų tikybos simboliai, tikybos kalba rišo juos su Dievu kiekviename žingsnyje, kiekvienu laiko ir dienos metu. Lietuviai jautė savo kalbą, turi savo atskirus simbolius, atskirus Dievą pajauti ženklus. Net pavieniai žmonės taip pat. Tegul tikėtų, kaip kas jaučia.

Ignas Šeina, Kuprelis, 1913

( II dalis, psl. 563)

Vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) esama pakankami užduočių, kurios skatina apmąstyti pateiktą medžiagą, ją sieti su asmenine patirtimi. Skaitiniai ir užduotys turi daug sąsajų su mokiniams aktualiomis problemomis. Pavyzdžiui, *Remdamiesi skyriaus „Kalba ir visuomenė“ medžiaga bei skaitytais tekstais, raštu pasamprotaukite apie gimtosios kalbos vietą ir svarbą jūsų gyvenime* (p. 49 ).

*Lietuvių kalbos* („Šviesa“) vadovėlyje mažai užduočių, kurias atliekdamas mokinys turėtų remtis savo asmenine patirtimi, tačiau gausu užduočių, kurios reikalauja išsakyti savo nuomonę. Pavyzdžiui, *Kurie*

aktorius Valentino Masalskio interviu teiginiai yra argumentai, o kurie išvados? Ar pritariate aktorius samprotavimams? Pagrįskite savo požiūrį. Kodėl, jūsų nuomone, autorė pasirinko tokį minčių dėstymo būdą? (p. 101).

• **Ar yra užduočių, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais?**

**Pakankamai**

*Literatūros vadovėlyje („Baltos lankos“) yra pakankamai užduočių, kurios skatina pristatyti idėjas įvairiais būdais. Gražus pavyzdys iš 3.3 skyriaus:*

*Įsivaizduokite, kad mokykloje reikia parašyti renginio kuriai nors tautinei progai paminėti (pvz., Lietuvos vardo paminėjimo tūkstantmečiui arba Lietuvos įstojimo į Europos Sąjungą metinėms) scenarijų. Jūs gavote užduotį parašyti scenarijaus pradžią, kuri pasakotų apie pirmuosius Lietuvos pristatymus Europai. Tai padarykite remdamiesi ne tik vadovėlio, bet ir chrestomatijos tekstais. Nepamirškite – žiūrovams turi būti įdomu ir įsimintina (p. 117).*

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Vadovėlyje nėra pakankamai užduočių arba klausimų, skatinančių pristatyti idėjas įvairiais būdais. Klausimai yra taip sukurti, kad mokinys iš teksto atkartotų vieną „teisingą“ atsakymą, o ne kurtų savo interpretacijas. Atsakymas į klausimą *Kokios socialinės ir tautinės problemos keliamos?* (Pirma knyga, psl. 188) gali būti išplėtotas, bet klausimas *Kaip poemoje susiję žmogus ir bendruomenė?* (Pirma knyga, psl. 188) reikalauja gana aiškaus atsakymo, kurį mokinys galėtų paimti iš vadovėlio teksto.

*Chrestomatija (LLTI)*. Chrestomatijos užduotys, ar trumpi klausimai, ar papildomos, neskatina pristatyti idėjas įvairiais būdais. Klausimai skatina mokinį atpažinti, kas yra svarbu temos atžvilgiu (iš vadovėlio tekstų), ir tą informaciją atkartoti. Pavyzdžiui:

*Parašykite literatūrinį rašinį:*

- h) *Ko mokė visuomenę Apšvietos literatūra?*
- i) *Kokios savybės ir elgesys lėmė asmenybės vertę Apšviestos literatūroje?*
- j) *Kokiomis poetinėmis priemonėmis Apšvietos literatūra vaizdavo žmogų?*
- k) *Kokius idealus gynė Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pamokslas?*
- l) *Kokiomis vertybėmis remiasi K. Donelaičio „Metų“ bendruomenė?*
- m) *Kodėl, pasak K. Donelaičio, lietuviai turi būti „viežlybas“?*
- n) *Kokiais argumentais K. Donelaitis skatino lietuvių orumą ir tautinę savigarbą?*

(I dalis, psl. 543)

Nežiūrint to, kad lietuvių kalbos vadovėlyje *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) nėra užduočių, skatinančių kurti teatro scenas, pritaikyti muziką, pristatyti knygą televizijos laidos forma ir pan., dauguma užduočių mokinius skatina diskutuoti, trumpai atsakyti į klausimus raštu.

*Lietuvių kalbos* („Šviesa“) vadovėlyje aptariamo tipo užduočių yra pakankamai.

• **Ar yra užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų?**

**Nepakankamai.**

Užduočių, kurios skatintų pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, trūksta. *Literatūros vadovėlyje* („Baltos lankos“) beveik visos užduotys reikalauja vieno atsakymo, jomis siekiama patikrinti, kaip mokiniai suvokia pagrindinę teksto mintį, kokias žinias įgijo perskaite vieną ar kitą tekstą. Pavyzdžiui, *Kokie motyvai sieja pirmą ir antrą posmų arba Suformuluokite pagrindinę eilėraščio mintį, arba Kokius katalikybės bruožus labiausiai kritikuoja Mažvydas?* (p. 77).

Vadovėliuose *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) ir *Lietuvių kalba* („Šviesa“) užduočių, kurios skatintų mokinį pažvelgti į problemą iš skirtingų perspektyvų, rasta vos keletas. Dauguma jų orientuotos į pagrindinės kūrinio temos išvalgas.

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Nerasta užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų, nors rasta užduočių, kurie skatina gilesnį kūrinio apmąstymą. Pavyzdžiui, apie Vinco Krėvės-Mickevičiaus pjesę klausama: „*Ar Keleriui šioje laisvo pasirinkimo situacijoje gali padėti kokia nors kita – žemiškoji ar antgamtinė – jėga? Pagalvokite, kodėl sąžinė vadinama aukščiausiu žmogaus teisėju. Žinodami, kad Keleris laisva valia pasirenka mirtį, kaip jį vertiname? Kokią žmogaus idėją autorius teigia šiuo paveikslu?*“ (psl. 90)

*Chrestomatija (LLTI)*. Nerasta užduočių, skatinančių pažvelgti į dalykus iš įvairių perspektyvų. Gana

tendencingai Chrestomatija pateikia užduotis, kurios skatina ir reikalauja tam tikrus tautinius nusistatymus arba skatina mokinių apmąstyti „lietuvio“ būklę. Taip pat užduotys reikalauja, kad mokinys atkartotų informaciją iš kūrinių pristatymų bei iš anksto suformuluotas kūrinių temas pagal Chrestomatijos autorių analizę. Pavyzdžiui:

*Parašykite samprotavimo rašinį:*

- f) *Kuo mums išlieka sviri K. Donelaičio „Metų“ gyvenimo išmintis?*
- g) *Ar K. Donelaičio rūpinimasis lietuvių valstiečių likimu galėtų būti išsilavinusio žmogaus santykio su savo tauta pavyzdys šiandien?*
- h) *Ar K. Donelaičio keltas „viežlybo“ lietuvių, „viežlybos“ lietuvių idealas priimtinas šiuolaikinei visuomenei?*
- i) *Ar Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės pamokslų patriotizmas dar aktualus?*
- j) *Kokie Apšvietos autorių aprašyti teigiami lietuvių bruožai išliko mūsų laikais, kokių savybių lietuvis neteko?*

(I dalis, psl. 543)

Pakankamai aptariamo pobūdžio užduočių rasta *Lietuvių kalbos* vadovėlyje („Tyto Alba“). Pvz., prasminga užduotis – surengti viešą diskusiją, kurios metu, tikėtina, būtų išsakomos įvairios nuomonės. *Surenkite klasėje viešą diskusiją. Paskirkite diskusijos vedėją ir tris keturis diskusijos dalyvius. Kiti mokiniai tegul stebi. Vėliau galima pasikeisti vietomis. Pasirinkite diskusijos temą, pvz., „Ar reikalingos mokyklinės uniformos“, „Kas pasikeistų, jei tik dešimtos klasės nebūtų rašomi pažymiai“, „Ar reikia bijoti egzaminų“ ir kt. Vedėjas turėtų apgalvoti keliamas problemas, atskleisti prieštaringas jų puses, vadovauti diskusijai ir apibendrinti ją. Dalyviai iš anksto turėtų apgalvoti, kokia poziciją gins ir kaip argumentuos savo teiginius. Kiti mokiniai stebi diskusiją, užsirašo pastabas ir vėliau gali ją aptarti (p. 240).*

Kita užduotis, kuri skatina kūrybinį mąstymą ir provokuoja požiūrių įvairovę, yra susijusi su italų rašytojų interviu. *Perkaitytas mintis paverskite interviu: sugalvokite klausimus, kuriuos užduotumėte rašytojams, ir pažymėkite, kurie atsakymai tikėtų jūsų pateiktiems klausimams (p. 123).*

• **Ar yra užduočių, skatinančių mokinius formuluoti klausimus?**

**Nepakankamai.**

Visuose literatūros ir kalbos vadovėliuose bei chrestomatijoje trūksta užduočių, kurios ragintų mokinius formuluoti klausimus. Iš esmės visos užduotys reikalauja, kad mokinys atsakytų į klausimus.

**2. Kūrybos proceso ir rezultato pateikimo skatinimas**

• **Ar pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, ar mokiniai mokomi tą procesą „patirti“?**

Bendras visų 11 klasės vadovėlių vertinimas aptariamam aspektui – **nepakankamai**. Tačiau šis kriterijus skirtinguose vadovėliuose išreikštas nevienodu lygiu. *Literatūros vadovėlyje* („Baltos lankos“) pakankamai klausimų, į kuriuos mokiniai galėtų atsakyti esė forma arba parengdami kūrybinį projektą. Tačiau trūksta konkrečių kūrybos proceso etapų pateikimo arba rekomendacijų, kaip mokinys turėtų planuoti ir atlikti užduotį (parengti projektą, parašyti esė arba atlikti kitokio pobūdžio kūrybinę užduotį). Pavyzdžiui: *Mėgdžiodami metraščių stilių (pavyzdžių rasite ir chrestomatijoje) aprašykite pasirinktą savo krašto (miesto arba mokyklos) įsimintiną įvykį, kurio liudininku buvote (p. 48)*. Užduotis kreipia mokinių kūrybinei veiklai, tačiau be konkrečių žingsnių paaiškinimo mokiniui bus sunku ją atlikti.

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Kaip ir anksčiau minėta, vadovėlyje pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, tačiau mokiniams nesuteikta galimybės to proceso „patirti“. Trūksta kūrybinių užduočių, kuriose būtų siūlomi kitokie, kūrybiškesni problemos sprendimai. Pavyzdžiui, mokiniai galėtų naudoti kūrybinio rašymo techniką, kad patirtų autoriaus kūrybinį procesą. Arba galėtų sukurti ir suvaidinti trumpą pjesę pagal pateiktą kūrinių tematiką. Visos užduotys reikalauja, kad mokinys atsakytų į klausimus raštu arba žodžiu. Nors tai yra naudinga, vis dėlto mokinys nepatirs kūrybinio proceso to pats nepabandęs.

*Chrestomatija (LLTI)*. Tam tikra prasme pateikiama informacijos apie kūrybos proceso etapus, nes mokiniams suteikiama išsamios biografinės informacijos apie autorius bei analizės apie jų laikmetį bei

įtakas. Kita vertus, mokiniams nesuteikiama galimybių patirti kūrybinį procesą.

Problemiška tai, kad mokiniams nepateikiama jokių nuorodų, kaip atskirais žingsniais prieiti prie išvados ir savo išvadą aprašyti. Mokiniui pateikiami gana vienodi ir bendri klausimai be gairių, kaip galima atsakymus išpėtoti į rašinius. Pavyzdžiui, Chrestomatijos antroje dalyje, 316 puslapyje, pateiktos trys probleminio rašinio temos. Be papildomos medžiagos mokiniui sunku suvokti, kas yra probleminis rašinys. O temos tokios plačios, be gairių ir pavyzdžių, kad mokiniui būtų sunku nuspręsti, nuo ko pradėti kurti savo rašinį. Toliau pateikiamas pavyzdys:

*Parašykite probleminį rašinį:*

*„Žmonės, nepažįstantys istorijos, visada lieka vaikai.“*

*„Tėvyne Lietuva, esi kaip sveikata tu.“*

*Būti laisvam ir kartu priklausyti: tautiškumo paradoksas?*

*Ką reiškia būti savimi?*

Išnagrinėjus lietuvių kalbos vadovėlius taip pat darytina išvada – trūksta informacijos apie kūrybos proceso etapus. Rastas tik vienas tinkamas pavyzdys vadovėlyje *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“). Jame pateikiami Z. Nauckūnaitės nurodymai mokiniams, kaip skaityti, norint suprasti teksto esmę:

*g) Perskaitykite antraštę, ir paantraštę (jeigu yra). Antraštė dažnai pasako pagrindinę skyriaus (ar straipsnio) mintį, paantraštė—kokios informacijos rasite tekste.*

*h) Peržvelkite žodžius, išspausdintus kitu šriftu. Tai svarbūs žodžiai. Jie būna susiję su pagrindine teksto mintimi.*

*i) Peržvelkite piešinius, nuotraukas, schemas, lenteles. Iliustracijos padeda suvokti, ką tekstas nagrinėja.*

*j) Atidžiai perskaitykite pirmą ir paskutinę pastraipą: I pasako, kas bus rašoma, paskutinė—kas buvo aptarta.*

*k) Perskaitykite išvadas (jeigu yra). Moksliniame darbe autorius paprastai apibendrina svarbiausias mintis. Susipažinus su jomis paaiškės, kokios informacijos galima tikėtis iš teksto.*

*l) Peržvelkite pirmuosius kiekvienos pastraipos sakinius. Jie padės suprasti apie ką rašoma (p. 112).*

#### • Ar yra užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą?

##### **Nepakankamai**

*Literatūros vadovėlyje* („Baltos lankos“) trūksta užduočių, kurios mokinių orientuotų į kūrybos produkto pateikimą, nors vienas tokios užduoties pavyzdys ir rastas. *Pamėginkite parašyti dešimties eilučių eilėraščių imituodami pratarėms eilutės skambėjimą ir ritmą (gali būti ir buitiška tema), nevenkite retorinių kreipinių į skaitytoją, klausimų ir atsakymų numanomam pašnekovui (p. 77 ). Užduotis įdomi, tačiau nėra nurodomi konkretūs žingsniai, kuriais mokinyms turėtų sekti. Patirtis rodo, jog jų nenumačius sunku tikėtis sėkmingo užduoties atlikimo.*

*„Literatūros erdvės“ („Šviesa“).* Nėra užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą. Kūrybinis rašymas būtų puiki technika tokias užduotis sukurti ir įgyvendinti.

*Chrestomatija (LLTI).* Nerasta užduočių, orientuotų į kūrybos produkto pateikimą. Kūrybinio rašymo užduotys suteikia puikią galimybę naudotis kūrybingumu ar atkartoti įvairių laikotarpių autorių stilių ar filosofinius požiūrius, arba tiesiog patirti kūrybinį procesą. Tačiau tokių užduočių Chrestomatijoje nepateikiama.

Lietuvių kalbos vadovėliuose taip pat nepakankamai užduočių, kurios mokinius skatintų pateikti kūrybos rezultata. Rasti tik keletas pavyzdžių *Lietuvių kalbos* („Tyto Alba“) vadovėlyje: *Iki šiol per literatūros pamokas dažniausiai nagrinėdavote meninius aprašymus. Tačiau gyvenime tai dažniau tenka taikyti kitaip (t.y. kitokiomis aplinkybėmis). Įsivaizduokite gražų aptvertą sodą su sodo nameliu (nusibraižykite schemą). Aprašykite jį dvejopai, siekdami skirtingų tikslų: įsigijote jį ir norite pasidalyti išpūdžius su mylima močiute; pristatykite nekilnojamo turto agentūros biuletenyje. O kažin kaip tas pats sodo sklypas būtų aprašytas Nekilnojamo turto kadastrė? Pasamprotaukite žodžiu (p. 165 ).*

Kita užduotis, kuri nurodo veikimą dviem etapais (informacijos rinkimas ir jos parengimas publikavimui), tokia: *Paimkite iš draugo interviu (geriausiai – magnetofonu). Vėliau interviu sutvarkykite, sutrumpinkite ir pateikite raštu (pvz., klasės sienlaikraščiu). Interviu temos gali būti įvairiausios: pomėgiai, vaikystės nuotykių, mokslas, elgesys, klasės ir mokyklos gyvenimas, politinės ir ūkinės šalies problemos ir kt. (p. 240).*

Dar vienas puikus pavyzdys, nors ir trūksta paaiškinimo, kas yra gąsdinimo pasaka, koku nuoseklumu ją

reikėtų kurti. *Visi turbūt girdėjote kokią nors gąsdinimo pasaką. Paprastai jomis gąsdinami vaikai. Tačiau nė vienas tikriausiai neišsigąstų, jei išgirstų tokią pasaką sekant klasėje arba paplūdimyje. Kada ir kodėl vis dėl to išsigąstama? Koks neverbalinio konteksto vaidmuo? Pasekite gąsdinimo pasaką (p. 221).*

• **Ar kokiais nors būdais skatinama bendradarbiavimo kultūra?**

Nors *Literatūros vadovėlyje* („Baltos lankos“) pateikiama nemažai užduočių, kurias galima atlikti grupėje, tačiau nenurodoma, kaip ir ar tikslinga organizuoti mokymąsi kartu su klasės draugais. Puikus pavyzdys užduoties, kurią galima pritaikyti grupiniam darbui: *Įsivaizduokite, kad jums šiandien tenka rašyti pirmąjį lietuvišką tekstą, kuriuo kreipiatės į savo tautiečius, dvidešimčia eilučių pasakykite pačius svarbiausius, jūsų nuomone, dalykus, nevengdami netgi pamokymų. Šį kreipimąsi galite rašyti proza (p. 77).*

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Užduočių instrukcijose neakcentuojama, kad mokiniai galėtų bendradarbiauti atlikdami užduotis.

*Chrestomatija (LLTI)*. Galima numanyti, kad Chrestomatijos užduotis įmanoma atlikti bendraujant grupėje, nors tokių aiškių nurodymų nėra.

Lietuvių kalbos vadovėliuose pakankamai užduočių, kurios skatina mokinius aptarti vieną ar kitą temą, diskutuoti. Keletas pavyzdžių iš vadovėlio *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“):

*Surašykite, ko gyvenime negalėtumėte daryti, jei nebūtų kalbos (p. 14).*

*Dirbdami grupėmis išanalizuokite tekstus pagal pateiktus klausimus ir parašykite planą, kuriuo remdamiesi paaiškinsite bendraklasiams, kas būdinga šio žanro kalboms stilistiniu bei kompoziciniu požiūriu. Mokytojo padedami nuspręskite, kieno planas ir kalbėjimas labiausiai vykę (p. 170).*

Vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) nemažai užduočių, kurios skatina bendradarbiavimą. Pažymėtinas ir optimalus balansas tarp bendradarbiavimo kultūros skatinimo ir individualaus darbo.

Vadovėlyje *Lietuvių kalba* („Šviesa“) taip pat pateikiama keletas užduočių, kurios skatina dirbti grupėmis ieškant atsakymų į klausimus.

*Pasiskirstę mažomis grupėmis palyginkite savo ir draugų vienos pamokos konspektus. Kuo jie panašūs? Kuo skiriasi? Kodėl? (p. 190).*

*Mažomis grupėmis aptarkite prasto klausymosi priežastis. Sugrupuokite tas priežastis pagal tai, kas jas lemia – pranešėjas, klausytojas ar aplinka. Pagal turimus ypatumus parenkite lentelę arba schemą. (p. 190).*

### 3. Metakognityvinio mąstymo skatinimas

• **Ar yra užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus?**

#### **Nepakankamai**

*Lietuvių literatūros* („Baltos lankos“) vadovėlyje skaitymui pateikti tekstai įdomūs ir atitinka laikmečio aktualijas. Užduotys gali būti panaudotos kūrybiniam mąstymui lavinti, tačiau mokiniai nėra skatinami įsivertinti savo veiklą, svarstyti, kas ir kodėl jiems pasisekė/nepasisekė, kokie sunkumai kilo, ką kitą kartą derėtų daryti kitaip.

„*Literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Vadovėlyje nėra užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus. Užduotys pateikia informaciją, kaip išvalgiau įvertinti užduotus klausimus, tačiau trūksta vertinimo kriterijų.

*Chrestomatija (LLTI)*. Nerasta užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą, pasiektus rezultatus ir vėl kelti tikslus. Pateikti klausimai ir užduotys be instrukcijų arba gairių kaip palaiapsniui jas atlikti, suskaldant darbą dalimis. Taip pat nepateikti vertinimo kriterijai, pagal kuriuos mokinys galėtų orientuotis.

Tas pat pasakytina ir apie lietuvių kalbos vadovėlius. Užduočių, skatinančių įsivertinti darbo procesą ir rezultatus, yra vos viena kita. Pvz., vadovėlyje *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) pateikiama informacija apie savo ir kitų darbų vertinimą.

*Savo darbą geriausia vertinti praėjus tam tikram laikui. Jei turite darbų aplankus, tai padaryti nebus sunku. Galėsite savo darbą palyginti su anksčiau rašytais ir paanalizuoti, kokių klaidų jums pavyko išvengti (pvz., šį kartą išvengėte minties šuolių), kokių naujų problemų kilo (pvz., nepavyko iki galo paisyti žanro reikalavimų). Tokiu būdu galėsite numatyti uždavinius, kurių sieksite kurdami kitus tekstus.*

Prieš vertindami draugo darbą, susiformuluokite vertinimo kriterijus. Vertinti galima turinį, raišką, kaip rašymo tikslas ir adresatas atitinka rašymo temą, ar pasirinktas tinkamas žanras, kaip laikomasi stiliaus reikalavimų ir kt. Svarbu tinkamai suformuluoti ir užrašyti savo pastabas ir pasiūlymus. Beje, reikėtų nepamiršti, kad pastabos gali būti ir malonios—nuo jų ir reikėtų pradėti. Draugo darbą vertindami galite rašyti išsamia recenziją arba pasirinkti vieną vertinimo aspektą ir parašyti trumpą komentarą. Galite vertinti ir žodžiu, bet užrašytos mintys ilgiau išlieka atminty, prie jų prireikus galima grįžti (p. 218 – 262).

## DIZAINAS IR MEDŽIAGOS PATEIKIMAS

### • Ar vadovėlio turinys pateikiamas įdomiai, išradingai, aiškiai?

#### **Pakankamai.**

*Lietuvių literatūros* („Baltos lankos“) vadovėlis įdomus, aiškus. Jaučiama dermė tarp vizualinės medžiagos (senovinių tekstų, paveikslų) ir literatūros tekstų. Vadovėlį malonu skaityti. Tekstai tiesiog „kalbasi“ su iliustracijomis.

„*Lietuvių literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Vadovėlio dizainas patrauklus, pakanka iliustracijų, iliustracijos skoningai pateiktos. Informacija pateikiama aiškiai, suskirstyta į skyrius. Kiekvienas skyrius pradedamas nuo autoriaus biografijos ir tada pereinama prie kūrybos ypatybių, tada plačiau aprėpiamas vienas kitas kūrinys ir tada pateikiami klausimai ir užduotys.

*Chrestomatija (LLTI)*. Vadovėlio turinys pateiktas gana standartiškai – tekstas ir iliustracijos, kurios arba vaizduoja kūrinio autorius, arba jų laikmečio detales. Galėtų būti daugiau iliustracijų.

Vadovėlio *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) maketavimas aiškus, mokomoji medžiaga pateikiama nuosekliai, grafiškai tvarkingai. Pastebėjimas būtų vienas – tikslinga tekstą pateikti didesniu šriftu, nes silpnesnį regėjimą turintiems mokiniams gali būti problematika skaityti smulkiu ir pasviruoju šriftu.

Vadovėlis *Lietuvių kalba* („Tyto Alba“) pakankamai gerai maketuotas. Tuo tarpu vadovėlio *Lietuvių kalba* („Šviesa“) tekstai galėtų būti tiek vizualiai, tiek ir grafiškai įdomiau pateikti. Informacija pristatoma vienodai ir pakankamai nuobodžiai.

### • Ar iliustracijos padeda suvokti informaciją, išvelgti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus?

*Lietuvių literatūros vadovėlyje* („Baltos lankos“) iliustracijos skoningai atrinktos ir tikslingai iliustruoja tekstus.

„*Lietuvių literatūros erdvės*“ („Šviesa“). Iliustracijos pateikia gyvus autorių portretus. Papildomos iliustracijos ir nuotraukos parodo įvairių laikotarpių buitį, stilišką. Pavyzdžiui, skyriuje apie Vincą Krėvę-Mickevičių pateikiamas autoriaus portretas ir kelios paties autoriaus darytos nuotraukos, kurios iliustruoja jo aprašomą aplinką ir laikotarpio buitį. Kiekvienas skyrius panašiai parodo rašytoją ir jo (jos) buitį ir aplinką. Tai vizualinė medžiaga, kuri padeda mokiniui suprasti kūrinio laikotarpį ir aplinkybes.

*Chrestomatija (LLTI)*. Taip, iliustracijos padeda mokiniui suvokti dalykų sąsajas, skirtingus panašių idėjų raiškos būdus ir įvairių laikotarpių buitį.

Tuo tarpu lietuvių kalbos vadovėliuose stokojama ir pačių iliustracijų, ir jų pateikimo tikslingumo. Vadovėlyje *Žmogus ir kalba* („Baltos lankos“) iliustracijos nespaltvotos, jų galėtų būti daugiau. *Lietuvių kalbos vadovėlyje* („Šviesa“) pasitaiko iliustracijų, kurios nesiejamos su tekstu, neaišku, koku tikslu jos pateikiamos.